

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

КАХНОВЕЦЬ СОЛОМІЯ ОЛЕГІВНА

УДК 343.163

ДИСЕРТАЦІЯ

УГЛЯД ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність»

Юридичні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ С.О. Кахновець

Науковий керівник –

Бойко Володимир Петрович,

кандидат юридичних наук, доцент

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Кахновець С.О. Угляд прокурора у кримінальному провадженні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. – Львів, 2020.

Актуальність тематики визначається тим, що на противагу іншим видам правозастосовного угляду, дослідженню угляду прокурора у кримінальному провадженні приділено не виправдано мало уваги. З огляду на це, досі відсутнє єдине розуміння угляду прокурора у кримінальному провадженні та не з'ясовано особливостей реалізації угляду прокурора у різних стадіях кримінального провадження. Системний аналіз вітчизняного кримінального процесуального законодавства свідчить про чималу кількість оцінних понять, колізійних норм, прогалин у кримінально-процесуальному регулюванні та інших його дефектів, що є підставою для угляду прокурора.

З'ясовано, що у КПК України відсутнє визначення поняття «угляд прокурора», проте саме поняття вжито. Згідно з ч. 2 ст. 364 КПК України якщо в судовому розгляді брали участь декілька прокурорів, у судових дебатах на їхній розсуд має право виступити один прокурор або кожен із них обґрунтовує у промові свою позицію у певній частині обвинувачення.

Констатовано, що угляд прокурора у кримінальному провадженні – це аспект правозастосовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні, що полягає у виборі, передбаченому кримінальним процесуальним законом, або такому, що впливає з нього, чи зумовленого недоліками кримінального процесуального регулювання, прокурором процесуальної дії чи процесуального рішення з двох чи більше законних, обґрунтованих та справедливих альтернатив, які відповідають вимогам, що ставляться до правозастосовного акту, у межах

повноважень прокурора та з урахуванням обставин кримінального провадження, на підставі його внутрішнього переконання і правосвідомості.

Стверджується, що близьким за значенням до категорії «угляд прокурора» вживають поняття «дискреція», «дискреційні повноваження прокурора». Дискреційні повноваження є одним із аспектів розуміння категорії «угляд прокурора у кримінальному провадженні».

З'ясовано, що підставами для угляду прокурора у кримінальному провадженні є недоліки кримінального процесуального законодавства, надмірне вживання у нормативно-правових актах оцінних понять, а також волевиявлення законодавця, коли він прямо передбачив можливість вибору прокурором певного процесуального рішення або процесуальної дії. Стосовно ж причин угляду прокурора у кримінальному провадженні, то ними є динамізм державного і суспільного життя; здатність законодавця урегулювати лише типові ситуації під час кримінального провадження; техніко-юридичні недоліки кримінального процесуального законодавства, положення якого неможливо застосувати, не вдаючись до угляду прокурора.

Зазначено, що функції угляду прокурора у кримінальному провадженні зумовлені його підставами. Функція засобу реалізації правозастосовної політики має чітку кореляцію з волею правотворця передбачити альтернативу правозастосувачу у виборі певного рішення або вчинення відповідної дії за дотримання низки умов. Виокремлення функції подолання консерватизму права, а також функції вирішення суперечностей, надмірності оцінних понять та прогалин у праві пов'язані із системно-структурними та логіко-лінгвістичними дефектами кримінального процесуального законодавства.

Встановлено, що межами угляду прокурора у кримінальному провадженні є правові рамки, які встановлюють допустиму свободу прокурора у виборі найдоцільнішого із законних, обґрунтованих та справедливих варіантів процесуальних рішень та процесуальних дій.

Аргументовано, що угляд прокурора у кримінальному провадженні є об'єктивним правовим явищем, що дає можливість забезпечити гнучкість у

правозастосуванні. Це правове явище є засобом подолання прогалин у кримінальному процесуальному регулюванні за відсутності необхідної нормативної бази або у ситуації неможливості повноти правової регламентації, дає можливість оперативно реагувати на трансформацію суспільних відносин, коли законодавець не встигає дати відповідь на зміни у соціальному житті.

Здійснено класифікацію угляду прокурора у кримінальному провадженні. За предметом на: нормативний та індивідуальний. За ступенем дискретності: безперервний і дискретний. За галузевою приналежністю норм права: угляд у сфері кримінального права та у сфері кримінального процесуального права. Залежно від статусу прокурора: угляд, що може бути підданий перегляду та остаточний угляд.

Констатовано, що проявами угляду прокурора у стадії досудового розслідування є: рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів; право на встановлення процесуальних строків, зокрема продовження строку негласних слідчих (розшукових) дій; продовження строку виконання спеціального завдання; продовження строку досудового розслідування; визначення підслідності; рішення про дозвіл на розголошення відомостей досудового розслідування; проведення опитування особи у режимі відео- чи телефонної конференції; повідомлення особам про проведення щодо них негласних слідчих (розшукових) дій; складання ключових процесуальних актів – письмового повідомлення про підозру, обвинувального акта; рішення про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні, вручення письмового повідомлення про підозру; зупинення досудового розслідування.

Звернено увагу на те, що угляд прокурора під час досудового провадження може бути реалізований і шляхом складання повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Особливий інтерес становить остання підстава для повідомлення про підозру наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Під достатністю доказів, що є підставою для повідомлення про підозру, слід розуміти узгоджену, взаємопов'язану, без внутрішніх суперечностей систему доказів, що

підтверджують наявність обставин, які утворюють подію кримінального правопорушення та винуватість підозрюваного у його вчиненні.

Запропоновано у КПК України визначити чіткі підстави для створення групи прокурорів.

Стверджується, що використовуючи угляд, прокурор у стадії судового розгляду: вирішує питання про необхідність проголошення вступної промови; висловлює позицію щодо порядку дослідження доказів; приймає рішення про доповнення, зміну або відмову від підтримання публічного обвинувачення; вирішує питання про усунення публічного обвинувача або про самотійну участь у судовому розгляді у разі відмови у погодженні доповнення, зміни чи відмови від підтримання публічного обвинувачення; викладає свою думку щодо суті обвинувачення, а також з інших питань, що виникають під час судового розгляду; висловлює міркування щодо кримінально-правової кваліфікації, призначення заходів кримінально-правового характеру та інших питань, що вирішує суд за наслідками судового розгляду.

Доповнити ст. 470 КПК України ще однією обставиною, яку необхідно враховувати прокурору при вирішенні питання про укладення угоди про визнання винуватості – добровільність підозрюваного чи обвинуваченого при укладенні угоди про визнання винуватості.

З'ясовано, що прокурор реалізує угляд й у контрольних судових провадженнях, що проявляється у: поданні апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами; зміні апеляційної чи касаційної скарги; поданні клопотання про передачу кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати Касаційного кримінального суду або Великої Палати Верховного Суду; визначенні ознак підстав для зміни або скасування судових рішень у кримінальному провадженні.

Сформульовані у межах дослідження висновки, теоретичні положення та науково обґрунтовані пропозиції можуть бути використані: а) у правотворчій діяльності – для удосконалення регламентації норм кримінально-процесуального

права, що є підставами для угляду прокурора у кримінальному провадженні; б) у правозастосовній діяльності – під час вирішення питань щодо реалізації угляду прокурора у кримінальному провадженні, у процесі підвищення кваліфікації прокурорів; в) у науково-дослідній роботі – як основа для подальшого розвитку вчення про угляд прокурора у кримінальному провадженні; г) у навчальному процесі – при викладанні та вивченні курсу «Кримінально-процесуальне право України», при підготовці методичних матеріалів, курсів лекцій, спеціальних курсів, посібників, підручників, науково-практичних коментарів до КПК України.

Ключові слова: кримінальне провадження, угляд, дискреція, прокурор, оцінні поняття, прогалини, колізії, досудове розслідування, судове провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, угляд, дискреція, прокурор, оцінні поняття, прогалини, колізії, досудове розслідування, судове провадження.

ANNOTATION

Kakhnovets S.O. Discretion of the prosecutor in criminal proceedings –
Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Juridical Sciences (PhD in Law) in specialty 12.00.09 “Criminal process and criminalistics; judicial examination; operational investigative group performance (activity)”.– Ivan Franko National University of Lviv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Lviv, 2020.

The relevance of topic is determined by unjustifiably less attention to the issue of discretion of the prosecutor in criminal proceedings, especially in contrast to other types juridical discretion. In view of this, there is still no common understanding of the discretion of the prosecutor in criminal proceedings and the peculiarities of the implementation of the discretion of the prosecutor at different stages of criminal proceedings have not been clarified. Systematic analysis of domestic criminal procedural regulation/legislation shows a significant number of judgment concept, juridical conflicts, gaps in criminal procedure legislation and other defects, which is the basis for the discretion of the prosecutor.

It is found that the Criminal Procedure Code of Ukraine does not provide the definition of “prosecutor’s discretion”, but the definition itself is used. According to paragraph 2 of Article 364, if several public prosecutors participated in trial, in pleadings, by their own discretion, one public prosecutor may speak, or each of them may substantiate his position in a certain part of charges.

It is stated that the prosecutor’s discretion in criminal proceedings – is an aspect of the law activity of the prosecutor in criminal proceedings, which consists in free choice provided by the criminal procedure law, or caused by deficiencies in criminal procedure regulation/legislation, the prosecutor of a procedural action or procedural decision of two or more lawful, reasonable and fair alternatives on the basis of his inner opinion, legal awareness and the circumstances of criminal proceedings.

It is alleged that the terms “discretion” and “discretionary powers of the prosecutor” are used as a synonyms. Discretion specifies the content of the intellectual

activity of the prosecutor. Discretion is the aspect of understanding the category of “prosecutor’s opinions/views in criminal proceedings”.

It was found that the basis for the prosecutor’s discretion in criminal proceedings are the deficiencies in criminal procedure regulation/legislation, excessive use of judgment concept in regulations, as well as the expression of the will of the legislator, when he directly provided the possibility for the prosecutor to choose a certain procedural decision or procedural action. As for the reasons for the prosecutor’s discretion in criminal proceedings – they are the dynamic of state and public life; ability of legislators to regulate only typical situations during criminal proceedings; technical and 1 deficiencies in criminal procedure regulation/legislation, the provisions of which cannot be applied without the discretion of the prosecutor.

It is noted that the functions of the prosecutor’s discretion in criminal proceedings are determined by his grounds. The function of the means of implementation of law enforcement policy has a clear correlation with the will of the lawmaker to provide an alternative to the law enforcer in choosing a certain decision or taking appropriate action in accordance to the specific conditions. Distinguishing features of the options of overcoming the conservative aspect of law as well as the function of solving of conflicts, gaps in the law relating to system-structural and logical-linguistic defects of criminal procedure law.

The limits of the prosecutor’s discretion in criminal proceedings are the legal framework that establishes the permissible will of the prosecutor in choosing the most appropriate, lawful, reasonable and fair options for procedural decisions and procedural actions.

Arguments are provided with regard to the statement, that the discretion of the prosecutor in criminal proceedings is an objective legal phenomenon that allows flexibility in law enforcement. This legal phenomenon is a means of overcoming gaps in criminal procedure in the absence of the necessary legal framework or in a situation of impossibility to complete legal regulation, allows to respond quickly to the transformation of public relations when the legislator cannot catchupwiththe time to respond properly to changes in social life.

The classification of the prosecutor's discretion in criminal proceedings has been carried out. By subject on: normative and individual. By degree of discreteness: continuous and discrete. By field of law: in field of criminal law and in field of criminal procedural law. Depending on the status of the prosecutor: discretion that can be reviewed and final discretion.

It is stated that the realisation of the prosecutor's discretion at the stage of pre-trial investigation are: the decision to fix the procedural action with the help of technical means; the right to set procedural deadlines, in particular the extension of the term of investigative actions; extension of the term of performance of the specific task; extension of the pre-trial investigation; determination of jurisdiction; decision on permission to disclose information of the pre-trial investigation; conducting a survey of a person in the mode of video or telephone conference; notification of persons on conducting investigative actions against them; drafting key procedural documents - written notice of suspicion, indictment; decision on consideration of the indictment in simplified proceedings, delivery of a written notice of suspicion; suspension of the pre-trial investigation.

Attention is drawn to the fact that the discretion of the prosecutor during the pre-trial proceedings can be realized by a notice of suspicion of committing a criminal offense. Particular interest is the last ground for notification of suspicion - the availability of sufficient evidences to suspect a person of committing a criminal offense. It is proposed to define clear grounds for the establishment of a group of prosecutors in the Criminal Procedure Code of Ukraine.

It is alleged that the prosecutor use discretion at the trial stage he: decides on the need to deliver an introductory speech; expresses a position on the procedure for examining evidence; decides on the addition, change or refusal to support the public prosecution; decides on the removal of the public prosecutor or on his participation in the trial in case of refusal to agree on additions, changes or refusal to support the public prosecution; sets out its views on the merits of the charges, and other issues that arise during the trial; expresses opinions on criminal law qualification, appointment of

measures of criminal law and other issues, which is decided by the court based on the results of the trial.

Add to Article 470 of the Criminal Procedure Code of Ukraine circumstance that must be taken into account by the prosecutor when deciding on the conclusion of a plea agreement - the voluntariness of suspected/criminal defendant in concluding a plea agreement.

It is founded that the prosecutor exercises discretion in court proceedings by: filing of an appeal or cassation appeal, request for review of court decisions in newly discovered or exceptional circumstances; changing appeal or cassation complaint; filing an objection to an appeal or cassation appeal; the right of higher prosecutors to file appeals, cassation appeals, requests for review of court decisions on newly discovered or exceptional circumstances, regardless their participation in court proceedings.

Key words: criminal proceedings, discretion, prosecutor, judgment concept, gaps, juridical conflicts, pre-trial investigation, court proceedings.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кахновець С.О. Поняття, суть та значення угляду прокурора в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Т. 2. С. 158-161.
2. Кахновець С.О. Механізм формування та межі дискреційних повноважень прокурора. *Право і суспільство*. 2017. № 2. Ч. 2. С. 168-172.
3. Кахновець С.О. Реалізація дискреційних повноважень прокурора при здійсненні процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 220-222.
4. Kakhnovets S.O. Realization of the discretionary powers of the prosecutor at the preparation to the stage of the preparatory court proceedings. *Visegrad Journal of Human Rights*. 2018. № 5 (volume 2). С. 37-42.
5. Кахновець С.О. Угляд прокурора при зміні обвинувачення в суді: деякі кримінально-процесуальні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. URL: http://www.pap.in.ua/1_2019/100.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Кахновець С.О. Дискреційні повноваження прокурора в кримінальному провадженні / С.О. Кахновець // Всеукраїнська науково-практична конференція «Юридичні науки: проблеми та перспективи» : тези доповідей, 23 -24 червня 2017 р. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. – С. 94-96;
2. Кахновець С.О. Значення угляду прокурора в кримінальному провадженні. Співвідношення понять "дискреційні повноваження прокурора", "угляд" та "розсуд прокурора у кримінальному провадженні" / С.О. Кахновець // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Людина і Закон: публічно-правовий вимір» : тези доповідей, 6-7 жовтня 2017р.–Дніпро: Громадська організація Правовий світ, 2017 – С. 103-105;

3. Кахновець С.О. Реалізація дискреційних повноважень прокурора на стадії досудового розслідування / С.О. Кахновець // Міжнародна науково-практична конференція «Нове міжнародне право та національне законодавство – нові завдання юридичної науки»: тези доповідей, 10-11 листопада 2017 р.–Київ: Центр правових наукових досліджень, 2017 – С. 117-120;
4. Кахновець С.О. Угляд прокурора на стадії підготовчого судового провадження / С.О. Кахновець // Міжнародна науково-практична конференція «Права та обов'язки людини у сучасному світі» : тези доповідей, 9-10 листопада 2018 р. – Одеса: ГО Причорноморська фундація права, 2018 – С.89-93;
5. Кахновець С.О. Угляд прокурора на стадії досудового розслідування/ С.О. Кахновець //Міжнародна науково-практична конференція «Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні» : тези доповідей, 10-11 травня 2019 р. – Одеса:ГО Причорноморська фундація права, 2019– С.118-121;
6. Кахновець С.О. Деякі аспекти реалізації угляду прокурора у кримінальному провадженні / С.О. Кахновець //Міжнародна науково-практична конференція «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» : тези доповідей, 17-18 січня 2020 р.–Одеса;ГО Причорноморська фундація права, 2019– С.132 – 135.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1.СУТЬ, МЕЖІ ТА ВИДИ УГЛЯДУ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	25
1.1. Поняття, ознаки та підстави угляду прокурора у кримінальному провадженні.....	25
1.2. Межі угляду прокурора у кримінальному провадженні.....	56
1.3. Види угляду прокурора у кримінальному провадженні.....	62
Висновки до розділу 1.....	67
РОЗДІЛ 2. УГЛЯД ПРОКУРОРА УСТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	70
2.1. Угляд прокурора на початку досудового розслідування.....	70
2.2. Угляд прокурора на етапі складання повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.....	77
2.3. Угляд прокурора на етапі завершення досудового розслідування.....	106
Висновки до розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3. УГЛЯД ПРОКУРОРА ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	130
3.1. Угляд прокурора у стадії підготовчого провадження.....	130
3.2. Угляд прокурора у стадії судового розгляду.....	144
3.3. Угляд прокурора у провадженнях з оскарження й перевірки судових рішень.....	161
Висновки до розділу 3.....	186
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	195

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС – Верховний Суд

ВСУ – Верховний Суд України

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ГПУ – Генеральна прокуратура України

ЄРДР – Єдиний державний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КСУ – Конституційний Суд України

КК – Кримінальний кодекс

ККС – Касаційний кримінальний суд

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

п. – пункт

р. – рік

с. – сторінка

ст. – стаття

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Нині у сфері кримінального судочинства спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги диспозитивності у методікримінально-процесуального регулювання. Така тенденція видається позитивною, адже забезпечує можливість багатоваріантності у процесуальних рішеннях та процесуальних діях службових осіб, які ведуть кримінальне провадження.

Динамізм соціальних процесів зумовлює трансформацію та появу нових кримінально-процесуальних правовідносин. Законодавець зрідка передбачає і не завжди реагує на них докладною правовою регламентацією. Однак здійснювати таке прогнозування не завжди доцільно, оскільки досягнення мети кримінально-процесуального регулювання забезпечується, серед іншого, і завдяки його гнучкості.

За таких обставин особливого значення набуває угляд прокурора, який надає йому можливість, у визначених кримінально-процесуальним законом випадках, обрати оптимальний варіант вирішення правової ситуації. У своїй діяльності прокурор постійно постає перед необхідністю вибору однієї з можливих альтернатив, яка має бути законною, обґрунтованою та справедливою. У цьому полягає практична цінність угляду прокурора. Водночас вибір, про який йдеться, вимагає від прокурора чималого рівня кваліфікації та професійного досвіду.

Вагомий внесок у становлення та розвиток проблематики угляду прокурора у кримінальному провадженні здійснили дослідники у сфері теорії права В.Г. Антропов, О.О. Березін, Д.В. Бойко, П.Д. Гуйван, О.Л. Жильцов, О.С. Ігнат'єв, О.В. Корабліна, П.В. Марков, Т.С. Март'янова, О.О. Нікітін, М.Б. Рісний, М.В. Пресняков, О.С. Скударнов, В.В. Степаненко, Б.В. Фасій, Р.І. Хасаншин та ін. У їхніх роботах закладені підвалини та обґрунтовані цінні наукові позиції з питань правозастосовного угляду.

Напрацювання цих та інших авторів були розвинуті представниками галузевих правничих наук у доктринальних розвідках таких різновидів правозастосовного угляду як суддівський (Є.С. Азарова, Д.І. Артџомова, В.В. Вапнярчук, О.В. Ведерніков, А.С. Гамбарян, Ю.В. Грачова, О.В. Грищук, С.М. Глубоченко, Д.В. Грібанов, Н.К. Джафаров, С.Н. Зеленський, Н.Д. Еріашвілі, К.П. Єрмакова, В.С. Канцір, А.Д. Кірілова, О.П. Кузнецов, І.О. Куканова, П.Ф. Куфтирєв, Т.М. Лопатіна, А.С. Макаренко, Г.П. Мельник, М.С. Мережкіна, Л.А. Остафійчук, О.В. Острогляд, О.І. Рарог, В.В. Рожко, О.В. Рубанов, А.С. Петрова, Д.І. Попов, Б.В. Сідоров, В.В. Соколев, У.В. Сокіл, А.Д. Татарова, А.В. Тихий, О.В. Яценко та ін.), поліцейський (Ю.Є. Аврутін, А.В. Гірвіц, С.В. Перов та ін.) та угляд слідчого (А.Ю. Афанасьєв, М.А. Кунашев, П.Г. Марфіцин, Р.Я. Мамедов, Є.С. Худякова, С.І. Чернобаєв, А.Б. Ярославський та ін.).

На противагу означеним видам правозастосовного угляду, дослідженню угляду прокурора у кримінальному провадженні приділено не виправдано мало уваги. Ця проблематика стала предметом дисертацій Ж.К. Конярової, А.В. Ларіної та Є.В. Терехова, поодиноких наукових статей С.Е. Вороніна, Н.Ф. Вороніної, Д.Г. Пічугіна, О.В. Полієнка. Різним аспектам правозастосовного угляду у кримінальному процесі присвятили свої праці О.Я. Баєв, В.О. Попов, О.О. Торбас.

З огляду на це, досі відсутнє єдине розуміння угляду прокурора у кримінальному провадженні, немає загальновизнаних підходів щодо підстав цього явища, не сформульовано спільної позиції стосовно меж угляду прокурора, а також різновидів цієї правової категорії.

Актуальним залишається й з'ясування особливостей реалізації угляду прокурора у різних стадіях кримінального провадження. Системний аналіз вітчизняного кримінального процесуального законодавства свідчить про чималу кількість оцінних понять, колізійних норм, прогалин у кримінальному процесуальному регулюванні та інших його дефектів, що є підставою для угляду прокурора. Натомість зміни і доповнення до КПК України, спрямовані на усунення зазначених недоліків, нерідко не покращують, а, навпаки, погіршують правозастосування.

Тож проблематика угляду прокурора у кримінальному провадженні має важливе науково-прикладне значення, що й обумовлює актуальність теми цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготовлена в межах наукової теми кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка «Забезпечення реалізації прав і свобод особи у кримінальному провадженні в контексті конституційних змін та новел кримінального процесуального законодавства» (номер державної реєстрації 0118U000624). Тему дослідження «Угляд прокурора у кримінальному провадженні» затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол №15/2 від 24.02.2016 року).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертації є системний аналіз угляду прокурора у кримінальному провадженні, формулювання цілісної концепції цього виду правозастосовного угляду та вироблення пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України, практики його застосування у цьому напрямі.

Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання:

- визначити ознаки, з'ясувати підстави та сформулювати дефініцію поняття «угляд прокурора у кримінальному провадженні»;
- дослідити межі угляду прокурора у кримінальному провадженні;
- здійснити класифікацію угляду прокурора у кримінальному провадженні;
- розкрити особливості реалізації угляду прокурора на початку досудового розслідування;
- висвітлити особливості реалізації угляду прокурора на етапі складання повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;
- з'ясувати особливості реалізації угляду прокурора на етапі завершення досудового розслідування;
- визначити особливості реалізації угляду прокурора у стадії підготовчого провадження;

- розглянути особливості реалізації угляду прокурора у стадії судового розгляду;
- охарактеризувати особливості реалізації угляду прокурора у провадженнях з оскарження й перевірки судових рішень;
- вивчити практику застосування угляду прокурора у кримінальному провадженні;
- виробити та обґрунтувати пропозиції, спрямовані на вдосконалення правового регулювання в контексті угляду прокурора у кримінальному провадженні.

Об'єктом дослідження є правозастосовний угляд у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є угляд прокурора у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Основу дослідження становить *діалектичний підхід* до наукового пізнання соціальних явищ.

При написанні роботи також використані загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання: *аналіз* (застосовувався з метою детального дослідження угляду прокурора у кримінальному провадженні, що дало можливість, зокрема, виокремити його ознаки), *синтез* (використовувався для класифікації угляду прокурора у кримінальному провадженні), *узагальнення* (застосовувався з метою формування та розвитку на основі вже наявних у спеціальній літературі позицій та думок, нових наукових підходів, пропозицій щодо розуміння угляду прокурора у кримінальному провадженні), *структурно-функціональний метод* (дав можливість виокремити як негативні, так і позитивні аспекти реалізації угляду прокурора у кримінальному провадженні), *герменевтичний метод* (використовувався для тлумачення суті та змісту норм кримінального процесуального права, що є підставами для угляду прокурора у кримінальному провадженні), *догматичний* чи *спеціально-юридичний метод* (застосовувався при аналізі особливостей реалізації угляду прокурора у стадіях кримінального провадження); *моделювання* (застосовувався для побудови проектів кримінально-процесуальних норм); *конкретно-соціологічний* (за його

допомогою досліджено доктринальні підходи до угляду прокурора у кримінальному провадженні шляхом анкетування суб'єктів правозастосовної діяльності).

Нормативну основу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, КПК України, КК України та інші Закони України, правові позиції ЄСПЛ, КСУ та ВС, листи ВССУ, накази ГПУ, підзаконні нормативно-правові акти МВС України.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження складають праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузях теорії права, адміністративного, кримінального та кримінального процесуального права.

Емпіричну базу дослідження становлять понад 300 рішень судів першої інстанції, викладені в ЄРДР, рішення ВССУ, ВСУ, ВС, а також результати анкетування, у межах якого опитано 189 прокурорів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим після прийняття нового кримінального процесуального законодавства у вітчизняній правовій науці дослідженням угляду прокурора у кримінальному провадженні, в якому з позиції теорії права, науки кримінального процесу, кримінального процесуального регулювання розглянуті доктринальні та прикладні питання його реалізації, містить науково обґрунтовану та практично затребувану концепцію угляду прокурора у кримінальному провадженні, що доповнює надбання кримінального процесуального права та науки про нього.

Найістотнішими результатами дослідження, яким властиві елементи наукової новизни є такі положення та висновки.

Уперше:

- 1) Виокремлені і сформульовані ознаки угляду прокурора у кримінальному провадженні та на їх основі дано визначення поняття «угляд прокурора у кримінальному провадженні» - це аспект правозастосовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні, що полягає у виборі, передбаченому кримінальним процесуальним законом, або такому, що впливає з нього, чи зумовленого недоліками кримінального

процесуального регулювання, прокурором процесуальної дії чи процесуального рішення з двох чи більше законних, обґрунтованих та справедливих альтернатив, які відповідають вимогам, що ставляться до правозастосовного акту, у межах повноважень прокурора та з урахуванням обставин кримінального провадження, на підставі його внутрішнього переконання і правосвідомості;

- 2) здійснено класифікацію угляду прокурора у кримінальному провадженні за кількома критеріями, зокрема за предметом на нормативний та індивідуальний, за ступенем дискретності на безперервний і дискретний, за галузевою приналежністю норм права на угляд у сфері кримінального права та угляд у сфері кримінального процесуального права, залежно від статусу прокурора на угляд, що може бути підданий перегляду, та на остаточний угляд;
- 3) запропоновано встановити чіткі підстави для визначення керівником органу прокуратури групи прокурорів. Для цього ч. 1 ст. 37 КПК України доречно доповнити третім і четвертим положеннями такого змісту: «При визначенні групи прокурорів керівник органу прокуратури враховує кількість епізодів, суспільний резонанс, тяжкість злочину, місце його вчинення, обсяг слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, що необхідно провести у кримінальному провадженні, обсяг участі прокурора у розгляді слідчими суддями клопотань, скарг під час досудового розслідування, строки досудового розслідування та заходів забезпечення кримінального провадження, обсяг документів, що необхідно підготувати для продовження строків досудового розслідування та дії заходів забезпечення кримінального провадження, кількість учасників кримінального провадження. Визначення групи прокурорів з огляду на інші обставини заборонено»;
- 4) аргументовано доповнити ч. 10 ст. 216 КПК України після слів «своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів» формулюванням

такого змісту: «згідно із правилами про підслідність кримінальних правопорушень, які встановлені у частинах першій-дев'ятій цієї статті»;

- 5) внесено пропозицію передбачити у ст. 470 КПК України ще одну обставину, яку необхідно враховувати прокурору при вирішенні питання про укладення угоди про визнання винуватості, доповнивши її новим пунктом такого змісту «2¹) добровільність підозрюваного чи обвинуваченого на укладення угоди про визнання винуватості»;
- 6) обґрунтовано доповнити ч. 4 ст. 469 КПК України абзацом 3, у якому передбачити випадки встановлення нових обставин справи, що можуть впливати на укладення угоди про визнання винуватості: «У випадку встановлення нових обставин кримінального провадження, які не передбачені угодою про визнання винуватості, прокурор відкладає направлення до суду обвинувального акта з угодою для з'ясування усіх обставин справи, але не більше, ніж на місяць. Якщо місячний строк завершився, а обвинувальний акт з угодою не скеровані до суду, то угода про визнання винуватості припиняє свою дію, а судові провадження здійснюються в загальному порядку».

Удосконалено:

- 1) наукові уявлення про межі угляду прокурора у кримінальному провадженні, якими є правові рамки, що встановлюють допустиму свободу прокурора у виборі найдоцільнішого із законних, обґрунтованих та справедливих варіантів процесуальних рішень та процесуальних дій;
- 2) доктринальну інтерпретацію оцінного поняття «достатні докази, що є підставою для повідомлення про підозру», під якими варто розуміти узгоджену, взаємопов'язану, без внутрішніх суперечностей систему доказів, що підтверджують наявність обставин, які утворюють подію кримінального правопорушення та винуватість підозрюваного у його вчиненні;
- 3) правові позиції щодо підвищення ефективності правового регулювання зміни та висунення додаткового обвинувачення прокурором в суді. Так, аби усунути суб'єктивізм керівника органу прокуратури у погодженні такого

рішення, а також забезпечити захист прав та законних інтересів учасників судового провадження, прокурору, який підтримує публічне обвинувачення, доречно надати повноваження самостійно приймати рішення про необхідність його зміни, висунення додаткового обвинувачення або початку провадження щодо юридичної особи;

Набули подальшого розвитку:

- 1) доктринальні підходи щодо співвідношення категорій «угляд», «розсуд» та «дискреційні повноваження» прокурора;
- 2) теоретичні положення про розмежування поняття «угляд» із суміжними категоріями (тлумаченням правових норм, законністю, внутрішнім переконанням, процесуальними рішеннями, повноваженнями прокурора);
- 3) пропозиція доповнити ч. 1 ст. 338 КПК України новим абзацом такого змісту: «Зміна обвинувачення в суді прокурором не допускається, якщо при цьому істотно змінюються фактичні обставини обвинувачення, сформульованого в обвинувальному акті»;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у межах дослідження висновки, теоретичні положення та науково обґрунтовані пропозиції можуть бути використані:

- у правотворчій діяльності – для удосконалення регламентації норм кримінального процесуального права, що є підставами для угляду прокурора у кримінальному провадженні. Пропозиції і рекомендації, викладені у дисертації, прийняті та використовуються у практичній діяльності (акт впровадження від 25.09.2020 року Львівської обласної прокуратури);
- у правозастосовній діяльності – під час вирішення питань щодо реалізації угляду прокурора у кримінальному провадженні, у процесі підвищення кваліфікації прокурорів;
- у науково-дослідній роботі – як основа для подальшого розвитку вчення про угляд прокурора у кримінальному провадженні;
- у навчальному процесі – при викладанні та вивченні курсу «Кримінально-

процесуальне право України», «Прокурорське право України», при підготовці методичних матеріалів, курсів лекцій, спеціальних курсів, посібників, підручників, науково-практичних коментарів до КПК України. Результати дисертації використовуються у навчальному процесі юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» (акт впровадження від 13.10.2020 року), Львівського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 30.10.2020 року) під час викладання названих дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, окремі її положення неодноразово доповідалися на наукових семінарах, а на завершенні робота обговорена, схвалена і рекомендована до захисту. Основні положення дисертації були оприлюднені на 6 науково-практичних конференціях (див. п.п. 1-6 Списку опублікованих праць за темою дисертації).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладені у 5 наукових статтях (з них 4 у фахових виданнях України, 1 у наукових виданнях інших держав), а також 6 тезах доповідей на конференціях.

Структура дисертації обумовлені метою, завданнями та предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділено на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 232 сторінок, основний текст викладений на 196 сторінках. Список використаних джерел містить 237 найменувань (25 сторінок), додатки викладені на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1. СУТЬ, МЕЖІ ТА ВИДИ УГЛЯДУ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1.1. Поняття, ознаки та підстави угляду прокурора у кримінальному провадженні

Під час правозастосовної діяльності прокурор повинен використати усі правові засоби, що забезпечують виконання завдань кримінального провадження. Одним із них є його угляд у кримінальному провадженні. За допомогою цього засобу можливо вирішити складні правові ситуації, породжені волевиявленням законодавця або недоліками у правовому регулюванні досудового розслідування та судового провадження. Процесуальна діяльність прокурора неминуче пов'язана з вибором оптимальних процесуальних рішень та процесуальних дій. При чому усі вони повинні бути легальними. За наслідками такого вибору прокурор приймає правозастосовний акт, спрямований на індивідуальне розв'язання конкретної проблеми з урахуванням обставин кримінального провадження.

Дослідження наукової категорії згідно з доктринальними вимогами охоплює з'ясування, насамперед, її змісту.

Вивчення вітчизняної спеціальної філологічної літератури дало можливість виявити відсутність у ній вжитку слова «угляд».

Натомість Академічний тлумачний словник української мови містить слова «угледіти (вгледіти)» та «углядіти (вглядіти)», які тлумачать у таких значеннях: 1) сприйняти зором, побачити, помітити; 2) спостерігаючи кого-, що-небудь, зрозуміти, усвідомити щось, дійти певного висновку; 3) доглянути за ким-, чим-небудь, потурбуватися про когось, щось; 4) уберегти кого-, що-небудь¹.

Понад те, лінгвісти використовують ще й таку одиницю мови як «розсуд», під якою розуміють: 1) рішення, висновок; 2) розмірковування, роздум; 3) те саме, що розум; 4) суд².

¹ Словник української мови в 11 т. Т. 10: Т-Ф. К.: Наукова думка, 1979. С. 375-376.

² Словник української мови в 11 т. Т. 8: Природа-Ряхтливий. К.: Наукова думка, 1977. С. 819; Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь; ВТФ «Перун», 2005. С. 1265.

Більшість вітчизняних правознавців у своїх дослідженнях послуговуються саме словоформою «розсуд»¹, зрідка – «угляд»².

Однак з вищенаведеного семантичного викладу випливає, що дієслова «угледіти (вгледіти)», «углядіти (вглядіти)» та іменник «розсуд» мають схожу інтерпретацію, пов'язану із розумово-логічною діяльністю (доходження певного висновку), а також її результатом (власне висновком). Як відомо, результат (висновок) є відповідним відображенням самої діяльності (мисленої). Тому мовні одиниці «угляд» та «розсуд» у цьому контексті можна використовувати як двозначні, а за винятком пари «процес – результат» як синонімічні.

Близьким за значенням до категорій «угляд» та «розсуд» вживають поняття «дискреція», «дискреційні повноваження»³.

¹Куфтирєв Т.В. Становлення доктрини суддівського розсуду на пострадянському правовому просторі. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2. С. 400-407; Рісний М.Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти): : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2006. 17 с.; Мельник Г.П. Підстави судового розсуду. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2010. Т. 3. С. 44-47; Макаренко А.С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. 22 с.; Мартянова Т.С. Розсуд суб'єктів правозастосовної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2013. 22 с.; Острогляд О.В., Кіцелюк В.І. Правові та моральні засади суддівського розсуду як фактор позитивної відповідальності суддів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 265-271; Степаненко В.В. Застосування у праві та правозастосовний розсуд: співвідношення понять. *Юридичний бюлетень*. 2017. Випуск 5. С. 298-304; Торбас О.О. Тлумачення розсуду в кримінальному процесі крізь призму правової доктрини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 2. С. 93-98; Мірошниченко А.М. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля (через призму юридичної відповідальності суддів). К.: Юрінком Інтер, 2020. 120 с.

²Канцір В.С. Проблеми судового угляду при застосуванні кримінального законодавства України автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Львівський державний університет ім. Івана Франка. Львів, 1998. 21 с.; Гришук О.В., Попов Д.І. Застосування природного права під час здійснення судового угляду: філософсько-правовий вимір. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2014. № 4. С. 291-299.

³Панасюк О. Дискреційні повноваження суду в кримінальному судочинстві України: теоретичні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 4. С. 248-258; Татарова А.Д. Понятие и признаки дискреционных полномочий судей. *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта*. 2014. Вып. 9. С. 110-114; Петрова А.С. Дискреційні повноваження судді у кримінальному судочинстві як один із видів корупційних ризиків судової системи України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 156-163; Гуйван П.Д. Щодо меж здійснення дискреції під час застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 36. Т. 2. С. 46-50; Кириллова А.Д. Дискреционные полномочия в правоприменительной деятельности российских судей: теоретико-правовое исследование. СПб: Юридический центр Пресс, 2017. 182 с.; Чернобаев С.І. Реалізація слідчим дискреційних повноважень у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 351-354; Зеленский С.Н. Судейская дискреция в уголовном судопроизводстве. *Правовая парадигма*. 2018. Т. 18. № 2. С. 74-78;

Філологи тлумачать дискрецію (з лат. *discretio*; з англ. *discretion*) як вирішення посадовою особою чи державним органом певного питання на власний розсуд¹.

Тож дискреція конкретизує зміст розумової діяльності у вигляді угляду².

Подібне значення цього поняття викладене й у правничих енциклопедіях.

Зокремау континентальній системі права під дискрецією розуміють вирішення посадовою особою чи державним органом якого-небудь питання на власний розсуд³.

Натомість в англо-американській юридичній літературі «дискреції» надають значно ширшого значення: а) розумна поведінка та управління, обережна вибірковість, розсудливість; б) індивідуальне судження, повноваження вільного прийняття рішень; повноваження особи приймати рішення без чужих порад чи згоди; в) здатність розрізняти правильне і неправильне, достатність для того, аби відповідати за власні дії; г) повноваження посадової особи діяти за певних обставин відповідно до особистих суджень та компетенції. Окремо тлумачать й поняття «дискреція прокурора» повноваження прокурора вибирати з наявних у кримінальній справі варіантів⁴.

В іншому англomовному джерелі категорію «дискреція» інтерпретують як свободу або привілей, дозволену судді, в межах права і справедливості, але незалежно від вузьких і непорушних норм позитивного права, приймати рішення та діяти відповідно до справедливого і корисного, залежно від особливих обставин справи, його особистої мудрості та досвіду, керуючись духом, принципами та аналогією закону⁵.

Як видно, на противагу континентальному тлумаченню категорії дискреція, у системі загального права подана не лише її суть, але й розкриті деякі ознаки.

¹Бибик С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів / За ред. С.Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2005. С. 183.

²Кахновець С.О. Поняття, суть та значення угляду прокурора в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Т. 2. С. 159.

³Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. М.: Юринформцентр, 1997. С. 118; Борисов А.Б. Большой юридический словарь. М.: Книжный мир, 2010. С. 171.

⁴Black's Law Dictionary. Ninth Edition / Editor in Chief Bryan A. Garner. St. Paul: WEST, 2009. P. 534.

⁵Black H.C. A Law Dictionary. Second Edition. Washington: West Publishing Company, 1910. P. 374.

А.С. Гамбарян справедливо зазначає, що дискреція та угляд не повинні протиставлятися. Вони, по суті, тотожні поняття як у лінгвістичному, так і юридичному аспектах¹. До речі, чимало дослідників вживають їх як синоніми².

Однак не усі науковці поділяють цю точку зору.

Для прикладу, А.Д. Татарова проводить розмежування між категоріями «суддівський угляд» та «дискреційні повноваження» залежно від завдань, на виконання яких вони спрямовані. На її думку, завданнями суддівського угляду є досягнення оптимальної організації судового розгляду та оцінка доцільності проведення процесуальних дій. Натомість дискреційні повноваження, з позиції науковця, мають інше завдання, а саме підвищення ефективності правозастосовної діяльності з метою забезпечення прав і свобод особи. Також варто зазначити, що до ознак дискреційних повноважень науковець віднесла: а) спрямування на підвищення ефективності правозастосовної діяльності з метою забезпечення прав і свобод особи; б) реалізація за умови невизначеності у праві; в) використання у межах закону та суспільних принципів; г) базування на внутрішньому переконанні судді та його професіоналізмі³.

З такою позицією погодитися важко. Як видається, дискреційні повноваження є одним із аспектів розуміння категорії «правозастосовний угляд». Тому у цьому контексті завдання дискреційних повноважень та правозастосовного угляду співпадають. До того ж, ознаки дискреційних повноважень, наведені вище, є частковим відображенням ознак правозастосовного угляду. Про це йтиметься далі.

¹Гамбарян А. Судейское усмотрение как сфера судебной политики. *Вектор науки Тольяттинского государственного университета*. 2011. № 2. С. 27-28.

²Конярова Ж.К. Дискреционные полномочия прокурора и проблемы их реализации на досудебных стадиях уголовного процесса: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика и судебная медицина; оперативно-розыскная деятельность / Уральская государственная юридическая академия. Екатеринбург, 2008. С. 6; Панасюк О. Дискреційні повноваження суду в кримінальному судочинстві України: теоретичні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 4. С. 249; Пресняков М. Дискреционные полномочия и правовая определенность. *Власть*. 2013. № 5. С. 163; Петрова А.С. Дискреційні повноваження судді у кримінальному судочинстві як один із видів корупційних ризиків судової системи України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 157-158; Гуйван П.Д. Щодо меж здійснення дискреції під час правозастосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 36. Т. 2. С. 47.

³Татарова А.Д. Понятие и признаки дискреционных полномочий судей. *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта*. 2014. Вып. 9. С. 113.

До речі, на запитання «Яка Ваша думка з приводу співвідношення понять «угляд прокурора у кримінальному провадженні» та «дискреційні повноваження прокурора у кримінальному провадженні»? 62,7 % опитаних нами прокурорів відповіли, що вони тотожні, 12,7 % – вважають, що поняття «угляд прокурора у кримінальному провадженні» ширше, а на переконання 24,6 % – поняття «дискреційні повноваження прокурора у кримінальному провадженні» є ширшим (див. Додаток Г).

В.Г. Антропов має рацію, пишучи, що загальний розгляд досліджень в галузі правозастосовного угляду дає можливість виявити істотні відмінності у підходах вищезазначених правових систем. У континентальній системі права правозастосовний угляд виконує роль додаткового елемента правозастосування, тоді як у загальній – основного¹.

Цю думку розвинула О.В. Корабліна, справедливо зазначивши, що правозастосовний угляд у континентальній системі права становить собою вибір варіанту рішення як мінімум у межах правової норми, а як максимум – засад права при аналогії закону чи аналогії права².

Крім того, у правовій системі, що відноситься до англо-американської, значно зростає варіативність угляду суб'єкта в процесі реалізації ним права на судовий захист³.

Ключовим у визначенні будь-якого поняття є питання про його ознаки.

В.Г. Антропов одним з перших дослідників на дисертаційному рівні виокремив ознаки правозастосовного угляду. До них відніс такі: 1) суб'єктом правозастосовного угляду є правозастосувач; 2) правозастосовний угляд здійснюють у межах права; 3) правозастосовний угляд є суб'єктивно-владною, інтелектуально-вольовою діяльністю; 4) правозастосовний угляд виражається в дії

¹Антропов В.Г. Правоприменительное усмотрение: понятие и формирование (логико-семантический аспект): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений / Волгоградский юридический институт МВД России, Волгоград, 1995. С. 33.

²Кораблина О.В. Усмотрение в правоприменительной деятельности (общетеоретический и нравственно-правовой аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Саратовский юридический институт МВД России. Саратов, 2009. С. 13.

³Никитин А.А. Особенности правового усмотрения в различных правовых системах. *Matters of Russian and International Law*. 2016, Vol. 6, Is. 10A. С. 28.

або бездіяльності; 5) правозастосовний угляд виражається у прийнятті суб'єктивно-оптимального рішення¹.

Однак запропоновані ним ознаки правозастосовного угляду властиві застосуванню норм права загалом і лише побічно стосуються такого аспекту діяльності суб'єкта як його угляд під час правозастосування. Відтак можна дійти помилкового висновку про те, що усе правозастосування є углядом. Тож питання ознак правозастосовного угляду залишилося відкритим, адже у наведених ознаках відсутні ті, що відокремлювали б правозастосовну діяльність загалом від правозастосовного угляду зокрема.

Значно ширший та конкретизованіший перелік ознак правозастосовного угляду сформулював О.О. Березін: 1) це вид правозастосовної діяльності; 2) має творчий характер; 3) здійснюється уповноваженими суб'єктами права; 4) передбачає можливість вибору одного з декількох варіантів рішення; 5) можливість вибору обумовлена чинним правом; 6) реалізується у відповідних межах; 7) його метою є вибір оптимального рішення².

Подібні ознаки виділила і О.В. Корабліна: 1) легальність (можливість угляду передбачена об'єктивним правом); 2) наявність владного повноваження; 3) здійснення в межах, встановлених нормою права та у процесуальній формі; 4) спрямованість на захист інтересів особи, суспільства і держави; 5) інтелектуально-вольовий характер; 6) цілеспрямованість³.

Однак ці ознаки не здатні відобразити всієї суті правозастосовного угляду. Зокрема до ознак цієї категорії доречно віднести підстави для вибору правозастосувачем оптимального рішення, вимоги до наявних альтернатив, відповідність засадам тієї галузі права, у якій його використовують. Натомість творчий характер властивий застосуванню права загалом, а не лише

¹Антропов В.Г. Правоприменительное усмотрение: понятие и формирование (логико-семантический аспект): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений / Волгоградский юридический институт МВД России, Волгоград, 1995. С. 43-61.

²Березин А.А. Пределы правоприменительного усмотрения: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Нижегородская академия МВД России. Н. Новгород, 2007. С. 12.

³Кораблина О.В. Усмотрение в правоприменительной деятельности (общетеоретический и нравственно-правовой аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Саратовский юридический институт МВД России. Саратов, 2009. С. 15.

правозастосовному угляду. Так самоспрямування на захист інтересів особи, суспільства і держави притаманне будь-якій державно-владній діяльності. Насамкінець, доцільно зазначити конкретну мету правозастосовного угляду, не обмежуючись абстрактною цілеспрямованістю.

На противагу вищенаведеним правовим позиціям, інші дослідники визначили ознаки, характерні суто для правозастосовного угляду.

Так, М.Б. Рісний до них відніс: 1) правовий характер; 2) варіативність; 3) лімітованість; 4) притаманність конкретній групі правозастосувачів; 5) процесуальна форма реалізації; 6) обґрунтованість здійсненого вибору; 7) визначеність сфери застосування; 8) спрямованість на забезпечення законності, справедливості, доцільності та ефективності правового регулювання¹.

Віддаючи належне авторові за ґрунтовну аргументацію своєї позиції, відзначимо, що низка ознак все ж потребує конкретизації. Так, не заперечуючи твердження про те, що правозастосовний угляд має правовий характер, зазначимо, що ця категорія все ж має певну специфіку у межах правозастосування. На це доречно звернути увагу. Крім того, серед ознак також варто відобразити й підстави для правозастосовного угляду, його психологічні основи, вимоги, що ставляться до можливих варіантів рішень або дій суб'єкта правозастосування.

Деякі науковці невиправдано звужують ознаки правозастосовного угляду (є результатом правозастосовної діяльності; діяльність має інтелектуальний характер; полягає у виборі рішення на підставі приписів правових норм; виражається у правомірній поведінці суб'єкта правозастосування), що не дає їм можливості повною мірою розкрити суть цього аспекту правозастосовної діяльності. Зокрема угляд є комплексною категорією, яка охоплює не лише результат, але й процес².

Натомість О.С. Скударнов вважає ознаками угляду у праві такі: 1) його здійснення праводієздатними суб'єктами; 2) закріплені у системі нормативно-

¹Рісний М.Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2006. С. 10.

²Никитин А.А. Усмотрение в праве и его признаки. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2012. № 6. С. 37-40.

регулятивних засобів; 3) проявляється у межах індивідуального правового регулювання; 4) виражається в активній правомірній поведінці суб'єктів; 5) здійснюється з метою ефективною та сприятливою реалізації прав, дотримання обов'язків учасниками правовідносин¹.

Вивчення цих ознак дає підстави стверджувати, що вони стосуються угляду як у сфері публічного, так і приватного права. Тож не всі з них можуть бути використані для формулювання ознак угляду прокурора у кримінальному провадженні.

В.В. Степаненко на підставі узагальнення ознак правозастосовного угляду, запропонованих іншими вченими, дійшов висновку, що до них (ознак) беззастережно відносять: 1) правовий характер (легальність); 2) варіативність (альтернативність); 3) спрямованість на забезпечення законності, справедливості, доцільності та ефективності правового регулювання; 4) обмеженість (лімітованість); 5) інтелектуально-вольовий характер діяльності суб'єкта правозастосування². Згодом цей же перелік відтворив О.Л. Жильцов³.

Наведені ознаки правильно відображають суть аналізованого поняття. Водночас цей перелік ознак правозастосовного угляду не є вичерпним. Аналізуючи сформульовані дослідниками ознаки такої категорії, ми вже звертали увагу на властивості, котрі, як на нас, важливо додатково відобразити.

Найповнішу та найконкретизованішу, на нашу думку, систему ознак правозастосовного угляду, що відображає правову природу цієї категорії, розробив Д.В. Бойко. До них дослідник відніс: 1) винятковий вид правозастосовної діяльності; 2) діяльність здійснювана в правозастосовній ситуації, що характеризується відсутністю однозначної нормативної регламентації дій правозастосувача; 3) при здійсненні правозастосовного угляду

¹Скударнов А.С. Усмотрение в процессе реализации прав, свобод и обязанностей граждан (и их объединений): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Южно-Уральский государственный университет. Челябинск, 2014. С. 14-15.

²Степаненко В.В. Застосування у праві та правозастосовний розсуд: співвідношення понять. *Юридичний бюлетень*. 2017. Випуск 5. С. 301.

³Жильцов А.Л. Признаки правоприменительного усмотрения. *Правовая культура в современном обществе*. Сборник научных статей, представленных на Международной научно-практической конференции «Правовая культура в современном обществе», посвященной 70-летию образования Могилевского института МВД; Научное электронное текстовое издание. Отв. ред. И. А. Демидова. 2018. С. 73-77.

допускається самостійне, відносно вільне прийняття правового рішення на підставі вибору варіантів як зазначених у праві, так і сформульованих шляхом інтерпретації правових принципів і норм (аналогії закону і права); 4) основними елементами соціально-психологічного механізму, що забезпечує прийняття рішення в ситуації правозастосовного угляду, є професіоналізм, внутрішнє переконання та творчі здібності правозастосувача; 5) правозастосовний угляд передбачає неухильне дотримання основних вимог до правозастосовних рішень: законності, обґрунтованості, доцільності і справедливості; 6) гарантією відповідності правозастосовного угляду основним принципам і вимогам права виступає встановлена і така, що функціонує в суспільстві система соціальних і правових засобів та заходів, в тому числі спеціальних¹.

Такі ознаки слугуватимуть основою для формулювання ознак угляду прокурора у кримінальному провадженні.

У теорії права прийнято розрізняти поняття «розсуд (угляд)» у праві та «правозастосовний розсуд (угляд)». В.В. Степаненко обґрунтовано стверджує, що вони співвідносяться як ціле та його частина, а останній є різновидом розсуду у праві².

Серед видів правозастосовного угляду за суб'єктом найчастіше виокремлюють суддівський угляд (розсуд) та угляд (розсуд) слідчого³.

¹Бойко Д.В. Законность и усмотрение в правоприменительной деятельности: вопросы теории : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Волгоградский государственный университет. Волгоград, 2011. С. 9, 18.

²Степаненко В.В. Застосування у праві та правозастосовний розсуд: співвідношення понять. *Юридичний бюлетень*. 2017. Випуск 5. С. 300-303.

³Ярославский А. Б. Усмотрение следователя при расследовании уголовных дел: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность / Волгоградская академия МВД России. Волгоград, 2001. 21 с.; Марфицин Т.Г. Усмотрение следователя уголовно-процессуальный аспект): дисс. ... докт. юрид. наук.: 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность / Омская академия МВД России. Омск, 2003. 421 с.; Худякова Е.С. Усмотрение следователя в процессе осуществления деятельности по производству предварительного расследования. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Право»*. 2014. Т. 14. № 3.С. 46-49; Афанасьев А.Ю. Усмотрение следователя как коррупциогенный фактор. *Научная школа уголовного процесса и криминалистики Санкт-Петербургского государственного университета и современная юридическая наука* : сборник статей по материалам Международной научно-практической конференции (Санкт-Петербургский государственный университет, 10-11 июня 2015 г.) / Санкт-Петербургский государственный университет; под ред. Н.П. Кирилловой, Н. Г. Стойко. СПб., 2016. С. 202-209; Мамедов Р.Я. Законность и обоснованность поведения следователя по своему усмотрению. *Проблемы в российском законодательстве*. 2018. № 3. С. 416-418; Кунашев М.А. Усмотрение следователя в уголовном судопроизводстве: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс / Московский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации имени В.Я. Кикотя. М., 2019. 35 с.

З метою формулювання ґрунтовної дефініції поняття «угляд прокурора у кримінальному провадженні» не зайвим буде проаналізувати визначення судового угляду (розсуду) та угляду (розсуду) слідчого, запропонованих дослідниками цих правових категорій.

Нині загальноприйняті поняття «суддівський угляд (розсуд)» та угляд (розсуд) слідчого відсутні. Усе різноманіття визначень цих категорій можна об'єднати у декілька груп.

Одна група науковців розглядає такі види угляду як *суб'єктивний бік діяльності правозастосувача*¹.

Для прикладу, А.С. Макаренко вважає суддівський угляд правозастосовною інтелектуально-вольовою діяльністю, яка є передбаченою кримінальним законом мірою свободи вибору одного з варіантів рішення у кримінальній справі².

Суть цього підходу ґрунтується на тому, що правозастосовний угляд тісно пов'язаний із творчим підходом, внутрішнім переконанням, правосвідомістю, світоглядом правозастосувача, що становлять його психологічну основу.

Дослідники, які складають другу групу, подають суддівський угляд як *свободу на здійснення правозастосовної діяльності*³.

Скажімо, С.М. Глубоченко під поняттям суддівський розсуд розуміє передбачену та забезпечену правом з урахуванням меж правозастосовного розсуду свободу суб'єкта судового правозастосування для вибору найбільш оптимального правозастосовного рішення на основі гносеологічного, аксіологічного та психолого-етичного змісту власного світогляду⁴.

Стосовно цього підходу підкреслимо, що розгляд суддівського угляду як свободи необхідно відрізнити від угляду суб'єктів приватного права. Свобода

¹Рожко В.В. Опора судового розсуду. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2016. № 837. С. 319.

²Макаренко А.С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. С. 14.

³Скударнов А.С. Усмотрение в процессе реализации прав, свобод и обязанностей граждан (и их объединений): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Южно-Уральский государственный университет. Челябинск, 2014. С. 8-9, 15-16.

⁴Глубоченко С.М. Концептуалізація поняття правозастосовного судового розсуду. *Теорія і практика правознавства.* 2011. № 1. С. 5.

суддівського угляду не є абсолютною, беззастережною вільністю з того чи іншого питання. Правозастосувач при ухваленні процесуального рішення обмежений засадами галузі права, норми якої він застосовує, іншими приписами закону, обставинами справи. У цьому контексті термін «свобода» є відносним та можливий лише у певних рамках.

Прихильники третього підходу тлумачать судовий угляд як **вибір правозастосувачем процесуального рішення**¹.

Так, суддівським розсудом вважають здійснюваний судом відносно вільний вибір можливого правового рішення стосовно конкретної життєвої ситуації².

Аналізуючи такий підхід зазначимо, що він зовсім не означає лише довільної волі правозастосувача, яка, насправді, пов'язана певною нормою (нормами) права. Тому мова йде лише про обґрунтований вибір з-поміж наявних варіантів ухвалення процесуального рішення або вчинення процесуальних дій.

Четвертий підхід до розуміння суддівського угляду та угляду слідчого полягає у інтерпретації їх як **варіанта процесуального рішення (процесуальної дії)**.

Зокрема П.Г. Марфіцин визначає угляд слідчого як вибраний ним у межах наявних поноважень з низки альтернатив (кожна з яких законна) варіант поведінки (рішення), узгоджений з конкретними умовами справи³.

Водночас конкретний варіант має відповідати вимогам законності, обґрунтованості та справедливості, а також бути передбачений нормами права чи логічно випливати з них.

Інші дослідники розкривають правову природу суддівського угляду та угляду слідчого як **одну з форм повноважень державних органів та службових осіб, що ведуть кримінальне провадження**⁴.

¹Ермакова К.П. Правовые пределы судебного усмотрения. *Журнал российского права*. 2010. № 8. С. 50.

²Артемова Д.И., Куканова И.А. Пределы применения судейского усмотрения. *Вестник Пензенского государственного университета. Серия «Право»*. 2014. № 2. С. 30.

³Марфицин Т.Г. Усмотрение следователя уголовно-процессуальный аспект): дисс. ... докт. юрид. наук.: 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность / Омская академия МВД России. Омск, 2003. С. 15.

⁴Барак А. Судейское усмотрение / пер. с англ. М.: НОРМА, 1999. С. 299; Гуйван П.Д. Щодо меж здійснення дискреції під час застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія*

Скажімо А. Бондюк вважає суддівський розсуд слідчого судді ментальною формою реалізації процесуальних повноважень у кримінальному провадженні, що обмежується вказівкою припису процесуальної норми закону або умовою її відсутності, результатом якої є винесення правомірного, оптимально ефективного рішення, в основу якого покладено обґрунтовані підстави з урахуванням основних засад кримінального судочинства, мети досудового розслідування та положень про захист основоположних прав, свобод та інтересів людини¹.

Наведений підхід може бути застосований лише у публічному праві. При цьому варто звернути увагу на те, що в цьому разі правозастосувач, реалізуючи свій угляд, керуватиметься спеціальнодозвільним типом правового регулювання – дозволено тільки те, що прямо передбачено законом.

Насамкінець, правознавці розглядають поняття «суддівський розсуд» і як **специфічний аспект правозастосовної діяльності**².

Так, з позиції Ю.В. Грачової суддівський угляд у кримінальному праві – це здійснюваний у процесуальній формі специфічний аспект правозастосовної діяльності, що полягає у використанні наданих судді кримінально-правовими нормами повноважень з вибору рішення у межах, встановлених законом, відповідно до його правосвідомості та волі законодавця, виходячи з принципів права та конкретних обставин вчинення злочину³.

Такий підхід ґрунтується на тому, що угляд у публічному праві неможливий поза застосуванням правових норм. Відповідаючи загальним ознакам правозастосування, суддівський угляд та угляд слідчого водночас характеризують і власні ознаки.

«Юриспруденція». 2018. № 36. Т. 2. С. 46; Торбас О.О. Тлумачення розсуду в кримінальному процесі крізь призму правової доктрини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 2. С. 96.

¹Бондюк А. Аналіз наукових підходів до визначення поняття «судовий розсуд». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2017. № 861. С. 425.

²Рарог А.И. Судейское усмотрение при применении уголовно-правовых норм. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Власть и право*. 2003. Вып. 2. С. 377; Кораблина О.В. Понятие и признаки судейского усмотрения в российском уголовном праве. *Вестник Астраханского государственного технического университета*. 2007. № 3. С. 248; Лопатина Т.М. Судейское усмотрение: теория и практика регионального применения. *Журнал российского права*. 2016. № 7. С. 156.

³Грачева Ю.В. Судейское усмотрение в реализации уголовно-правовых норм: проблемы законотворчества, теории и практики: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук:12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Московская государственная юридическая академия имени О.Е. Кутафина. М., 2011. С. 8.

Доречно зазначити, що усі наведені підходи, за дотримання зазначених до кожного з них умов і застережень, мають право на існування, оскільки з різних аспектів розкривають такі складні та багатогранні правові явища як суддівський угляд та угляд слідчого.

У зв'язку з цим, деякі дослідники справедливо об'єднують окремі підходи в одному визначенні.

Так, О.А. Мухортов вважає суддівський угляд правовим явищем, що впливає з повноважень суду, на основі юридичних фактів, встановлених у справі, аналогії закону і внутрішнього переконання, вирішувати питання, пов'язані з розглядом і наступним вирішенням судової справи у випадках, коли законом не передбачена чітка регламентація процесуальних дій і рішень або законом надана альтернатива при ухваленні рішень¹.

У подібний спосіб М.А. Кунашев визначає угляд слідчого – дозволений законодавцем спосіб прийняття ним рішення на основі внутрішнього переконання в межах повноважень, установлених кримінально-процесуальним законом, на вибір між двома і більше визначеними шляхом тлумачення альтернативами з метою ефективної реалізації завдань кримінального провадження і полягає у визначенні напрямку ходу досудового розслідування і формуванні доказової бази прийняття процесуальних рішень².

Корисною для формулювання дефініції поняття «угляд прокурора у кримінальному провадженні» є правова позиція Другої судової палати Касаційного кримінального суду, викладена у постанові від 17 січня 2019 р. щодо розуміння «судова дискреція (судовий розсуд)». Колегія суддів роз'яснила, що поняття судової дискреції (судового розсуду) у кримінальному судочинстві охоплює повноваження суду (права та обов'язки), надані йому державою, обирати між альтернативами, кожна з яких є законною, та інтелектуально-вольову владну діяльність суду з вирішення у визначених законом випадках спірних правових

¹Мухортов А.А. Соотношение правовых и нравственных начал при реализации права на судебское усмотрение. *Вестник Академии экономической безопасности МВД России*. 2011. № 8. С. 96.

²Кунашев М.А. Усмотрение следователя в уголовном судопроизводстве: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09 – уголовный процесс / Московский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации имени В.Я. Кикотя. М., 2019. С. 12, 23.

питань, виходячи із цілей та принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин справи, даних про особу винного, справедливості й достатності обраного покарання тощо¹.

У цій правовій позиції також простежується комплексний підхід до розуміння, визначеної у ній правової категорії. Звернемо увагу й на той факт, що відповідний структурний підрозділ Касаційного кримінального суду вживає у своєму рішенні поняття «судова дискреція» та «судовий розсуд» як синоніми.

Водночас у вітчизняній правничій літературі висловлена позиція, згідно з якою суддівський угляд прирівнюється до принципу здійснення правосуддя. Так, Л.А. Остафійчук вважає, що суддівський (судовий) розсуд (дискреція) – це вихідний принцип здійснення правосуддя, який полягає у гарантуванні суб'єктові правозастосування (судді) правомочностей щодо обрання найбільш оптимального варіанту вирішення правового питання, відповідно до нормативно визначених меж, вихідних засад та цілей права, відповідно до закону, обставин справи, засад доцільності, справедливості, розумності².

Такий підхід викликає заперечення. Як відомо, принципи здійснення правосуддя характеризують діяльність державних органів та службових осіб, які ведуть судочинство, з динамічного боку. У цьому контексті їх можна прирівняти до засад судочинства. Однак ні в Конституції України, ні в галузевих кодифікованих актах така засада як суддівський угляд (дискреція) не одержала безпосереднього закріплення. Положення, властиві для цього різновиду правозастосовного угляду, істотно відрізняються від ознак засад судочинства, зокрема кримінального провадження. Понад те, суддівський угляд (дискреція) не гарантує своєму адресату повноважень щодо варіативності процесуального рішення, адже тоді він перетворився б у загальне правило, а насправді є винятком у правозастосовній діяльності.

¹Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 17 січня 2019 р. (справа № 634/609/15-к; провадження № 51-658км17). URL:<http://www.revestr.court.gov.ua/Review/72009792>

²Остафійчук Л.А. До питання змістовних складових поняття «суддівського розсуду» при здійсненні правосуддя. *International Scientific and Practical Conference «WORLD SCIENCE»*. 2017. № 7. Vol. 4. С. 62.

У КПК України відсутнє визначення поняття «угляд прокурора», проте саме поняття вжито. Так, згідно з ч. 2 ст. 364 КПК України якщо в судовому розгляді брали участь декілька прокурорів, у судових дебатах на їхній *розсуд* (курсив мій. – С.К.) має право виступити один прокурор або кожен із них обґрунтовує у промові свою позицію у певній частині обвинувачення. Таку прогалину покликана заповнити доктрина кримінального процесу.

Звернемось до визначень поняття «угляд прокурора», сформульованих процесуалістами.

Ж.К. Конярова під «дискреційними повноваженнями прокурора» розуміє надані прокурору правомочності приймати законні рішення з питань права, можливість прийняття яких виливає із загальних і лише відносно визначених вказівок закону з урахуванням конкретних обставин справи з метою найефективнішого здійснення кримінального судочинства¹.

Хоча у визначенні йдеться про дискреційні повноваження прокурора, аналіз його змісту дає можливість стверджувати про відображення у ньому деяких ознак правозастосовного угляду. Проте така дефініція не претендує на повноту.

На переконання Є.В. Терехова, дискреційними повноваженнями прокурора є передбачене кримінально-процесуальним законом право прокурора відмовитися від наступного кримінального переслідування підозрюваного (обвинуваченого) за вчинення злочину, що не становить значної суспільної небезпеки, безумовно або за дотримання цією особою певних умов, відображених у рішенні, ухваленому в кримінальній справі. Натомість угляд прокурора, на думку цього дослідника, це визначена (обмежена) законом свобода прокурора у виборі оптимальної форми вирішення кримінально-правового конфлікту².

¹Конярова Ж.К. Дискреционные полномочия прокурора и проблемы их реализации на досудебных стадиях уголовного процесса: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика и судебная медицина; оперативно-розыскная деятельность / Уральская государственная юридическая академия. Екатеринбург, 2008. С. 6.

²Терехов Е.В. Дискреционные полномочия прокурора в сфере уголовного судопроизводства России и Австрии: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика и судебная медицина; оперативно-розыскная деятельность / Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации. М., 2009. С. 11, 15.

Подібне тлумачення угляду (дискреційних повноважень) прокурора запропонували й інші дослідники. На їхню думку, ним є засноване на достатній сукупності доказів внутрішнє переконання прокурора в законності, обґрунтованості та справедливості висунутого особі обвинувачення, сформульованого у вигляді обвинувального твердження відповідно до вимог кримінально-процесуального закону¹.

З ними солідаризується Д.Г. Пічугін, який сформулював таке визначення угляду прокурора – засноване на його внутрішньому переконанні про доведеність обвинувачення вибір передбаченого законом правового рішення щодо наступного спрямування кримінальної справи, а не просто механічний вибір одного із запропонованих альтернативних варіантів рішень².

Вищенаведені дефініції, на нашу думку, мають небагато спільного із углядом прокурора. У них йдеться про повноваження прокурора в частині прийняття рішення про закриття кримінального провадження у стадії досудового розслідування або відмови від підтримання публічного обвинувачення під час судового розгляду. У запропонованих визначеннях наявні деякі ознаки процесуальних рішень, але не угляду прокурора у кримінальному провадженні. Крім того, Є.В. Терехов необґрунтовано протиставляє дискреційні повноваження прокурора та його угляд. Нагадаємо, що одним із підходів до розуміння категорії правозастосовний угляд є його розгляд як однієї з форм повноважень державних органів та службових осіб, які ведуть кримінальне провадження. Такий підхід знаходить підтримку й у лінгвістичному тлумаченні мовної одиниці «дискреція», про що вже йшлося вище.

Свою чергою, А.В. Ларіна дискреційними повноваженнями прокурора вважає сукупність закріплених в законі правомочностей, які прокурор вправі реалізувати шляхом прийняття одного з передбачених законом процесуальних рішень на підставі принципу дискреційності. До слова, дослідниця розглядає

¹Воронина Н.Ф., Воронин Н.Э. Усмотрение прокурора и пределы судебного разбирательства. *Уголовный процесс*. 2005. № 5. С. 45.

²Пичугин Д.Г. К вопросу об усмотрении прокурора в досудебном производстве по уголовным делам. *Актуальные проблемы российского права*. 2010. № 2. С. 293.

засаду дискреційності у кримінальному судочинстві як закріплену в законі можливість посадової особи, яка здійснює кримінальне провадження, діяти з урахуванням публічних і приватних інтересів на свій розсуд, що ґрунтується на обставинах кримінальної справи і внутрішньому переконанні, керуючись законом і совістю¹.

У цьому визначенні автор також ототожнює дискреційні повноваження прокурора з його повноваженнями загалом. Не варто пояснювати, що між цими категоріями існують відмінності. До того ж, твердження про наявність у системі засад кримінального провадження дискреційності є, щонайменше, спірним. Відомо, що аби вивести певну правову ідею до рангу засади кримінального провадження, така ідея має відповідати низці ознак. У змісті запропонованої А.В. Ларіною дефініції «засади дискреційності» відповідні ознаки відсутні.

Тож питання про визначення поняття «угляд прокурора у кримінальному провадженні» залишається відкритим.

Беручи до уваги підходи, сформульовані у теорії права щодо ознак правозастосовного угляду, оцінивши позиції дослідників стосовно розуміння категорій «суддівський угляд» та «угляд слідчого», а також проаналізувавши наявні визначення дискреційних повноважень прокурора у кримінальному процесі, до *ознак угляду прокурора у кримінальному провадженні* доцільно віднести такі: 1) є аспектом правозастосовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні; 2) полягає у виборі прокурором процесуальної дії чи процесуального рішення з двох чи більше альтернатив; 3) такий вибір може бути прямо передбачений у кримінальному процесуальному законі, впливати з нього або бути пов'язаний з недоліками кримінально-процесуального регулювання; 4) кожна з альтернатив повинна бути законною, обґрунтованою і справедливою, відповідати вимогам, що ставлять до правозастосовного акту; 5) здійснення вибору має відбуватися тільки у межах повноважень прокурора, наданих йому

¹Ларина А.В. Дискреционные полномочия прокурора в досудебном производстве России и других стран СНГ (сравнительно-правовое исследование): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс / Университет прокуратуры Российской Федерации. М., 2018. С. 10-11.

кримінальним процесуальним законом, та з урахуванням обставин кримінального провадження; б) психологічною основою угляду прокурора є його внутрішнє переконання, правосвідомість.

Зупинимося на цих ознаках докладніше.

1. Угляд прокурора – це аспект правозастосовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні.

У теорії права застосування правових норм розглядають як здійснювану у спеціально встановлених законом формах державно-владну, організуючу діяльність компетентних органів держави та громадськості, що полягає у винесенні на підставі норм права і відповідних фактичних обставин індивідуально-конкретних правових приписів¹.

З наведеної дефініції випливає, що застосуванню правових норм притаманні такі ознаки: 1) державно-владний, публічно-правовий характер; 2) особливий статус суб'єкта правозастосування – державний орган або посадова особа; 3) здійснення правозастосовної діяльності у межах його повноважень; 4) дотримання під час правозастосовної діяльності визначеної процедури; 5) наявність юридичних і фактичних підстав для правозастосування; 6) оформлення результату правозастосування у вигляді індивідуально-конкретних правових приписів.

Усі ці ознаки притаманні угляду прокурора у кримінальному провадженні. Водночас прокурор вдається до угляду у складних ситуаціях правозастосування.

2. Угляд полягає у вільному виборі прокурором процесуальної дії чи процесуального рішення з двох чи більше альтернатив.

У загальних рисах суть цієї ознаки визначають як надану об'єктивним правом можливість суб'єктивного угляду, юридичний дозвіл на здійснення такої діяльності².

Як відомо, суб'єктивне право – це можливість вибору поведінки, передбаченої у нормативно-правових приписах. У випадку угляду прокурора – це

¹Проблемы теории государства и права: Учебник / Под ред. С.С. Алексеева. М.: Юрид. лит., 1979. С. 340.

²Жильцов А.Л. Признаки правоприменительного усмотрения. *Правовая культура в современном обществе*. Сборник научных статей, представленных на Международной научно-практической конференции «Правовая культура в современном обществе», посвященной 70-летию образования Могилевского института МВД; Научное электронное текстовое издание. Отв. ред. И. А. Демидова. 2018. С.74.

право обрати між двома і більше варіантами процесуальних рішень та процесуальних дій, передбачених у кримінальним процесуальним законодавством. Прокурор має змогу обрати альтернативи вирішення правової ситуації.

Варіативність правозастосовного угляду передбачає процедуру обрання одного з декількох допустимих відносно визначеної за змістом нормою (або їх сукупністю) варіантів індивідуально-владного рішення¹.

3. Такий вибір може бути прямо передбачений у кримінальному процесуальному законі, впливати з нього або бути пов'язаний з недоліками кримінально-процесуального регулювання.

Кримінально-процесуальний закон – це акт вищої юридичної сили, що регулює діяльність суб'єктів кримінального провадження та суспільні відносини, що складаються у сфері такої діяльності щодо початку кримінального провадження, порядку та умов проведення досудового розслідування, здійснення судового розгляду, перегляду правосудності ухвалених судових рішень, а також їх звернення до виконання та вирішення питань, пов'язаних з виконанням судових рішень.

Кримінально-процесуальний закон убезпечує від занадто широкого угляду прокурора, що може спричинити свавілля. Крім того, це полегшує можливість іншим суб'єктам кримінального провадження перевірити легальність угляду прокурора. Встановлення ж варіативності для угляду прокурора у підзаконних нормативно-правових актах, не вміє гарантувати повною мірою дотримання законності прокурором.

Це підтверджується положеннями ст. 1 КПК України, у якій зазначено, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України.

¹Жильцов А.Л. Признаки правоприменительного усмотрения. *Правовая культура в современном обществе*. Сборник научных статей, представленных на Международной научно-практической конференции «Правовая культура в современном обществе», посвященной 70-летию образования Могилевского института МВД; Научное электронное текстовое издание. Отв. ред. И. А. Демидова. 2018. С.74.

У КПК України право прокурора обрати з двох і більше варіантів вирішення правової ситуації, як правило, відображене у формі таких правових конструкцій: «прокурор вправі», «прокурор має право», «прокурор може», «враховуючи обставини справи прокурор», «у випадку необхідності прокурор», «у разі необхідності прокурор» тощо.

Для прикладу, згідно з п. 3 ч. 5 ст. 219 КПК України прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами Національного антикорупційного бюро України, своєю постановою може віднести кримінальне провадження у кримінальних правопорушеннях, передбачених абзацом першим цієї частини, до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України, якщо відповідним кримінальним правопорушенням було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам.

Проте варто зауважити, що вищенаведені формулювання при регламентації повноважень прокурора не завжди свідчать про його угляд.

Варіанти прийняття рішення можуть встановлюватися у вигляді діапазону «від» і «до». Так, у ст. 294 КПК України вказано: «Якщо з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину досудове розслідування (досудове слідство) неможливо закінчити у строк, зазначений у пункті 2 абзацу третього частини першої статті 219 цього Кодексу, він може бути продовжений в межах строків, встановлених пунктами 2 та 3 частини другої статті 219 цього Кодексу...до трьох місяців – керівником окружної прокуратури, заступником Генерального прокурора».

Угляд прокурора – це також вибір, який може бути пов'язаний з неоднозначністю чи недостатньою конкретизацією у кримінально-процесуальному регулюванні. У КПК України неоднозначність чи недостатня конкретизація зазвичай пов'язана з оцінними поняттями.

Зважаючи на те, що застосування цих оціночних понять реалізує прокурор, то на нього покладається обов'язок здійснити конкретизацію нормативно-

правових приписів, наповнивши їх певним змістом, шляхом узагальнення типових ознак. При цьому, йому необхідно врахувати ряд особливостей, зокрема: нормативні критерії, усталену практику конкретизації чи судової практики, життєву ситуацію та особу, щодо якої така конкретизація здійснюється.

Приміром, при укладенні угоди про визнання винуватості прокурор повинен переконатися, що угода відповідає інтересам суспільства. Оцінним поняттям є «інтерес суспільства».

4. Під час здійснення угляду кожна з альтернатив повинна бути законною, обґрунтованою і справедливою, відповідати вимогам, що ставлять до правозастосовного акту.

Законність альтернативи означає, що: а) підстави, умови та порядок прийняття процесуального рішення, проведення процесуальної дії передбачені кримінальним процесуальним законом; б) процесуальне рішення має бути прийняте чи процесуальна дія проведена своєчасно прокурором або компетентним суб'єктом; в) дотримання прокурором вимог встановленої кримінальним процесуальним законом процесуальної форми діяльності.

Вимога обґрунтованості альтернативи передбачає: а) її ґрунтування на належних, допустимих і достовірних доказах; б) обрання варіанту, виходячи з повноти доказового матеріалу.

Справедливість альтернативи – це її моральна бездоганність, найдоцільніше застосування права, найкраща реалізація його соціально позитивної суті. Вона є логічним наслідком законності та обґрунтованості альтернативи, оскільки виступає як їх моральна оцінка.

Правозастосовні акти, в яких втілюється угляд прокурора у кримінальному провадженні, можуть бути викладені лише у письмовій формі.

Так, відповідно до статті 110 Кримінального процесуального кодексу України «процесуальними рішеннями є всі рішення ... прокурора... . Рішення ... прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених цим Кодексом, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор

висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Обвинувальний акт повинен відповідати вимогам, передбаченим у статті 291 цього Кодексу. Постанова слідчого, прокурора складається із вступної, мотивувальної, резолютивної частини. Постанова слідчого, прокурора виготовляється на офіційному бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення».

5. Здійснення вибору має відбуватися тільки у межах повноважень прокурора, наданих йому кримінальним процесуальним законом, та з урахуванням обставин кримінального провадження.

Повноваження прокурора чітко визначені у КПК України. Так, у статті 36 кримінального процесуального закону міститься припис, який стосується повноважень прокурора щодо здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Інші положення, які стосуються досудового розслідування містяться у розділі 3 КПК України. Розділ 4 КПК України регулює питання повноважень прокурора у судовому провадженні у першій інстанції, а розділ 5 – у судовому провадженні з перегляду судових рішень, розділ 6 – особливі порядки кримінального провадження.

6. Психологічною основою угляду прокурора у кримінальному провадженні є його внутрішнє переконання та правосвідомість.

Кримінальне процесуальне право не регулює (і не може регулювати) інтелектуально-вольовий процес оцінки прокурором можливих варіантів рішення та вибору одного з них, оскільки цей процес відбувається у свідомості особи.

Угляд не може існувати без цієї складової, адже прокурор, обираючи те чи інше рішення, насамперед, повинен для себе з'ясувати як вирішити правову ситуацію, реалізувавши при цьому свої розумові здібності. Цей процес має комплексний характер, адже потребує поєднання в собі інтелекту, рис характеру, волі та життєвих принципів прокурора, його професійних знань та досвіду.

Майже не трапляється ідентичних життєвих подій, тому прокурору потрібно шукати нові шляхи для правильного вирішення правової проблеми, врахувавши при цьому всі факти та важливі обставини.

Окрім того, прокурор повинен враховувати особливості інтелектуальної діяльності всіх учасників кримінального провадження. Він зобов'язаний розмірковувати і за себе, і за інших, розуміти хід психічних процесів, передбачити рішення і вчинки осіб, що беруть участь у справі, регулювати і спрямовувати їх і з урахуванням цього коригувати свою власну поведінку, оскільки в процесі кримінального провадження відбувається «зіставлення людських інтересів»¹.

Варто додати, що, оскільки угляд прокурора у кримінальному провадженні застосовується у правовій сфері, то на процес прийняття рішення, впливає його правосвідомість.

Ж.К. Конярова обґрунтовано зазначає, що правосвідомість – це одна із складових переконання прокурора, а останнє впливає на вибір поведінки, що є психологічною основою його угляду².

Тож угляд прокурора у кримінальному провадженні – це аспект правозастосовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні, що полягає у виборі, передбаченому кримінальним процесуальним законом, або такому, що впливає з нього, чи зумовленого недоліками кримінального процесуального регулювання, прокурором процесуальної дії чи процесуального рішення з двох чи більше законних, обґрунтованих та справедливих альтернатив, які відповідають вимогам, що ставляться до правозастосовного акту, у межах повноважень прокурора та з урахуванням обставин кримінального провадження, на підставі його внутрішнього переконання і правосвідомості.

¹Полиенко А.В. Некоторые психологические аспекты деятельности прокурора. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия «Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология»*. 2005. № 2. С. 139.

²Конярова Ж.К. Дискреционные полномочия прокурора и проблемы их реализации на досудебных стадиях уголовного процесса: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика и судебная медицина; оперативно-розыскная деятельность / Уральская государственная юридическая академия. Екатеринбург, 2008. С. 11.

Будучи аспектом правозастосовної діяльності прокурора, його угляд пов'язаний із суміжними категоріями, що забезпечують ефективну реалізацію такої діяльності.

Тлумачення правових норм прокурором передує його угляду в часі, адже дає можливість з'ясувати правильне значення повноважень прокурора, зміст декількох законних альтернатив, які цей учасник кримінального провадження може обрати, натомість власне угляд прокурора у кримінальному провадженні забезпечує обґрунтований вибір найефективнішого, найоптимальнішого варіанту з-поміж наявних.

Як угляд прокурора у кримінальному провадженні, так і *законність* пов'язані із правовим регулюванням та правозастосуванням. Тому їх протиставлення недопустиме. Маючи вищий рівень абстракції, законність є однією з умов угляду прокурора у нетипових ситуаціях правозастосування.

О.В. Корабліна має рацію, зазначаючи, що у реальній дійсності, недостатньо врегульованій правом, угляд у визначених межах фактично забезпечує законність¹.

Угляд прокурора у кримінальному провадженні тісно пов'язаний із його *внутрішнім переконанням*. Однак природа таких понять різна. Внутрішнє переконання – це морально-психологічна категорія, що позначає обґрунтоване в рамках закону знання, впевненість прокурора, що є основою його правозастосовного акту. Тоді як угляд прокурора є аспектом його правозастосовної діяльності, який забезпечує вільне волевиявлення у виборі цим суб'єктом процесуального рішення чи процесуальної дії. Внутрішнє переконання також є елементом механізму реалізації угляду прокурора у кримінальному провадженні.

Угляд прокурора у кримінальному провадженні необхідно розмежувати також із *процесуальними рішеннями*. Відповідно до ст. 110 КПК України

¹Корабліна О.В. Усмотрение в правоприменительной деятельности (общетеоретический и нравственно-правовой аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Саратовский юридический институт МВД России. Саратов, 2009. С. 3.

процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. Натомість угляд прокурора стосується лише процесуальних рішень прокурора, інколи він може впливати на прийняття рішень органами досудового розслідування, слідчого судді та суду. Процесуальне рішення прокурора, на нашу думку, є виражений у встановленій законом формі індивідуальний правозастосовний акт, в якому цей суб'єкт у відповідному порядку з метою виконання завдань кримінального провадження, дає відповіді на питання, що виникли у справі і виражає владне волевиявлення про дії чи бездіяльність, що впливають із встановлених на момент ухвалення рішення фактичних обставин справи і приписів кримінального процесуального закону. Угляд прокурора у кримінальному провадженні втілюється у прийнятті процесуального рішення. Тож процесуальне рішення є наслідком угляду прокурора.

Звернемо увагу й на особливості співвідношення угляду прокурора з його *повноваженнями*. Відомо, що повноваження прокурора у кримінальному провадженні є складовою компетенції та статусу цього суб'єкта і становлять сукупність його прав, що забезпечують ефективне виконання покладених на прокурора функцій та завдань кримінального провадження. Угляд прокурора є лише однією із форм повноважень прокурора у кримінальному провадженні. Тому поняття «повноваження прокурора» є ширшим від його угляду у кримінальному провадженні.

Зупинимося на питанні про підстави для угляду прокурора у кримінальному провадженні.

Насамперед, звернемося до вирішення питання про підстави для правозастосовного угляду у теорії права.

На думку М.Б. Рісного, підставами для правозастосовного угляду виступають відносна визначеність змісту правових норм, прогалини у праві та колізії правових приписів¹.

Дещо ширше коло підстав виокремив О.О. Березін – диспозитивні норми права, відносно визначені або альтернативні санкції імперативних норм права, оцінні поняття, закриті або відкриті правові переліки, прогалини у праві та колізії законодавства². Подібний перелік підстав для правозастосовного угляду сформулював і Д.В. Бойко³.

Такий підхід є слушним, оскільки охоплює як волю законодавця у наданні правозастосувачеві свободи вибору з-поміж кількох варіантів законних, обґрунтованих і справедливих рішень та дій, так і недотримання законодавцем правил юридичної техніки під час підготовки законодавчих актів.

Натомість Ю.В. Грачова веде мову не про підстави для суддівського угляду, а про причини. Хоча самі «причини» дуже схожі із підставами, сформульованими попередніми дослідниками⁴.

При причини суддівського угляду пише й А.С. Макаренко. Однак авторка поділяє ці причини на дві групи – правові (тотожні підставам для правозастосовного угляду) та неправові (визнання судового права, зростання ролі судового прецеденту; герменевтичний підхід до права)⁵.

Аналіз причин суддівського угляду, запропонованих Ю.В. Грачовою, та правових причин, сформульованих А.С. Макаренко, дає можливість стверджувати, що ці об'єктивно існуючі елементи правової системи не

¹Рісний М.Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2006. С. 10.

²Березин А.А. Пределы правоприменительного усмотрения: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Нижегородская академия МВД России. Н. Новгород, 2007. С. 7-8, 13-14.

³Бойко Д.В. Законность и усмотрение в правоприменительной деятельности: вопросы теории : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Волгоградский государственный университет. Волгоград, 2011. С. 11.

⁴Грачева Ю.В. Судейское усмотрение в реализации уголовно-правовых норм: проблемы законотворчества, теории и практики: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Московская государственная юридическая академия имени О.Е. Кутафина. М., 2011. С. 8.

⁵Макаренко А.С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. С. 8-9.

зумовлюють, не породжують суддівський угляд, а є підвалинами, на яких такий вид правозастосовного угляду базується, тобто його підставами. Водночас визнання судового права, зростання ролі судового прецеденту, герменевтичний підхід до права справді є причинами суддівського угляду.

Значно лаконічнішу дефініцію підстав для суддівського угляду запропонував Г.П. Мельник. На його думку, ними є нормативне підґрунтя, яке дає можливість суду для дискреційного застосування правових норм¹.

Видається, що таке визначення відображає основну суть підстав для суддівського угляду.

Крім того, на думку вищезназначеного автора, залежно від волевиявлення законодавця можна розрізняти безпосередні підстави для суддівського угляду (безпосереднє закріплення волі законодавця на надання суду дискреційних повноважень), опосередковані підстави (недоліки законодавства, випадки існування судового розсуду з мовчазної згоди законодавця) та допоміжні (загальний зміст, мета та взаємозв'язки правових приписів та нормативно-правових актів)².

Наведена видофікація суддівського угляду є слушною, але з певним застереженням.

Г.П. Мельник має рацію, виокремлюючи безпосередні та опосередковані підстави для суддівського угляду. Однак трактування допоміжних підстав автором (закріплення законодавцем можливості судового розсуду на рівні загального змісту та мети відповідної правової норми, на рівні взаємозв'язків такої норми з іншими правовими нормами, а також на рівні концепції, загального змісту та мети нормативно-правового акта, в якому така правова норма міститься, покладає на суд необхідність вдаватися до застосування засад галузі права з метою долання прогалин, розв'язку колізій, тлумачення відкритих правових переліків, оцінних понять, конкретизації правових норм), як видається,

¹Мельник Г.П. Підстави судового розсуду. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2010. Т. 3. С. 44.

²Мельник Г.П. Підстави судового розсуду. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2010. Т. 3. С. 45-46.

охоплюється змістом опосередкованих підстав. Понад те, допоміжні підстави для суддівського угляду, на противагу безпосереднім та опосередкованим, мають неправовий характер. Угляд, що базується на неправових підставах, межує зі свавіллям.

Зважаючи на вищенаведене, *залежно від волевиявлення законодавця і дотримання ним правил юридичної техніки*, серед підстав для угляду прокурора у кримінальному провадженні варто виокремити безпосередні та опосередковані.

Безпосередніми підставами для угляду прокурора у кримінальному провадженні є волевиявлення законодавця, коли він прямо передбачив можливість вибору прокурором певного процесуального рішення або процесуальної дії. Тобто це чітко передбачені у кримінальному процесуальному законодавстві варіанти певного процесуального рішення або процесуальної дії прокурора з-поміж визначених альтернатив.

Для прикладу, відповідно до ч. 1 ст. 277 КПК України письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором. Звідси випливає, що прокурор з урахуванням обставин кримінального провадження, його складності, ситуації, що склалася під час досудового розслідування тощо визначає, чи він складатиме цей процесуальний документ самостійно або погодить здійснення цього слідчим.

Опосередковані підстави для угляду прокурора у кримінальному провадженні зумовлені *недоліками кримінального процесуального законодавства (прогалинами, колізіями, неузгодженостями у правовому регулюванні, помилковим, вадами понятійно-категоріального апарату, неясністю мовних конструкцій тощо), надмірним вживанням у нормативно-правових актах оцінних понять або техніко-юридичною неможливістю охопити усі види кримінального процесуального відношення, дати повне та вичерпне формулювання певних положень (поширювальне тлумачення, конкретизація правових норм, використанням бланкетних і відсильних норм).*

Скажімо, вирішуючи питання про продовження строку досудового розслідування, прокурор окрім іншого, має дати правильну інтерпретацію оцінному поняття «складність провадження» (чч. 3, 4 ст. 294 КПК України).

За походженням підстави для угляду прокурора у кримінальному провадженні бувають об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних підстав належить віднести норми кримінального процесуального права, які закріплюють можливість угляду прокурора, а також обставини кримінального провадження, що прокурор бере до уваги при ухваленні саме такого процесуального рішення або при проведенні саме цієї процесуальної дії. Натомість суб'єктивні підстави для угляду прокурора охоплюють його правову позицію щодо застосування норм права. Нею є викладений у постанові прокурора погляд щодо інтерпретації кримінально-правових та кримінальних процесуальних норм до встановлених обставин кримінального провадження, у якому теоретично обґрунтовано вирішення правових колізій, долання прогалів у правовому регулюванні, поширювальне тлумачення, конкретизацію правових норм, використання бланкетних і відсильних норм.

Тож, беручи до уваги вищезазначене, ***підставами для угляду прокурора у кримінальному провадженні*** є недоліки кримінального процесуального законодавства, надмірне вживання у нормативно-правових актах оцінних понять, а також волевиявлення законодавця, коли він прямо передбачив можливість вибору прокурором певного процесуального рішення або процесуальної дії.

Стосовно ж ***причин угляду прокурора у кримінальному провадженні***, то ними, на наше переконання, є динамізм державного і суспільного життя; неможливість регламентації усіх відносин, що виникають, змінюються або припиняються під час кримінального провадження; здатність законодавця урегулювати лише типові ситуації під час кримінального провадження; техніко-юридичні недоліки кримінального процесуального законодавства, положення якого неможливо застосувати, не вдаючись до угляду прокурора.

У теорії права визначені функції, які виконує правозастосовний угляд. До них відносять функцію засобу реалізації правозастосовної політики; функцію

подолання консерватизму права; функцію вирішення суперечностей, надмірності та прогалин у праві¹.

Виокремлення функцій має сенс, адже у такий спосіб додатково розкривається правова природа правозастосовного угляду, його особливості у правозастосуванні.

Видається, що такі функції виправдано поширити й на угляд прокурора у кримінальному провадженні.

Зазначимо, що *функції угляду прокурора у кримінальному провадженні* зумовлені його підставами. Так, функція засобу реалізації правозастосовної політики має чітку кореляцію з волею правотворця передбачити альтернативу правозастосувачу у виборі певного рішення або вчинення відповідної дії за дотримання низки умов. Виділення функції подолання консерватизму права, а також функції вирішення суперечностей, надмірності та прогалин у праві пов'язане із системно-структурними та логіко-лінгвістичними дефектами кримінального процесуального законодавства.

Щодо *значення угляду прокурора у кримінальному провадженні*, то він є об'єктивним правовим явищем, що дає можливість забезпечити гнучкість у правозастосуванні. Це правове явище є засобом подолання прогалин у кримінально-процесуальному регулюванні за відсутності необхідної нормативної бази або у ситуації неможливості повноти правової регламентації, дає можливість оперативно реагувати на трансформацію суспільних відносин, коли законодавець не встигає дати відповідь на зміни у соціальному житті. Ускладнення та збільшення обсягу кримінального процесуального законодавства нерідко породжують надмірну кількість оцінних понять та колізій. За таких умов лише правозастосовний угляд, зокрема прокурора, дає відповіді на питання, що не відображені в законі. Зазначені недоліки законодавства породжують правову

¹Антропов В.Г. Правоприменительное усмотрение: понятие и формирование (логико-семантический аспект): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений / Волгоградский юридический институт МВД России, Волгоград, 1995. С. 67-72.

невизначеність. Прокурору доводиться застосовувати загальні положення до окремих випадків, вирішуючи наявні проблеми правового регулювання.

Угляд прокурора є виразом засади диспозитивності у кримінальному провадженні. Без диспозитивності мови про угляд прокурора у кримінальному провадженні не може бути.

Зрозуміло, що відсутність або нечіткість правового регулювання істотно впливає на конкретні процесуальні рішення та процесуальні дії прокурора. За таких обставин не можна виключати правозастосовної помилки, породженої углядом прокурора, адже він має суб'єктивний характер. Така ситуація створює й умови для різного роду зловживань прокурора. Угляд прокурора може породжувати й корупційні ризики. У зв'язку з цим, украй важливо чітко окреслити межі угляду прокурора у кримінальному провадженні, про що піде мова у наступному підрозділі цієї роботи.

1.2. Межі угляду прокурора у кримінальному провадженні

Вивчення сучасних підходів доправозастосовного угляду та його різновидів дає підстави констатувати, що дослідники не ставлять питання про необхідність його існування. Однак залишається проблема у визначенні обсягу такого угляду. Її правильне вирішення важко переоцінити. Адже необмежена свобода у виборі альтернативних варіантів дії чи рішення породжуватиме свавілля, що суперечитиме режимам законності та правопорядку. Натомість надмірне обмеження правозастосовного угляду позбавляє правозастосувача у використанні правових засобів, спрямованих на розв'язання нетипової правової ситуації, обмежує його у винесенні індивідуального правозастосовного акта з урахування конкретних обставин справи. Звідси межі правозастосовного угляду мають бути оптимальними.

О.О. Березін у теорії права одним з перших на дисертаційному рівні сформулював ознаки меж правозастосовного угляду, до яких віднесені: 1) становлять рамки, що встановлюють допустиму норму свободи правозастосувача у виборі варіантів рішень; 2) проявляються у праві суб'єкта правозастосування ухвалити оптимальне рішення у конкретній справі; 3) є особливим правовим індикатором, що дозволяє диференціювати поведінку суб'єкта правозастосування на правомірні та неправомірні; 4) їх встановлюють за допомогою особливого правового інструментарію, до якого належать диспозитивні норми права, імперативні норми права з відносно визначеними або альтернативними санкціями, оцінні поняття, закриті та відкриті правові переліки, прогалини у праві, колізії у законодавстві; 5) детерміновані необхідністю створення правових умов для повноцінної реалізації принципів законності, доцільності та справедливості¹.

Проаналізувавши наведені ознаки, О.В. Корабліна підтримала першу, третю та п'яту з них, доповнивши їх власною – становлять соціально-правові обмеження.

¹Березин А.А. Пределы правоприменительного усмотрения: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Нижегородская академия МВД России. Н. Новгород, 2007. С. 15-16.

При цьому правові (спеціально-юридичні) обмеження, на її думку, є рамками правозастосовного угляду, основними, первинними засобами, закріпленими у законі. Натомість соціальні (загальні) обмеження охоплюють вимоги моралі (справедливості, рівності, розумності), доцільність, професіоналізм, релігійні вимоги, вимогу балансу інтересів, певний рівень суспільної свідомості, культуру, ідею загального блага¹.

Зазначимо, що О.В. Корабліна має рацію. Адже право суб'єкта правозастосування ухвалити оптимальне рішення у конкретній справі є ознакою правозастосовного угляду, а правовий інструментарій, про який веде мову О.О. Березін, насправді, позначає підстави для правозастосовного угляду.

На підставі виокремлених ознак, О.В. Корабліна визначила межі правозастосовного угляду як соціально-юридичні обмеження вільних дій правозастосувача, в рамках яких він повинен ухвалити оптимальне рішення у конкретній справі². Подібні дефініції запропонували Т.С. Март'янова³ та Б.В. Фасій⁴.

Надто спрощено до визначення обсягу (меж) правозастосувального розсуду підійшов М.Б. Рісний. З його позиції, це кількість можливих альтернативних варіантів, з-поміж яких правозастосувальний суб'єкт уповноважений здійснювати вибір свого рішення⁵.

Суть меж правозастосовного угляду навряд чи можливо розкрити акцентуючи увагу лише на кількості варіантів можливих рішень, що може ухвалити правозастосувач. Понад те, така ознака меж правозастосовного угляду як рамки, що встановлюють допустиму норму свободи правозастосувача у виборі

¹Корабліна О.В. Усмотрение в правоприменительной деятельности (общетеоретический и нравственно-правовой аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Саратовский юридический институт МВД России. Саратов, 2009. С. 18-19.

²Корабліна О.В. Усмотрение в правоприменительной деятельности (общетеоретический и нравственно-правовой аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Саратовский юридический институт МВД России. Саратов, 2009. С. 18.

³Март'янова Т.С. Чинники і межі розсуду суб'єктів правозастосовної діяльності. *Науковий вісник Львівського національного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»*. 2012. № 3. С. 50.

⁴Фасій Б.В. Межі формування категорії «розсуд» у приватному праві. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 112.

⁵Рісний М.Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2006. С. 8-9.

варіантів рішень, вже охоплює кількісну та якісну характеристику можливих варіантів.

Такими рамками у контексті угляду прокурора у кримінальному провадженні є норми, що визначають завдання кримінального провадження і процесуальний статус його суб'єктів, кримінально-процесуальна форма, засади кримінального провадження, правові позиції ЄСПЛ, КСУ, ВС. Рамки, про які йдеться не є постійними, а динамічними, оскільки залежать законодавчої волі та зміни правових позицій суб'єктами їх формулювання.

Деякі дослідники вважають, що до меж угляду у кримінальному провадженні необхідно також відносити конкретні обставини справи¹.

З такою думкою важко погодитись, адже врахування обставин кримінального провадження є однією з ознак угляду прокурора.

Законодавець визначає межі правозастосовного угляду у спосіб, аби у прокурора зберігалася можливість своїми процесуальними рішеннями та процесуальними діями виконати завдання відповідної галузі права.

Вихід прокурора за встановлені межі угляду вважатиметься протиправним².

З іншого боку, сам вибір правомірних варіантів поведінки лежить в площині властивостей особистості, що дає можливість деяким авторам стверджувати не лише про правові межі угляду, але й межі психолого-моральні, які включають в себе особистісні якості суб'єкта правозастосування (рівень правосвідомості і правової культури) та моральні критерії, що впливають на нього (мораль, совість тощо)³. Однак для меж угляду прокурора у кримінальному провадженні мають значення лише ті психолого-моральні обмеження, які знаходять вираз у правових приписах.

Тож межами угляду прокурора у кримінальному провадженні є правові рамки, які встановлюють допустиму свободу прокурора у виборі найдоцільнішого

¹Попов В.А. Понимание пределов усмотрения как института уголовно-процессуального права. *Евразийская адвокатура*. 2017. № 4. С. 79.

²Кахновець С.О. Механізм формування та межі дискреційних повноважень прокурора. *Право і суспільство*. 2017. № 2. Ч. 2. С. 171.

³Чабан Е.А. Понятие и виды пределов административного усмотрения. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2013. № 4. С. 98.

із законних, обґрунтованих та справедливих варіантів процесуального рішення та процесуальної дії.

Для повнішого розкриття суті аналізованого поняття доречно здійснити його видофікацію.

Межі угляду прокурора у кримінальному провадженні можна класифікувати за кількома критеріями.

Так, *за джерелом закріплення*: а) межі угляду прокурора, встановлені у нормативно-правових актах; б) межі угляду прокурора, не встановлені у нормативно-правових актах.

Основним нормативно-правовим актом, у якому визначені межі угляду прокурора у кримінальному провадженні є КПК України. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 37 цього кодифікованого акту у разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів. Саме керівник органу прокуратури визначає таку необхідність, виходячи з даних, відомих йому на початковому етапі досудового розслідування.

Приміром другого виду меж угляду прокурора у кримінальному провадженні є правова позиція об'єднаної палати Касаційного кримінального суду, викладена у постанові від 20 червня 2018 р. Об'єднана палата зазначила, що за змістом ст. 393, ч. 4 ст. 36 КПК України правом на подання апеляційної скарги зі сторони обвинувачення наділений прокурор, який брав участь у судовому провадженні, а також незалежно від їх участі в судовому провадженні прокурори вищого рівня: Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники, керівник обласної прокуратури, його перший заступник та заступники. При цьому згідно приписів ст. 399, ст. 403, ч. 4 ст. 36 КПК України правом на усунення недоліків апеляційної скарги прокурора наділена лише особа, яка подала апеляційну скаргу, а також службові особи органів прокуратури вищого рівня— Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники щодо апеляційних скарг, внесених ними, керівниками, першими

заступниками чи заступниками керівників або прокурорами прокуратур нижчого рівня¹.

За кількістю доступних прокуророві можливих варіантів процесуального рішення або процесуальної дії межі його угляду бувають: а) вузькими – наявні лише дві альтернативи; б) широкими – вибір є з трьох і більше варіантів.

Вузькі межі угляду прокурора закріплені у ч. 1 ст. 349 КПК України, згідно з якою прокурор має право проголосити вступну промову або відмовитися від проголошення.

Прикладом широких меж угляду прокурора у кримінальному провадженні є положення ч. 2 ст. 313 КПК України, відповідно до якого за наслідками розгляду скарги слідчого на рішення, дії чи бездіяльність прокурора-процесуального керівника можуть бути прийняті рішення про: 1) залишення рішення чинним, визнання законними вчинених дії чи бездіяльності; 2) зміну рішення в частині; 3) скасування рішення і прийняття нового рішення, визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності і зобов'язання вчинити нову дію.

Залежно від стадії правозастосування:

а) межі угляду прокурора на стадії встановлення фактичних обставин справи (відповідно до ч. 11 ст. 232 КПК України прокурор з метою забезпечення оперативності кримінального провадження має право провести у режимі відео-або телефонної конференції опитування особи, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора);

б) межі угляду прокурора на стадії встановлення юридичних обставин справи (згідно з ч. 2 ст. 341 КПК України якщо прокурор вищого рівня відмовляє у погодженні обвинувального акта із зміненим обвинуваченням, клопотання про висунення додаткового обвинувачення чи початок провадження щодо юридичної особи або постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення, він

¹Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду від 20 червня 2018 р. (справа № 303/3779/16-к; провадження № 51-674кмо17). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KKS.pdf

усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно бере участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві);

в) межі угляду прокурора на стадії прийняття правозастосовного акту (у ч. 1 ст. 291 КПК України вказано, що обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим);

г) межі угляду прокурора на стадії контролю за виконанням правозастосовного акту (за змістом ч. 4 ст. 36 КПК України Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники мають право доповнити, змінити або відмовитися від апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, внесених ними, керівниками, першими заступниками чи заступниками керівників або прокурорами прокуратур нижчого рівня).

1.3. Види угляду прокурора у кримінальному провадженні

Грунтовне дослідження кримінальних процесуальних санкцій передбачає проведення їх класифікації.

Класифікація (з лат. *classis* – розряд, клас та *facio* – роблю, розкладаю) – загальнонаукове та загальнометодологічне поняття, що позначає таку форму систематизації знання, за якої вся сфера об'єктів, яких вивчають, подана у вигляді класів або груп, у яких ці об'єкти розподілені на підставі їх подібності у відповідних властивостях¹. Це поняття покликане вирішити два основні завдання: подати у надійному та зручному для сприйняття вигляді усі об'єкти, що входять до цієї сфери; містити якомога більше істотної інформації про них².

У теоретичному плані класифікація угляду прокурора у кримінальному провадженні сприяє систематизації накопичених про цей аспект правозастосовної діяльності прокурора знань, допомагає глибше та ґрунтовніше з'ясувати суть цієї категорії кримінального процесуального права. Натомість практичне значення такої класифікації полягає у тому, що вона забезпечує правильне тлумачення угляду прокурора у кримінальному провадженні, усуває неоднозначність у його трактуванні, дає змогу з'ясувати особливості окремих різновидів угляду прокурора у кримінальному провадженні.

Проблематиці класифікації правозастосовного угляду вченими було приділено належну увагу та закладено основи теоретичного знання з цих питань.

У процесуальній літературі запропоновані й інші види угляду суб'єктів правозастосовної діяльності.

Зокрема А.Б. Ярославський виокремлює оптимальний, безпосередній, довільний та інтуїтивний угляд слідчого. Так, оптимальний угляд слідчого – це його ставлення (думки, судження, погляди, оцінки) до характеру вирішення нерегульованої або недостатньо врегульованої законом слідчої ситуації, обумовлене наявними у нього життєвим і професійним досвідом, загальними і

¹Новая философская энциклопедия в 4 т. Т. II. М., 2010. С. 255.

²Субботин А.Л. Классификация. М., 2001. С. 9-10.

професійними знаннями, навичками, вміннями, фізичними і психічними особливостями його особистості і виражається у формі права вольового вибору слідчим рішення (дії) або часу прийняття рішення (вчинення дії) найбільш доцільного, з точки зору накопиченого кримінально-процесуальною практикою досвіду правозастосування, для досягнення завдань кримінального судочинства в тій чи іншій конкретній слідчій ситуації. Своєю чергою, безпосередній угляд слідчого, на думку автора, це його ставлення (думки, судження, погляди, оцінки) до характеру вирішення неврегульованої, або недостатньо врегульованої законом слідчої ситуації, обумовлене наявними у нього життєвим, а також недостатнім професійним досвідом, загальними і професійними знаннями, навичками, вміннями, фізичними і психічними особливостями його особистості, і що виражається в формі права вольового вибору слідчим рішення (дії) або часу прийняття рішення (вчинення дії) найбільш доцільного, з точки його точки, для досягнення завдань кримінального судочинства в даній конкретній слідчій ситуації. Натомість інтуїтивний угляд слідчого – це його ставлення (думки, судження, погляди, оцінки) до характеру вирішення неврегульованої законом слідчої ситуації, обумовлений його інтуїцією, і виражається у формі права вольового вибору ним рішення (дії) або часу прийняття рішення (вчинення дії) найбільш доцільного, з його точки зору, для досягнення завдань кримінального судочинства в даній конкретній слідчій ситуації. Насамкінець, довільний углядом слідчого є його ставлення (думка, судження, погляди, оцінки) до характеру вирішення неврегульованої законом слідчої ситуації, обумовлене його настроєм, прихильністю, емоціями та почуттями і виражається у формі права вольового вибору ним рішення (дії) або часу прийняття рішення (вчинення дії)¹.

Такий поділ викликає заперечення. Перше. Не зрозуміло, який саме критерій поклав автор в основу такої видофікації слідчого угляду. Друге. Зміст, який автор вклав у розуміння зазначених видів слідчого угляду не цілком

¹Ярославский А. Б. Усмотрение следователя при расследовании уголовных дел: автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность/ Волгоградская академия МВД России. Волгоград, 2001. С. 11-12.

відповідає правовій природі правозастосовного угляду загалом. Адже ставлення (думка, судження, погляди, оцінки) до характеру вирішення неврегульованої чи недостатньо врегульованої законом ситуації під час досудового розслідування є професійним світоглядом слідчого. Будь-яка науково обґрунтована класифікація предмета об'єктивної реальності, адекватне відображення його видів, різновидів, форм тощо повинні ґрунтуватися, насамперед, на суті, змісті та ознаках самого явища. Третє. У запропонованій інтерпретації видів слідчого угляду переважають суб'єктивні компоненти (інтуїція, настрої, прихильність, емоції, почуття) та майже не беруться до уваги об'єктивні ознаки правозастосовного угляду.

Ще одні різновиди слідчого угляду запропонував М.А. Кунашев. За призначенням дослідник поділив цю категорію на: а) угляд, що формує доказову базу рішень щодо вирішення справи; б) угляд, що дає можливість вирішити кримінальну справу по суті; в) угляд, що забезпечує відповідність балансу публічних інтересів і необхідності забезпечення прав підозрюваного, а також виконання процесуальних обов'язків іншими учасниками кримінального провадження; г) угляд, що забезпечує виконання вироку; д) угляд, що запобігає негативному впливу на учасників кримінального провадження¹.

На наш погляд, виокремлені різновиди слідчого угляду є доволі суперечливими. Так, угляд, що дає можливість вирішити кримінальну справу по суті, як видається, охоплює угляд, що забезпечує виконання вироку. Адже перед скеруванням обвинувального акта з додатками до суду необхідно вирішити усі завдання досудового розслідування, зокрема вжити заходи, що забезпечують участь підозрюваного в судовому засіданні; вжити заходи до забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації; виявити та притягнути як цивільних відповідачів усіх осіб, які за законом несуть відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями підозрюваного. Крім того,

¹Кунашев М.А. Усмотрение следователя в уголовном судопроизводстве: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09 – уголовный процесс / Московский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации имени В.Я. Кикотя. М., 2019.С. 12-13.

угляд, що формує доказову базу рішень щодо вирішення справи, забезпечує угляд, що дає можливість вирішити кримінальну справу по суті.

Складність та багатоаспектність категорії «угляд прокурора у кримінальному провадженні» породжує чималий спектр його класифікації.

За предметом угляд прокурора у кримінальному провадженні можна поділити на:

а) нормативний – угляд прокурора, врегульований нормами кримінального процесуального права, правовими позиціями ЄСПЛ, КСУ, ВС;

б) індивідуальний – угляд прокурора, що полягає у інтерпретації кримінально-правових та кримінальних процесуальних норм до встановлених обставин кримінального провадження.

За ступенем дискретності угляд прокурора у кримінальному провадженні може бути:

а) безперервний – умови прийняття процесуального рішення, вчинення процесуальної дії або саме процесуальне рішення, процесуальна дія становлять собою невичерпну множину (для прикладу, позиція прокурора про порядок дослідження доказів);

б) дискретний – умови прийняття процесуального рішення, вчинення процесуальної дії або саме процесуальне рішення, процесуальна дія мають визначений перелік альтернатив (скажімо, рішення про дозвіл на розголошення відомостей досудового розслідування або про відмову в цьому).

За галузевою приналежністю норм права угляд прокурора у кримінальному провадженні буває:

а) у сфері кримінального права (приміром, з питань кримінально-правової кваліфікації діянь підозрюваного)

б) у сфері кримінального процесуального права (наприклад, укладення угоди про визнання винуватості).

Залежно від статусу прокурора:

а) угляд, що може бути підданий перегляду (позиція прокурора щодо зміни або доповнення поданої ним апеляційної скарги);

б) остаточний угляд (рішення керівника органу прокуратури за наслідками розгляду скарги слідчого на рішення, дії чи бездіяльність прокурора-процесуального керівника).

Висновки до розділу 1

Із семантичного викладу випливає, що дієслова «угледіти (вгледіти)», «углядіти (вглядіти)» та іменник «розсуд» мають схожу інтерпретацію, пов'язану із розумово-логічною діяльністю (доходження певного висновку), а також її результатом (власне висновком). Як відомо, результат (висновок) є відповідним відображенням самої діяльності (мисленої). Тому мовні одиниці «угляд» та «розсуд» у цьому контексті можна використовувати як двозначні, а за винятком пари «процес – результат» як синонімічні.

Близьким за значенням до категорій «угляд» та «розсуд» вживають поняття «дискреція», «дискреційні повноваження». Дискреція конкретизує зміст розумової діяльності у вигляді угляду. Дискреційні повноваження є одним із аспектів розуміння категорії «правозастосовний угляд». Тому у цьому контексті завдання дискреційних повноважень та правозастосовного угляду співпадають. До того ж, ознаки дискреційних повноважень, наведені вище, є частковим відображенням ознак правозастосовного угляду.

У КПК України відсутнє визначення поняття «угляд прокурора», проте саме поняття вжито. Так, згідно з ч. 2 ст. 364 КПК України якщо в судовому розгляді брали участь декілька прокурорів, у судових дебатах на їхній розсуд має право виступити один прокурор або кожен із них обґрунтовує у промові свою позицію у певній частині обвинувачення.

Беручи до уваги підходи, сформульовані у теорії права щодо ознак правозастосовного угляду, оцінивши позиції дослідників стосовно розуміння категорій «суддівський угляд» та «угляд слідчого», а також проаналізувавши наявні визначення дискреційних повноважень прокурора у кримінальному процесі, до ознак угляду прокурора у кримінальному провадженні доцільно віднести такі: 1) є аспектом правозастосовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні; 2) полягає у виборі прокурором процесуальної дії чи процесуального рішення з двох чи більше альтернатив; 3) такий вибір може бути прямо передбачений у кримінального процесуальному законі, впливати з нього

або бути пов'язаний з недоліками кримінального процесуального регулювання; 4) кожна з альтернатив повинна бути законною, обґрунтованою і справедливою, відповідати вимогам, що ставлять до правозастосовного акту; 5) здійснення вибору має відбуватися тільки у межах повноважень прокурора, наданих йому кримінальним процесуальним законом, та з урахуванням обставин кримінального провадження; 6) психологічною основою угляду прокурора є його внутрішнє переконання, правосвідомість.

Тож угляд прокурора у кримінальному провадженні – це аспект правозастосовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні, що полягає у виборі, передбаченому кримінальним процесуальним законом, або такому, що впливає з нього, чи зумовленого недоліками кримінального процесуального регулювання, прокурором процесуальної дії чи процесуального рішення з двох чи більше законних, обґрунтованих та справедливих альтернатив, які відповідають вимогам, що ставляться до правозастосовного акту, у межах повноважень прокурора та з урахуванням обставин кримінального провадження, на підставі його внутрішнього переконання і правосвідомості.

Підставами для угляду прокурора у кримінальному провадженні є недоліки кримінального процесуального законодавства, надмірне вживання у нормативно-правових актах оцінних понять, а також волевиявлення законодавця, коли він прямо передбачив можливість вибору прокурором певного процесуального рішення або процесуальної дії.

Функції угляду прокурора у кримінальному провадженні зумовлені його підставами. Так, функція засобу реалізації правозастосовної політики має чітку кореляцію з волею правотворця передбачити альтернативу правозастосувачу у виборі певного рішення або вчинення відповідної дії за дотримання низки умов. Виокремлення функції подолання консерватизму права, а також функції вирішення суперечностей, надмірності та прогалин у праві пов'язане із системно-структурними та логіко-лінгвістичними дефектами кримінального процесуального законодавства.

Межами угляду прокурора у кримінальному провадженні є правові рамки, які встановлюють допустиму свободу прокурора у виборі найдоцільнішого із законних, обґрунтованих та справедливих варіантів процесуальних рішень та процесуальних дій.

Складність та багатоаспектність категорії «угляд прокурора у кримінальному провадженні» породжує чималий спектр його класифікації.

За предметом угляд прокурора у кримінальному провадженні можна поділити на: нормативний та індивідуальний. За ступенем дискретності угляд прокурора у кримінальному провадженні може бути безперервний і дискретний. За галузевою приналежністю норм права угляд прокурора у кримінальному провадженні буває: у сфері кримінального права та у сфері кримінального процесуального права. Залежно від статусу прокурора: угляд, що може бути підданий перегляду; остаточний угляд.

РОЗДІЛ 2. УГЛЯД ПРОКУРОРА У СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1. Угляд прокурора на початку досудового розслідування

Досудове розслідування – перша стадія кримінального провадження. Її змістом є регламентована кримінальним процесуальним законом діяльність оперативних підрозділів, дізнавача, керівника органу дізнання, слідчого, керівника органу досудового розслідування, прокурора, керівника органу прокуратури, спрямована на те, щоб за допомогою проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій як основних способів збирання і перевірки доказів швидко і повно розкрити кримінальне правопорушення, всебічно та неупереджено встановити обставини кримінального провадження, викрити винних у вчиненні цього кримінального правопорушення осіб, забезпечити притягнення їх до кримінальної відповідальності та підготувати матеріали кримінального провадження для судового розгляду. Ця діяльність покликана забезпечити права, свободи та інтереси потерпілих, цивільних позивачів та цивільних відповідачів, і одночасно захистити особу від незаконного та необґрунтованого повідомлення про підозру, обмеження її прав та свобод. Крім того, у конкретному провадженні необхідно вжити заходів до відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди.

Структурно досудове розслідування складається з чотирьох етапів:

- провадження з моменту одержання заяв, повідомлень чи іншої інформації про вчинене або підготовлюване кримінальне правопорушення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій для з'ясування події кримінального правопорушення та участі у ньому конкретної особи;
- застосування до особи заходів забезпечення кримінального провадження та інших заходів процесуального примусу, проведення процесуальних дій, пов'язаних з повідомленням про підозру;

- проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій з метою уточнення підозри, збирання й перевірки всіх інших доказів, які підтверджують або спростовують підозру, обтяжують чи пом'якшують покарання;
- проведення процесуальних дій, пов'язаних із закінченням розслідування, складанням відповідного підсумкового процесуального документа й належним спрямуванням кримінального провадження.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Водночас, постає питання щодо тлумачення формулювання ст. 214 КПК України – «інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення», адже воно є оцінним.

У Наказі Офісу Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 298 «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» не вказано переліку інших джерел, з яких виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення¹.

Однак щодо такого приводу для початку досудового розслідування як «інші» є певні застереження. Використання слів, що можуть викликати суб'єктивне і неоднозначне трактування підзаконних нормативно-правових актів є недоречним для кримінального процесуального законодавства. Необхідно сформулювати вичерпний перелік приводів для початку досудового розслідування, зокрема тоді, коли це стосується нагляду за додержанням законів під час проведення

¹ Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджений наказом Офісу Генерального Прокурора 20 червня 2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#Text>

досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням¹.

Крім того, згідно з правилами законодавчої техніки недопустимо використовувати у тексті нормативно-правового акта невизначені словосполучення, які допускають різне тлумачення його змісту².

Тож у додатку 7 згаданого Наказу Офісу Генерального прокурора необхідно уточнити, про які саме «інші джерела» йдеться, або усунути такий привід для початку досудового розслідування.

Ще одним випадком прояву угляду прокурора на початку досудового розслідування є визначення групи прокурорів та старшого групи.

Відповідно до ч. 1 ст. 37 КПК України у разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів.

Дослідники мають рацію, що рішення про створення групи прокурорів – це виключне право керівника прокуратури, який може його реалізувати, керуючись своїм внутрішнім переконанням з урахуванням практичного і професійного досвіду підлеглих працівників³. Фактично мова йде про угляд керівника органу прокуратури.

Щодо підстав для прийняття керівником органу прокуратури такого рішення, то до них відносять резонансні та багатоепізодні злочини⁴; суспільна значимість, складність та великий обсяг роботи у кримінальному провадженні⁵; велику за масштабом територію злочинної діяльності, необхідність перевірки багатьох версій, необхідність здійснення у мінімальні строки значної кількості

¹Кахновець С.О. Реалізація дискреційних повноважень прокурора при здійсненні процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 221.

²Чухвичев Д.В. Законодательная техника: Учебное пособие. М.: Юнити-Дана, 2012. С. 181.

³Вернидубов І.В., Белікова С.О. Участь групи прокурорів у кримінальному та цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 66.

⁴Коробко Ю. В. Процесуальні повноваження прокурора у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національна академія Генеральної прокуратури України. К., 2016. С. 79.

⁵Иванов А.Н. Правовые и организационные аспекты создания группы государственных обвинителей. *Сибирские уголовно-процессуальные и криминалистические чтения*. 2016. № 1. С. 9.

процесуальних дій, місце проведення досудового розслідування віддалене від місця постійної дислокації слідчого та процесуального керівника і наявна потреба у залученні до їх складу прокурорів місцевих прокуратур за місцем вчинення кримінального правопорушення¹; наявність складних та багатоепізодних проваджень, значного розміру матеріальної шкоди, завданої потерпілому або державі, декількох обвинувачених або організованої групи тощо².

На жаль, на практиці вказані обставини не завжди беруть до уваги і відбувається створення групи прокурорів практично у всіх кримінальних провадженнях. У такий спосіб керівники органу прокуратури вирішують проблему заміни процесуального керівника через надмірне навантаження або інші обставини. Однак фактично відбувається перепокладання діяльності з керівництва досудовим розслідуванням між членами групи прокурорів, у якій цю діяльність здійснює лише один прокурор. Інші прокурори, визначені у складі групи є «технічними», страхують основного прокурора. Унаслідок цього група прокурорів створена та діє суто формально без чіткого визначення для кожного з її учасників напряму роботи, відповідальності за її результат. Тож кримінальний процесуальний інститут, що передбачений як виняток, застосовують як правило.

З метою запобігання такій негативній правозастосовній практиці КПК України доречно визначити чіткі підстави для визначення групи прокурорів. Для цього ч. 1 ст. 37 КПК України пропонуємо доповнити третім і четвертим реченнями такого змісту: «При визначенні групи прокурорів керівник органу прокуратури враховує кількість епізодів, суспільний резонанс, тяжкість злочину, місце його вчинення, обсяг слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, що необхідно провести у кримінальному провадженні, обсяг участі прокурорау розгляді слідчими суддями клопотань, скарг під час досудового розслідування, строки досудового розслідування та заходів забезпечення кримінального провадження, обсяг

¹Шпак О.О. Поняття «група прокурорів – процесуальних керівників» та практичні аспекти організації її роботи. *Актуальна юриспруденція. Науково-практична Інтернет-конференція – 17 вересня 2015 р.* Секція № 6. URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1068%3A060915-

²Вернидубов І.В., Белікова С.О. Участь групи прокурорів у кримінальному та цивільному судочинствах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 66.

документів, що необхідно підготувати для продовження строків досудового розслідування та дії заходів забезпечення кримінального провадження, кількість учасників кримінального провадження. Визначення групи прокурорів з огляду на інші обставини заборонено».

З такою пропозицією погодилися 51,3 % прокурорів, які взяли участь в анкетуванні (див. Додаток Г).

І.В. Вернидубов та С.О. Белікова визначають групу прокурорів як організаційну та процесуальну єдність прокурорів щодо здійснення ними повноважень під час судового розгляду кримінального провадження під керівництвом старшого прокурора групи, яка створена з метою ефективного забезпечення реалізації функції державного обвинувачення¹.

Запропонована дефініція потребує доповнення, адже група прокурорів реалізує свої повноваження не тільки під час судового провадження, але й упродовж досудового розслідування. Відповідно її метою є як ефективне здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, так і ефективне забезпечення реалізації функції підтримання публічного обвинувачення.

Дещо загальніше визначення аналізованої категорії запропонував О.О. Шпак. На його думку, це організаційно-управлінська та процесуальна єдність прокурорів щодо здійснення повноважень прокурорів у конкретному кримінальному провадженні під керівництвом старшого прокурора групи, що створена з метою найбільш оптимального забезпечення реалізації завдання кримінального провадження².

На наш погляд, у дефініції групи прокурорів у кримінальному провадженні необхідно відобразити усі кримінально-процесуальні функції, що покладаються на її учасників.

¹Вернидубов І.В., Белікова С.О. Участь групи прокурорів у кримінальному та цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 68.

²Шпак О.О. Поняття «група прокурорів – процесуальних керівників» та практичні аспекти організації її роботи. *Актуальна юриспруденція. Науково-практична Інтернет-конференція – 17 вересня 2015 р. Секція № 6*. URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1068%3A060915-

Тож група прокурорів у кримінальному провадженні – це організаційно-управлінська та процесуальна єдність прокурорів щодо реалізації ними повноважень у конкретному кримінальному провадженні під керівництвом старшого прокурора групи, що створена керівником органу прокуратури з метою здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами правопорядку, а також підтримання публічного обвинувачення в суді.

Група прокурорів може складатися від двох до п'яти (а то і більше) прокурорів у залежності від складності кримінального провадження¹.

Керівнику органу прокуратури при визначенні якісного складу групи прокурорів необхідно враховувати рівень кваліфікації, досвід роботи у кримінальних провадженнях про злочини певної категорії, той напрям досудового розслідування, у якому відповідний прокурор діє найефективніше, психологічну сумісність один з одним і навички взаємодії.

У кожного прокурора групи повинні бути визначені обов'язки. Так, на старшого прокурора групи прокурорів покладається загальна організація роботи групи, розподіл обов'язків між прокурорами групи і доведення до кожного з них відповідних завдань, забезпечення доступу членів групи до накопиченої інформації, організації обміну необхідною інформацією, а також контроль за своєчасним і повним виконанням прокурорами групи покладених на них завдань (обов'язків). Старший прокурор групи прокурорів має повноваження щодо керівництва діями інших прокурорів цієї групи з метою загального управління і організації роботи групи для забезпечення швидкого та ефективного досудового розслідування кримінального провадження і його судового розгляду².

Прокурор, залучений до групи прокурорів з процесуального керівництва конкретним кримінальним провадженням, не втрачає своєї процесуальної

¹Вернидубов І.В., Белікова С.О. Участь групи прокурорів у кримінальному та цивільному судочинствах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 68.

²Вернидубов І.В., Белікова С.О. Участь групи прокурорів у кримінальному та цивільному судочинствах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 68.

самостійності, проте його дії повинні відбуватися в рамках дорученої ділянки роботи старшим групи прокурорів¹.

Насамкінець, зазначимо, що рішення керівника відповідного органу прокуратури про визначення прокурора чи групи прокурорів у конкретному кримінальному провадженні є процесуальним і має бути винесено у формі постанови. Таку правову позицію сформулювала колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду. Кримінальний процесуальний закон не містить вимоги про те, що постанова керівника відповідного органу прокуратури про визначення прокурора чи групи прокурорів у конкретному кримінальному провадженні в обов'язковому порядку має бути надана суду разом з обвинувальним актом чи під час судового розгляду. Проте, згідно з положеннями ч. 2 ст. 92 КПК України обов'язок доказування належності та допустимості доказів покладено на сторону, що їх подає, а відповідно до ст. 94 КПК України обов'язок оцінки доказів з точки зору їх допустимості покладено на суд².

Наведена правова позиція видається слушною, адже винесення постанови про утворення групи прокурорів дисциплінує керівника органу прокуратури, покладає на нього відповідальність за ухвалення цього рішення, ефективність та результативність діяльності групи прокурорів.

¹Шпак О.О. Поняття «група прокурорів – процесуальних керівників» та практичні аспекти організації її роботи. *Актуальна юриспруденція. Науково-практична Інтернет-конференція – 17 вересня 2015 р.* Секція № 6. URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1068%3A060915-

²Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 17 грудня 2019 р. (справа № 235/6337/18; провадження № 51-2641км19). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86468617>

2.2. Угляд прокурора на етапі складання повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення

У досудовому розслідуванні настає такий момент, коли зібрані докази вказують на вчинення кримінального правопорушення певною особою. Тоді прокурор або слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний скласти письмове повідомлення про підозру та вручити його підозрюваному.

Повідомлення про підозру є центральним актом стадії досудового розслідування. Підсумковий документ досудового розслідування з додатками не можуть бути направлені до суду без прийняття рішення про складання письмового повідомлення про підозру та його вручення підозрюваному. Цим актом констатується той факт, що слідство володіє достатніми доказами про подію кримінального правопорушення, особу, яка його вчинила, що значною мірою визначає наступне спрямування розслідування.

Відповідно до ч.1 ст. 276 КПК України повідомлення про підозру обов'язково здійснюється за таких підстав: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання до особи одного із запобіжних заходів; наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

У контексті досліджуваної проблематики особливий інтерес становить остання підстава для повідомлення про підозру.

У КПК України терміни «достатній» і «недостатній» використовуються неодноразово, проте жодного разу законодавець не розкривив їхній зміст. Тому термін «достатність доказів» належить до оцінних понять. Саме прокурор завдяки своєму угляду встановлює наявність «достатності» доказів.

Постає запитання: що таке достатність доказів?

У процесуальній літературі наявні різні думки щодо змісту цього поняття. Наведемо свою позицію з цієї проблематики.

Перше. Для достатності доказів характерним є наявність об'єктивного та суб'єктивного критерію.

На думку Н.В. Профатілової, оцінка достатності доказів відбувається у випадках, коли зумовлена за внутрішнім переконанням слідчого сукупність доказів приводить до безсумнівного висновку про наявність конкретних обставин предмету доказування, які є основою прийнятих рішень у кримінальній справі¹.

Подібну, але значно конкретизованішу точку зору з цього питання висловила І.Л. Чупрікова. Авторка зазначає, що достатність доказів містить елементи суб'єктивізму і характеризується сукупністю усіх наявних доказів, зібраних особою, яка здійснює їх оцінку, керуючись законом, за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується не всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження².

Натомість А.І. Палюх наголошує лише на об'єктивному критерії, вважаючи, що до моменту повідомлення особі про підозру ні припущення про її винуватість (імовірність цього), ні внутрішня переконаність у цьому не можуть бути визначені як критерії достатності доказів для прийняття такого рішення, оскільки привносять у нього елементи суб'єктивізму прокурора чи слідчого (бо такий критерій мусить бути не в суб'єкті доказування, а поза ним. В інакшому разі кожен суб'єкт правозастосування буде діяти на власний розсуд, слідуючи за власною думкою)³.

Заради справедливості зазначимо, що дослідник поділяє думки В.Г. Заболоцького, О.Р. Ратінова, які віддають пріоритет винятково об'єктивному критерію⁴.

Проте з цим твердженням не можна погодитися, адже у КПК України не встановлено ні змісту, ні критеріїв, ні обсягу достатності доказів, а отже,

¹Профатилова Н.В. Оценка следователем достаточности доказательств при принятии основных процессуальных решений по уголовным делам. М. : Юрлитинформ, 2009. С. 22.

²Чупрікова І.Л. Допустимість доказів у світлі нового Кримінального процесуального кодексу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. С. 12.

³Палюх А.І. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування: дис.... канд. юридичних наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2016. С. 137-138, 140.

⁴Заболоцький В.Г. Определение достаточности доказательств для привлечения лица в качестве обвиняемого. *Актуальные вопросы государства и права на современном этапе* / отв. ред. В. Ф. Волович. Томск, 1983. С. 193-194; Ратин А.Р. Судебная психология для следователей: учебное пособие. М.: Юрлитинформ, 2001. С. 51.

прокурор самостійно оцінює цю достатність, на основі свого угляду, тому суб'єктивізм тут неминучий.

С.О. Шульгін зазначає, що визначаючи докази достатніми для прийняття рішення, вони, насамперед, повинні бути оцінені з точки зору належності, допустимості та вірогідності¹.

Така позиція є доволі спірною.

У лінгвістиці слово «достатній» тлумачиться як: 1) який задовольняє щонебудь або відповідає яким-небудь потребам; 2) обґрунтований належною мірою, переконливий; 3) заможний².

Зважаючи на вищенаведене, критеріями поняття «достатність доказів» є обґрунтованість, належність, переконливість.

Відповідно до ст. 85 КПК України «належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів». Як випливає зі змісту ст. 85 КПК України у ній змішані такі властивості доказів як належність, допустимість та достовірність. На нашу думку, належність є властивістю доказу, що виражає зв'язок його змісту з обставинами, що мають значення для кримінального провадження.

Вимога обґрунтованості передбачає: 1) ухвалення процесуального рішення, ґрунтуючись на належних, допустимих і достовірних доказах; 2) ухвалення процесуального рішення, виходячи з повноти доказового матеріалу; 3) відповідність висновків суб'єкта доказування наявним у матеріалах кримінального провадження доказам; 4) відсутність суперечностей у самому доказовому матеріалі; 5) відсутність суперечностей у висновках.

Що ж до терміну «переконливість», то законодавець його використовує, проте змісту також не пояснює.

¹Шульгін С.О. Достатність доказів як підстава прийняття процесуальних рішень слідчим та прокурором. *Право та державне управління*. 2019. № 2. Т. 2. С. 114.

²Словник української мови в 11 т. Т. 2: Г-Ж. К.: Наукова думка, 1971. С. 387.

У мовознавстві слово «переконливий» означає: 1) який переконує, змушує переконатися в чому-небудь; 2) обґрунтований, достатній для переконання когось у чомусь; доказовий; 3) який свідчить про бажання переконати когось; 4) який уміє переконувати, має здібності до переконання інших¹. Тобто зміст цього поняття інтерпретується через обґрунтованість.

Тож, критерієм достатності доказів є такі фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, що відповідають вимогам належності та обґрунтованості.

Варто погодитися з думкою А.І. Палюха, що поряд із суб'єктивним моментом – внутрішнім переконанням правозастосувача як методом вільної оцінки доказів – необхідно виокремити об'єктивну основу при оцінці доказів – сукупність доказів. З приводу показників її вираження автор зазначає, що ні правосвідомість, ні закон не можуть бути критеріями оцінки доказів, зокрема, мабуть, і їх достатності. Достатність же доказів при висуненні підозри (обвинувачення) є однією з гарантій швидкого, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження. І тут, безумовно, важливими також є професіоналізм, здоровий глузд і ділові якості прокурора².

Цю позицію обґрунтували й інші дослідники, стверджуючи, що під час притягнення особи як обвинуваченого (повідомлення особі про підозру) мають значення два моменти: об'єктивний – достатність зібраних доказів і суб'єктивний – оцінка цих доказів слідчим, прокурором³. У прокурора має бути сформоване внутрішнього переконання у достовірності вчинення особою кримінального правопорушення. Будь-яке переконання прокурора у винуватості особи завжди

¹Словник української мови в 11 т. Т. 6: П-Поїти. К.: Наукова думка, 1975. С. 201.

²Палюх А.І. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування: дис. ... канд. юридичних наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2016. С. 135-136.

³Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д., Котов Д.П. Судебная этика. Некоторые проблем нравственных начал советского уголовного процесса. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1973. С. 117-119; Акинча Н. А. Подозреваемый и обвиняемый на предварительном следствии. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1974. С. 22; Асташенков В. Т. Этические правовые основы привлечения лица в качестве обвиняемого. *Проблемы охраны прав и интересов обвиняемого*: сборник научных статей. Кемерово, 1983. С. 85;

опирається на об'єктивні моменти розслідування; внутрішнє переконання, як критерій суб'єктивний, формується на основі об'єктивного критерію¹.

Отож, можна констатувати наявність як об'єктивного, так і суб'єктивного критерію достатності доказів, при цьому об'єктивний критерій є підґрунтям для застосування суб'єктивного критерію та встановлення достатності доказів загалом.

Друге. Достатність доказів є результатом оцінки сукупності доказів. Такої думки дотримуються й інші дослідники².

У законодавстві використовується термін сукупність – сукупність злочинів, сукупність ознак, сукупність доказів тощо.

Так, у ст. 33 КК України вказано, що «Сукупністю кримінальних правопорушень визнається вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жодне з яких її не було засуджено. При цьому не враховуються кримінальні правопорушення, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом»³.

В.С. Зеленецький та Н.В. Глинська розуміють сукупність доказів як особливим чином організоване об'єднання усієї множини належних та допустимих до кримінальної справи фактичних даних, які у своїй єдності створюють цілісну і стабільну їх систему, що забезпечує адекватне (істинне) відбиття усіх елементів предмету доказування, прийняття законних та обґрунтованих рішень у кримінальній справі»⁴.

¹Алиев Т.Т., Царева Н.П., Громов Н.А., Луговец Н.В. Процессуальное положение обвиняемого и его защитника при расследовании преступлений. Следователь. 2003. № 1. С. 23.

²Мирошниченко Т.М. Щодо питання правової регламентації оцінки доказів у кримінальному процесі. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : перший Харків. кримін. процес. полілог (присвяч. 50-річчю каф. крим. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народж. Ю. М. Грошевого), (м. Харків, 16 грудня 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 124-130; Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Харків: Юрайт, 2017. С. 290; Шульгін С.О. Достатність доказів як підстава прийняття процесуальних рішень слідчим та прокурором. *Право та державне управління*. 2019. № 2. Т. 2. С. 115.

³Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

⁴Зеленецький В.С., Глинская Н.В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины. Харьков: Изд-во «Страйд», 2006. С. 157.

З філологічного погляду «сукупність» – неподільна єдність чого-небудь; загальна кількість, сума чогось¹.

У КПК України (ч. 1 ст. 94 КПК) зазначено, що сукупність зібраних доказів прокурор оцінює з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Отож, сукупність доказів має бути:

а) кількісною (містити більше двох доказів).

С.О. Шульгін вважає, що відсутність певної сукупності доказів виключає можливість здійснювати їх оцінку з точки зору достатності, а одного доказу за відсутності будь-яких інших, які б могли його доповнити, підтвердити, або спростувати, недостатньо для обґрунтування певного правового висновку та як наслідок прийняття процесуального рішення. Тобто яким би один доказ переконливим не був, він не може бути єдиною підставою для прийняття процесуального рішення².

Таку позицію варто підтримати. Тільки за наявності проведеної оцінки кожного з доказів під кутом зору усіх цих трьох позицій стає можливою і оцінка достатності усієї сукупності доказів. Тобто визначення достатності доказів характеризує усю одержану та використовувану в кримінальному провадженні сукупність доказів, виступаючи завершальним етапом їх оцінки. Тому неправильне вирішення питання про належність або допустимість, або про достовірність доказу може потягти за собою і помилковість висновків про достатність доказів.

б) якісною (має значення кожен доказ окремо).

Достатність доказів не забезпечується механічним підсумовуванням належних за змістом, допустимих за формою та достовірних доказів³.

У результаті всебічного, повного та неупередженого дослідження кожен доказ набуває властивостей належності, допустимості та достовірності. Результатом

¹Словник української мови в 11 т. Т. 9: С. К.: Наукова думка, 1978. С. 832.

²Шульгін С.О. Достатність доказів як підстава прийняття процесуальних рішень слідчим та прокурором. *Право та державне управління*. 2019. № 2. Т. 2. С. 113-114.

³Дєєв М. В. Визначення достатності доказів як складова частина процесу оцінки доказів. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2015. Вип. 4. С. 72.

аналогічного дослідження усієї сукупності зібраних доказів повинна стати відповідь на питання про достатність доказів для достовірного встановлення обставин, що входять до предмета доказування. Всебічність тільки у поєднанні з повнотою та неупередженістю дослідження усіх доказів у їх сукупності створюють необхідні умови для формування достатності доказів.

Оскільки будь-яка сукупність – це цілісність, єдність, поєднання, то сукупність доказів повинна бути взаємодоповнюючою, взаємопов'язаною та взаємоузгодженою.

У процесуальній літературі також зазначається, що не будь-яка сукупність доказів може характеризуватися як взаємопов'язана і внутрішньо узгоджена система доказів, що правильно відображає об'єктивну дійсність. Такі властивості повинна мати сукупність доказів, що лежить в основі рішення прийнятого в результаті всебічного і повного дослідження обставин; коли у справі досліджені всі можливі версії, а наявні суперечності з'ясовані й оцінені. Така сукупність доказів забезпечує доведеність висновків у провадженні і має слугувати основою обвинувального вироку¹. В.В. Вапнярчук зазначає, що достатність та взаємозв'язок є властивостями, які притаманні сукупності доказів².

Тож, для з'ясування достатності доказів необхідною є така їх кількісна та якісна сукупність, за допомогою якої можна зробити висновок про достатність чи недостатність доказів у їх взаємозв'язку і прийняти законне, обґрунтоване і справедливе процесуальне рішення.

Третє. Обставини, що підлягають доказуванню визначені у КПК України.

Отже, достатність доказів – це їх властивість, що виражається в наявності такої системи належних, допустимих, достовірних доказів, яка одержана у результаті всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження та усієї сукупності зібраних у ньому доказів, та яка

¹Мирошниченко Т.М. Щодо питання правової регламентації оцінки доказів у кримінальному процесі. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : перший Харків. кримін. процес. полілог (присвяч. 50-річчю каф. крим. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народж. Ю. М. Грушевого), (м. Харків, 16 грудня 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 128.

²Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Харків: Юрайт, 2017. С. 290.

достовірно встановлює усі обставини, що складають предмет доказування, а також інші обставини, що мають значення для кримінального провадження. Під достатністю доказів, що є підставою для повідомлення про підозру, слід розуміти узгоджену, взаємопов'язану, без внутрішніх суперечностей систему доказів, що підтверджують наявність обставин, які утворюють подію кримінального правопорушення та винуватість підозрюваного у його вчиненні. При визначенні достатності доказів для повідомлення про підозру не можна не враховувати й обставин, що є підставою для закриття кримінального провадження, наявність яких перешкоджає формулюванню підозри.

Крім того, проявами угляду прокурора у стадії досудового розслідування є: рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів; право на встановлення процесуальних строків, зокрема продовження строку негласних слідчих (розшукових) дій; продовження строку виконання спеціального завдання; продовження строку досудового розслідування; визначення підслідності; рішення про дозвіл на розголошення відомостей досудового розслідування; проведення опитування особи у режимі відео- чи телефонної конференції; повідомлення особам про проведення щодо них негласних слідчих (розшукових) дій; складання ключових процесуальних актів – письмового повідомлення про підозру, обвинувального акта; рішення про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні вручення письмового повідомлення про підозру; зупинення досудового розслідування.

Розглянемо частину з названих повноважень.

Яскравим прикладом реалізації прокурором угляду є визначення ним органу досудового розслідування, який буде здійснювати досудове розслідування у тому разі, коли місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України. Згідно із ч. 3 ст. 218 КПК України, якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення

кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо. У цих випадках прокурор реалізує угляд шляхом визначення органу досудового розслідування, який буде здійснювати досудове розслідування, враховуючи при цьому такі обставини, як: «місце виявлення ознак кримінального правопорушення», «місце перебування підозрюваного», «місце перебування більшості свідків», «місце закінчення кримінального правопорушення», «місце настання наслідків кримінального правопорушення» тощо.

Реалізація прокурором угляду при визначенні підслідності за вказаних вище обставин має на меті забезпечити швидке, повне та неупереджене здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Відповідно до абзацу 2 п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами Національного антикорупційного бюро України, своєю постановою може віднести кримінальне провадження у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 369, ч. 1 ст. 369² КК України, вчинено щодо службової особи, визначеної у ч.4 ст. 18 КК України, до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України, якщо відповідним кримінальним правопорушенням було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Термін «тяжкі наслідки» розкритий законодавцем та означає заподіяння шкоди життєво важливим інтересам суспільства та держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків трьох і більше осіб.

Ще одним прикладом реалізації прокурором угляду при визначенні підслідності є положення ч.10 ст. 216 КПК України, згідно з яким, якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове

розслідування, то прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів.

У цьому законодавчому положенні зауваження викликає те, що вирішення питання про підслідність кримінальних правопорушень у вказаних вище випадках, віднесено законодавцем на угляд прокурора без урахування ним визначених у ст. 216 КПК України правил підслідності, недотримання яких прокурором вважатиметься істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону. Крім того, це не сприятиме однаковому застосуванню прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів органами досудового розслідування, а також прокурором вищого рівня, в разі виникнення спору про підслідність (ч. 5 ст. 218 КПК України) норм закону, що визначають підслідність кримінальних правопорушень (ст. 216 КПК України).

З огляду на це, ч.10 ст. 216 КПК України після слів «своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів» доцільно доповнити формулюванням такого змісту: «згідно із правилами про підслідність кримінальних правопорушень, які встановлені у частинах першій–дев'ятій цієї статті».

За результатами проведеного нами опитування 65,1 % респондентів підтримують таку пропозицію (див. Додаток Г).

Законодавець у ст.ст. 219, 294-295¹ КПК України визначив строки досудового розслідування, порядок їх обчислення та продовження.

Проте у нормах КПК України не визначено, що відбувається зі строками після того, як досудове розслідування завершено, обвинувальний акт, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про застосування до особи примусових заходів виховного або медичного характеру з додатками скеровані до суду, але суд повернув їх прокурору.

Є.Говорун вважає, що навіть після повернення обвинувального акта прокурору строк досудового розслідування у такому провадженні не може перевищувати строки, закріплені у ст. 219 КПК України. На її думку, після

повернення обвинувального акта, клопотання прокурору строк досудового розслідування відновлюється та обчислюється з того моменту, коли такий обвинувальний акт був направлений до суду, та підлягає неухильному дотриманню з боку учасників кримінального провадження¹.

Із запропонованим вирішенням зазначеної проблеми важко погодитися.

Відповідно до ч. 8 ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 цього кодифікованого акта. Будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими. У п. 4 ч. 3 ст. 314 КПК України йдеться про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору з метою приведення їх у відповідність до вимог кримінального процесуального закону, а не для проведення досудового розслідування.

М.П. Тахтаров вважає за доцільне скористатися в аналізованій ситуації терміном «розумні строки» в трактуванні ст. 28 КПК України, з якої випливає, що таким строком є найкоротший термін виправлення недоліків обвинувального акта, який визначений судом з урахуванням складності кримінального провадження, поведінки учасників кримінального провадження, способу виправлення цих недоліків прокурором. Встановлення конкретного строку для виконання цих дій, на його погляд, видається неможливим з огляду на те, що можливі, наприклад, ситуації, коли суд повернув обвинувальний акт, прокурор усунув всі недоліки, однак обвинувачений, якому не обирався запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, зник та місцезнаходження (місцеперебування) його невідоме, а прокурор не може під розписку йому вручити обвинувальний акт з додатками².

¹Говорун Є. Проблемні питання, що виникають з приводу обчислення строків досудового розслідування після повернення судом прокурору обвинувального акта, клопотання для усунення виявлених недоліків. URL:https://khar.gp.gov.ua/ua/intervu_ta_komentari?m=publications&t=rec&id=238621

²Тахтаров П.М. Прокурор у підготовчому судовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. С. 56.

Така пропозиція навряд чи спроможна усунути наявну прогалину у правовому регулюванні. Будучи оцінним поняттям, «розумні строки» не внесуть конкретики у питання періоду часу, впродовж якого прокурор повинен виправити визначені судом недоліки підсумкових процесуальних документів. Позиція зазначеного дослідника щодо неможливості встановлення конкретного для цього строку видається надуманою. Прокурор, розуміючи про неминучість повернення йому, для прикладу, обвинувального акта, має спрогнозувати потенційні негативні наслідки для кримінального провадження поведінки обвинуваченого. Аби запобігти їй прокурор має скласти клопотання про обрання обвинуваченому найоптимальнішого запобіжного заходу.

Видається, що суд, який виніс ухвалу про повернення зазначених підсумкових процесуальних документів прокурору, має визначити строк, у межах якого прокурор повинен виправити виявлені недоліки. Відповідне доповнення доречно відобразити у п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України. У цій ситуації кримінальне провадження знаходиться у першій судовій стадії кримінального провадження – підготовчому провадженні, тому прокурор не уповноважений і його закрити.

Відповідно до ч. 1 ст. 294 КПК України строк досудового розслідування може неодноразово продовжувати слідчий суддя за клопотанням прокурора або слідчого.

З цього приводу варто зазначити, що неодноразовість продовження строку досудового розслідування на етапі *in rem* дозволяє констатувати про те, що мало що змінилося у порівнянні з попереднім порядком початку та обчислення строків досудового розслідування. Якщо раніше строк з моменту внесення відомостей до ЄРДР і до дня повідомлення особі про підозру формально не був визначений, то нині цей строк хоча й чітко регламентований, але може бути продовжений необмежену кількість разів. Натомість наділення повноваженням щодо продовження строку досудового розслідування слідчого судді викликає заперечення. На нашу думку, це покладення виконання не властивої цьому суб'єкту кримінального провадження функції. По суті, законодавець доповнив повноваження слідчого судді наглядовими повноваженнями прокурора, що не

вписується ні у модель попереднього, ні у модель наступного судового контролю за досудовим розслідуванням. Більше того, на цьому етапі досудового розслідування не здійснюється кримінальне переслідування, оскільки немає підозрюваного.

Положенням ч. 1 ст. 294 КПК України органам досудового розслідування надана можливість здійснювати досудове розслідування у кримінальному провадженні протягом невизначеного часу, що спричинятиме порушення розумних строків і права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), або ж за бажанням слідчого чи прокурора – до закриття кримінального провадження у «необхідних» випадках на підставі абзацу 2 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України.

У будь-якому разі не слід забувати про ст. 28 КПК України, якою встановлено, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор. Відповідно до ч. 1 ст. 283 КПК України особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження.

У цьому контексті не можна не звернути увагу на практику ЄСПЛ, який неодноразово роз'яснював свою позицію щодо проведення ефективного офіційного розслідування та дотримання розумних строків. Наприклад, у справі «Меріт проти України» ЄСПЛ зазначив, що відлік перебігу розгляду кримінальної справи для вирішення питання щодо його «розумності» у сенсі ч. 1 ст. 6 Конвенції розпочинається з моменту виявлення ставлення державних органів до особи як до підозрюваного або як до обвинуваченого у вчиненні злочину. Зокрема, відлік строку провадження може починатися з дня: взяття особи під варту; повідомлення її про порушення щодо неї кримінальної справи; початку досудового розслідування¹.

¹Рішення Європейського суду з прав людини від 30 березня 2004 р. у справі «Меріт проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110#Text

Водночас, прокурор після закінчення визначених строків із певною періодичністю повинен обґрунтовувати перед слідчим суддею необхідність продовження строку досудового розслідування та наводити відповідні підстави. Якщо строки досудового розслідування на етапі *inrem* продовжуються на відповідний строк розслідування кримінального проступку чи злочину, то строки досудового розслідування на етапі *inpersonam* лише у межах цих строків. Тобто таке продовження також допускається декілька разів, але сумарний строк продовження не може перевищувати 6-ти чи 12-ти місяців.

Якщо строки досудового розслідування на етапі *inrem* продовжуються лише за ухвалою слідчого судді, то строки досудового розслідування на етапі *inpersonam* – не тільки слідчим суддею, але й прокурором відповідного рівня. Для цього законодавець встановив два критерії – вид кримінального правопорушення (кримінальний проступок чи злочин) та період часу, на який допускається продовження досудового розслідування (короткочасний або довготривалий).

Продовження строків досудового розслідування злочинів здійснюється поступово – спочатку до трьох, потім до шести, а згодом і до дванадцяти місяців (ч. 3 ст. 294 КПК України).

І. Єрмоєнко, посилаючись на судову практику, зазначає, що склалася ситуація щодо відмови слідчими суддями у продовженні строку досудового розслідування лише на тій підставі, що попередній строк не був продовжений прокурором до трьох місяців. З такою практикою автор не погоджується, адже якщо необхідність продовження строку досудового розслідування одразу, скажімо, до чотирьох місяців є обґрунтованою та заздалегідь відомо, що у тримісячний строк досудове розслідування об'єктивно не може бути завершене (наприклад, триває експертиза), то не раціонально, щоб вказаний строк на три місяці продовжив прокурор, а потім уже звертатися з відповідним клопотанням до слідчого судді. У разі відмови у продовженні строку досудового розслідування прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час його проведення, зобов'язаний протягом п'яти днів закінчити досудове розслідування – закрити

кримінальне провадження або направити його до суду (ч. 7 ст. 295¹ КПК України)¹.

Окрім того, хоча повідомлення особі про підозру – це крок до складання обвинувального акту (слідство вже зібрало досить доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій і отримало підтвердження винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення), проте така робота потребує багато часу. Одне документування особи може зайняти від півроку до року. А якщо йдеться про злочинне угруповання, то для доказування потрібно документувати усіх членів угруповання як окремо, так і разом².

Наведемо такий приклад.

Слідчий звернувся із клопотанням про продовження строків досудового розслідування у кримінальному провадженні. За результатами проведення досудового розслідування 11 квітня 2018 р. ОСОБА_1 повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 206² КК України. У зв'язку з тим, що 11 червня 2018 р. у кримінальному провадженні закінчується строк досудового розслідування, а закінчити досудове розслідування у 2-місячний строк неможливо, оскільки необхідно виконати низку слідчих (розшукових) дій, виникла необхідність у його продовженні. Слідчий просив продовжити строк досудового розслідування у кримінальному провадженні до п'яти місяців. Частиною 3 ст. 294 КПК України встановлено чітку послідовність дій стосовно продовження строків досудового розслідування при завершенні двомісячного строку слідства, з якої встановлюється безумовне та виключне повноваження керівника місцевої прокуратури та заступника Генерального прокурора щодо продовження строку досудового розслідування до трьох місяців. Слідчий суддя зазначив, що є недопустимим продовжувати строк до п'яти місяців в порушення послідовності його продовження, минаючи продовження строку до

¹Срьоменко І. Нові законодавчі підходи до визначення строків досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 2. С. 82.

²Грицак Х. М. Аналіз внесених змін до кримінального процесуального законодавства: строки досудового розслідування. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 3. С. 149.

трьох місяців. Законодавцем свідомо визначений порядок продовження строків спочатку до трьох місяців задля забезпечення прокурорського контролю розумних строків досудового розслідування. Продовження строку до п'яти місяців без продовження такого строку до трьох, може привести до незаконного втручання (поза повноваженнями слідчого судді) в діяльність прокурора, який в силу своїх обов'язків уповноважений здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва (ст. 36 КПК України). Таким чином, слідчий суддя вирішив, що недотримання порядку продовження строків досудового розслідування, передбаченого ч.3 ст. 294 КПК України, є підставою для відмови у продовженні такого строку до п'яти місяців¹.

У зв'язку з цим, редакцію ч. 3 ст. 294 КПК України доречно змінити, додавши до неї п. 1¹ такого змісту: «до п'яти місяців – керівником окружної прокуратури, керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступником Генерального прокурора, якщо об'єктивно завершити усі процесуальні дії не є можливим, а їх закінчення є необхідним для всебічного, повного та неупередженого дослідження усіх обставин кримінального провадження».

Така пропозиція полегшить і без того заформалізований процес продовження строків досудового розслідування, допоможе зберегти час учасників кримінального провадження, зменшить завантаженість слідчих суддів.

На думку 72,3 % опитаних прокурорів, запропоноване доповнення до КПК України є слушним (див. Додаток Г).

Відповідно до ч. 4 ст. 294 КПК України із продовженням строку досудового розслідування, пов'язані оцінні поняття: складність, особлива складність і виняткова складність провадження.

¹Ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 8 червня 2018 р. (справа № 711/4686/18).
URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74561272>

Зміст цих понять не розкритий законодавцем, з огляду на що окремі процесуалісти справедливо стверджують про необхідність внесення відповідних доповнень до КПК України¹.

Згідно з п. 4 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014р. №11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» з урахуванням практики ЄСПЛ складність кримінального провадження (у контексті складності як критерію розумності строків кримінального провадження), зокрема, визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачених та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження; кількості учасників провадження (потерпілих, свідків тощо); правової кваліфікації кримінального правопорушення; наявності на момент початку досудового розслідування відомостей щодо конкретної особи, яка, ймовірно, вчинила кримінальне правопорушення; характеру обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні; меж доказування; обсягу матеріалів досудових розслідувань, що об'єднані в одному провадженні; необхідності призначення експертиз, їх складності; обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для всебічного та повного дослідження обставин кримінального правопорушення; необхідності отримання міжнародної допомоги в рамках кримінального провадження тощо².

Відповідно до п. 8 розділу III Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України критеріями складності, особливої складності або виняткової складності кримінального провадження можуть бути, наприклад, підстави здійснення контролю за станом досудового розслідування у кримінальних провадженнях про певні злочини, зокрема умисні вбивства, умисні тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили смерть

¹Колотило О. Продовжити не можна закрити (.). *Юридична газета*. 2019. № 19. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/prodovzhiti-ne-mozhna-zakriti-.html>

²Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014р. №11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text>

потерпілого, зґвалтування при обтяжуючих обставинах; торгівлю людьми; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; дорожньо-транспортні пригоди, у яких загинула хоча б одна особа або постраждало 5 і більше осіб; кримінальні правопорушення, що викликали суспільний резонанс тощо¹.

Проте наведений перелік злочинів – лише один із критеріїв складності провадження, що не може повною мірою свідчити про те, що провадження є складним, особливо складним чи винятково складним. При цьому потрібно брати до уваги й інші показники.

Так, дослідники зазначають, що під складністю провадження, як виняткового випадку, слід розуміти: великий обсяг роботи, яку необхідно провести, необхідність проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в декількох районах, областях, відсутність в місці проведення розслідування більшості свідків, хвороба підозрюваного або потерпілого, призначення і проведення особливо складних і тривалих експертиз².

Цей перелік можна доповнити й положенням п. 4 згаданої постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року №11 – необхідність об'єднання матеріалів справи, недисциплінованість учасників кримінального провадження, зокрема їх неявка для проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, тимчасова відсутність матеріально-технічної бази для завершення усіх необхідних слідчих дій тощо³.

Для того, щоб розмежувати складне, особливо складне та винятково складне провадження доречно враховувати сукупність вищенаведених критеріїв.

¹Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, затверджена наказом МВС України від 6 липня 2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#Text>

²Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одиссей, 2013. С. 580.

³Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014р. №11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text>

Приміром, у клопотанні до слідчого судді Волноваського районного суду Донецької області про продовження строку досудового розслідування у кримінальному провадженні до 6 місяців, особлива складність провадження обґрунтовувалася з необхідністю проведення процесуальних дій. Зокрема, у провадженні виникла необхідність у проведенні стаціонарної судово-психіатричної експертизи ОСОБА_1. Проведення цієї експертизи потребує строк не менше ніж 60 днів, оскільки, чималий час, не менше 30 днів відбуватиметься лише конвоювання підозрюваного ОСОБА_1 до експертної установи та до 30 днів триватиме стаціонарна судово-психіатрична експертиза, висновки якої матимуть істотне значення для досудового розслідування та судового розгляду. Крім того, необхідно провести низку слідчих (розшукових) дій, а саме: надати доступ до матеріалів кримінального провадження підозрюваному та його захиснику; надати доступ до матеріалів кримінального провадження потерпілому, провести інші необхідні слідчі дії; скласти обвинувальний акт та реєстр досудового розслідування. Проведення цих процесуальних дій потребує додаткового часу. Направлення обвинувального акту до суду без їх проведення недоцільно, оскільки це може негативно вплинути на всебічне, повне і неупереджене дослідження всіх обставин події. Для проведення експертиз та зазначених процесуальних дій необхідний строк не менше трьох місяців. Обставинами, що перешкоджали здійснити вказані процесуальні дії раніше, є тривалий строк проведення у кримінальному провадженні судових експертиз, у тому числі, у зв'язку із знаходженням експертних закладів поза межами Донецької області¹.

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України кримінальне провадження підлягає закриттю, коли після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України).

¹Ухвала слідчого судді Волноваського районного суду Донецької області від 21 червня 2018 р. (справа № 221/2155/18; провадження № 1-кц/221/687/2018). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74904439>

Дивно, що законодавець робить винятки для тяжких чи особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи. Річ у тім, що у § 4 глави 24 КПК України не поставлено залежність продовження строку досудового розслідування від тяжкості злочину, у вчиненні якого підозрюється особа.

У п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України описана правова ситуація, за якої строки досудового розслідування закінчуються, проте прокурор не готовий передати обвинувальний акт до суду, оскільки за відведений кримінальним процесуальним законом час сторона обвинувачення не отримала достатньо доказів для забезпечення судової перспективи кримінального провадження, а у зв'язку із завершенням строку розслідування подальше збирання доказів виключається. Іншими словами, не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати. А це є фактичним відтворенням іншої підстави для закриття кримінального провадження, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Крім того, слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру. Таке рішення ухвалюють незалежно від кваліфікації кримінального правопорушення. Нагадаємо, що зупинення досудового розслідування, а відтак і збереження строку розслідування можливе лише після повідомлення особі про підозру (ч. 5 ст. 219, ст. 280 КПК України).

Абзац 2 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України не лише суперечить завданням кримінального провадження, але й не узгоджуються із суттю інституту закриття кримінального провадження. Адже рішення про закриття кримінального провадження має прийматися у зв'язку з неможливістю або недоцільністю продовження досудового розслідування. Не зрозуміло, що стоїть на заваді та, що перешкоджає подальшому здійсненню кримінального провадження. Законодавець порушує права потерпілих, цивільних відповідачів, адже їхні інтереси у випадку закриття кримінального провадження з цих підстав не будуть забезпечені. Насамкінець, у такий спосіб законодавець заохочує бездіяльність слідчого та

прокурора, адже з їхнього боку не виключені ситуації умисного не звернення з клопотанням про продовження строку досудового розслідування з метою наступного закриття кримінального провадження.

Доволі поширеною є практика слідчих і прокурорів реєструвати кримінальні правопорушення, кваліфікувавши їх за як більш тяжкий злочин, ніж той, про який йдеться у заяві (повідомленні), для забезпечення максимальних строків досудового розслідування на етапі *in rem*. Проте, навіть забезпечивши собі максимальний строк, проведене досудове розслідування може не принести бажаних результатів, особі не буде повідомлено про підозру.

Згідно ч. 1 ст. 253 КПК України особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження.

У цьому приписі знаходить прояв засада таємниці спілкування, відповідно до якої під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування (ст. 14 КПК України). Загалом позиція правильна, відповідає засадам верховенства права та законності. Однак виникає запитання: якщо особу щодо якої мав місце факт втручання у спілкування не встановлено – кого повідомляти і головне чи необхідно цю особу встановлювати, особливо важливо якщо в у її діях зафіксовано дані, що вказують на наявність ознак кримінального правопорушення? Такій особі необхідно повідомляти про проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні в межах якого проводились ці дії, чи в межах того провадження, у якому ця особа притягатиметься до кримінальної відповідальності. Конкретики з цього приводу у законі немає¹.

Ю.В. Колесник слушно зазначає, що доручення прокурора (у відповідності до ч. 1 ст. 253 КПК України) може бути надано тільки конкретному слідчому,

¹Благуга Р. І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 150-151.

який здійснює досудове розслідування, і незалежно від того, ним чи уповноваженим оперативним підрозділом здійснені негласні слідчі (розшукові) дії. Співробітникам уповноважених оперативних підрозділів таке доручення прокурор не надає¹.

Частиною 1 ст. 253 КПК України зазначено, що доручення прокурора слідчому про повідомлення осіб, стосовно яких здійснюються заходи, що тимчасово обмежують права людини, має бути викладено письмово. Проте, беручи до уваги зміст ч. 4 ст. 40 КПК України, можна дійти висновку, що письмова форма доручення є обов'язковою.

КПК України (ч. 2 ст. 253 КПК України) не встановлює конкретний час, в який особі повинно бути повідомлено, що по відношенню до неї проводилися негласні слідчі (розшукові) дії. Законодавець залишає на угляд прокурора конкретний час такого повідомлення з орієнтацією на: наявність чи відсутність загроз для досягнення мети досудового розслідування; суспільну безпеку; відсутність загрози для життя та здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Так, негласний характер процесуальних дій зумовлює потребу збереження в таємниці від непричетних до здійснення досудового розслідування осіб відомостей щодо факту проведення негласних слідчих (розшукових) дій не лише на час їх підготовки чи безпосереднього проведення, але й після завершення таких дій до часу, коли повідомлення про них не завдасть шкоди інтересам кримінального провадження та не створить загрози безпеці певних осіб².

ЄСПЛ у рішенні у справі «Класс та інші проти Німеччини» також визначив, що особа має бути сповіщена про застосування відповідних заходів одразу з появою такої можливості, але без ризику для забезпечення мети такого втручання³.

¹Колесник Ю. В. Забезпечення прав і свобод людини під час проведення негласних процесуальних дій в кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т.12. № 3. С. 79-80.

²Колесник Ю. В. Забезпечення прав і свобод людини під час проведення негласних процесуальних дій в кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т.12. № 3. С. 80.

³Рішення Європейського суду з прав людини від 6 вересня 1978 р. у справі «Класс проти Німеччини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text

Проте таке повідомлення повинно бути здійснено протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом (ч. 2 ст. 253 КПК України). Недотримання цього строку може мати наслідком визнання доказів недопустимими.

Водночас дослідники описують непоодинокі випадки, коли ці строки порушували або осіб, стосовно яких проводили негласні слідчі (розшукові) дії, взагалі не повідомляли про їх проведення¹, зокрема у випадку, коли ці процесуальні дії не дали очікуваних результатів, а уповноважені особи не бажають нести відповідальність за втручання у приватне спілкування².

Як приклад наведемо таке кримінальне провадження.

Захисник обвинуваченого ОСОБА_1 під час підготовчого судового засідання подав скаргу на бездіяльність прокурора щодо неповідомлення ОСОБА_7, ОСОБА_8 та ОСОБА_6 про тимчасове обмеження їхніх конституційних прав. В обґрунтування скарги послався на те, що в матеріалах кримінального провадження є протоколи про результати зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж від 24 квітня 2017 р., а також електронні носії інформації інв. 837,838,839,840,841,1002, негласні слідчі (розшукові) дії здійснювалися щодо ОСОБА_7, ОСОБА_9 та ОСОБА_6, однак, усупереч вимогам ст. 253 КПК України цих осіб, конституційні права яких були тимчасово обмежені, письмово не було повідомлено, Був повідомлений підозрюваний ОСОБА_1 та його захисник. Заслухавши думку учасників судового провадження, дослідивши обставини скарги, суд першої інстанції дійшов висновку про відмову у задоволенні скарги, виходячи з таких підстав. Із супровідного листа від 17 січня 2018 р. № 04/215-1054-18 вбачається, що прокурор із обвинувальним актом у даному кримінальному провадженні звернувся до суду 17 січня 2018 р. Про проведення негласних слідчих (розшукових) дій були повідомлені підозрюваний ОСОБА_1 і його захисник. Прокурором не надано докази про те, що про

¹Коваль А.А. Деякі проблеми судового контролю під час призначення та проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. Вип. 31. С. 135.

²Берник В. В. Переваги та недоліки інституту негласних слідчих розшукових дій. *Молодий вчений*. 2018. №11. С. 786.

проведення негласних слідчих (розшукових дій) були повідомлені ОСОБА_7, ОСОБА_9 та ОСОБА_6, однак їх неповідомлення про проведення таких дій істотно не порушують права та свободи обвинуваченого ОСОБА_1¹.

Не потрібно доводити, що у такому судовому рішенні не враховано вимоги ст. 253 КПК України. Крім того, його мотивація не витримує критики.

Опитування, проведене А.А. Ковалем, показало, що на практиці в 75% випадків особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодоних, у порушення ст. 253 КПК України, не були письмово повідомлені прокурором (слідчим) про таке обмеження або були повідомлені з порушенням строків повідомлення².

Так, Южноукраїнським міським судом Миколаївської області під час розгляду кримінального провадження відмовлено в задоволенні клопотання прокурора про призначення комп'ютерно-технічної експертизи й експертизи звуку та відеозапису. Це клопотання прокурор мотивував тим, що під час розгляду кримінального провадження ним долучено як докази протокол за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії – зняття інформації із транспортних телекомунікаційних мереж за абонентським номером, яким користується ОСОБА_1, а також додаток до цього протоколу – диск для лазерних систем зчитування DVD-R. Однією із причин відмови суду в задоволенні клопотання стало незалучення прокурором письмового повідомлення обвинуваченому та його захиснику щодо втручання в його особисте та сімейне життя стосовно тимчасових обмежень, які гарантуються Конституцією України та ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що не відповідає практиці ЄСПЛ³.

¹Ухвала Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 25 вересня 2018 р. (Справа № 458/92/18). URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/76997769/>

²Коваль А.А. Аналіз сучасного стану дотримання прав людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 3. С. 175.

³Ухвала Южноукраїнського міського суду Миколаївської області від 17 листопада 2015 р. (справа № 486/1448/13-к; провадження № 1-кп/486/1/2015). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53519659>

На жаль, суд не завжди підтримує позицію сторони захисту у випадках неповідомлення особи про факт проведення щодо неї негласних слідчих (розшукових) дій.

Науковці стверджують, що фактично особа, щодо якої проводяться негласні слідчі (розшукові) дії протягом року може навіть не підозрювати про втручання в її особисте життя. Особливо це стосується тих випадків, коли проводяться аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд та виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Лінія між обмеженням прав особи в інтересах кримінального провадження та їх порушенням дуже тонка, оскільки втручання в особисте життя зробить доступною й іншу, не лише необхідну для досудового розслідування, інформацію про особу, яка стосується її особистого життя. І хоча у ст. 255 КПК України закріплено, що така інформація повинна бути знищена, завжди присутній людський фактор. З огляду на це, Г.В. Татаренко та Я.Ю. Птушко небезпідставно пропонують запровадити відшкодування особі моральної шкоди у випадку, коли щодо неї проводили негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані з втручанням у особисте життя, але інформація отримана під час проведення цих дій підтвердила невинуватість особи у вчиненні правопорушення, у зв'язку з яким вона підозрювалась¹.

Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, уповноважений погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого, детектива НАБУ до слідчого судді про застосування запобіжного заходу чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання.

Без позитивного волевиявлення прокурора щодо необхідності застосування запобіжного заходу, оформленого у вигляді клопотання встановленої форми,

¹Татаренко Г. В., Птушко Я. Ю. Недоліки правового регулювання та допустимість доказів отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. науковців, юристів-практиків, молодих вчених, аспірантів, студентів; м. Северодонецьк, 13-14 квітня 2017 р. / за ред. проф. Розовського Б.Г. Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 130-131.

складеного або затвердженого прокурором, слідчий суддя не має права розглянути та вирішити це питання. Тому прокурор є ключовим ініціатором застосування запобіжного заходу, визначаючи його вид і зміст зобов'язань, які він (закон) передбачає¹.

Частина 3 ст. 132 та ч. 3 ст. 176 КПК України визначають прокурора як суб'єкта доказування при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні, оскільки законодавець зазначає, що застосування запобіжного заходу не допускається, якщо прокурор не доведе, що існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам.

Тож у прокурора, який погодив клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу щодо підозрюваного, або який безпосередньо звернувся до слідчого судді чи суду з аналогічним клопотанням, виникає процесуальний обов'язок довести вищевказані обставини наявними у кримінальному провадженні доказами.

Процес доказування при застосуванні до підозрюваного запобіжного заходу розпочинається з виконання прокурором вимог пп. 3, 5, 6, 7 ч. 1 ст. 184 КПК України, а саме із зазначення у відповідному клопотанні про застосування запобіжного заходу:

1) обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини (обґрунтована підозра).

¹Палюх А.І. Особливості участі прокурора в доказуванні обставин, які обґрунтовують обрання окремих запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2016. Вип. 1. С. 326.

Прокурор при прийнятті рішення про подання клопотання про застосування запобіжного заходу повинен враховувати, що обґрунтована підозра слугує вагомою підставою для прийняття рішення, яким обмежуються права і свободи особи у кримінальному судочинстві¹.

2) обставин, на підставі яких прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини.

Наявність ризиків, передбачених у ч. 1. ст. 177 КПК України, для обрання запобіжного заходу повинно підтверджуватися наявними в матеріалах кримінального провадження доказами, що вказують на високу ступінь імовірності того, що підозрюваний, обвинувачений буде переховуватись від органів досудового розслідування або суду, може продовжувати свою злочинну діяльністю, впливати на свідків, інших учасників кримінального судочинства, знищувати докази або іншим шляхом перешкоджати здійсненню кримінального провадження. Передбачені кримінальним процесуальним законом ризики, як підстави для застосування запобіжного заходу, мають «доказово-прогностичний» характер, що дає змогу зробити ймовірний висновок про майбутнє в поведінці підозрюваного, обвинуваченого².

3) обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів;

4) обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України.

Без наявності вищевказаних підстав прокурор не має права ініціювати застосування запобіжного заходу.

Окрім цього є й інші обставини, доказування яких покладається, зокрема на сторону обвинувачення, та яких не зазначив законодавець у кримінальному процесуальному законі, однак у судовій практиці вони посідають не останнє місце

¹Слюсарчук Х.Р. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 42. С. 241.

²Костишин Д.Б. Прокурор як суб'єкт доказування під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: проблемні питання. *Наукова спільнота. 2018. Двадцять восьми економіко-правові дискусії*. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2444/>

для прийняття судового рішення. Це, зокрема, такі обставини як вік (неповнолітня особа, особа похилого віку) та стан здоров'я (наявність тяжких хвороб, інвалідності, нездатність самостійно пересуватися) підозрюваного чи обвинуваченого, міцність соціальних зв'язків таких у місці постійного проживання, в тому числі наявність родини й утриманців (сімейний стан, стан здоров'я членів сім'ї, кількість та вік дітей, строк фактичного проживання у певній місцевості тощо), наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання, репутацію підозрюваного, обвинуваченого (характеристики з місця роботи, навчання, проживання; дані, що свідчать про на обліку у наркологічному, психоневрологічному диспансері, тощо), майновий стан підозрюваного, обвинуваченого (наявність належного нерухомого майна у місцевості проживання та інших місцевостях, транспортних засобів, грошових банківських вкладів, їх розмір), наявність судимостей, дотримання умов раніше застосованих запобіжних заходів, розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини¹.

Ці обставини мають істотний вплив при доказуванні прокурором неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів та необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України.

Всі вищевказані обставини повинні бути підтвердженні відповідними письмовими доказами, копії яких додаються до клопотання про застосування запобіжного заходу, та з метою дотримання прав сторони захисту, не пізніше ніж

¹Пункт 10 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ №511-550/04-13 від 4 квітня 2013 р. «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>

за три години до початку судового розгляду, надаються підозрюваному, обвинуваченому, та захиснику.

Також, з метою підтвердження достовірності відомостей, які вказані у матеріалах, які додаються до клопотання, прокурор вправі надати суду перелік свідків, яких він вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо застосування запобіжного заходу.

Виходячи з вищевикладеного, варто погодитися з позицією В.А. Завтура про наявність двох напрямів участі прокурора в механізмі застосування заходів забезпечення кримінального провадження – ініціювання застосування заходів забезпечення кримінального провадження шляхом подання клопотання та участь у судовому розгляді щодо його вирішення¹.

Таким чином, під час досудового розслідування є неможливою реалізація повноважень прокурора без застосування угляду, адже у кожному кримінальному провадженні він має прийняти єдине правильне рішення, використовуючи ті чи інші передбачені законом засоби та способи.

¹Завтур В.А. Прокурор як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 143, 145.

2.3. Угляд прокурора на етапі завершення досудового розслідування

Заключний етап досудового розслідування характеризується сукупністю процесуальних дій та рішень, спрямованих на: 1) перевірку всебічності, повноти та неупередженості встановлених обставин кримінального провадження, оцінку зібраних доказів; 2) усунення можливих прогалин та помилок у проведеному розслідуванні; 3) формулювання та обґрунтування висновків досудового розслідування; 4) систематизацію матеріалів кримінального провадження; 5) остаточно, у відповідності до вимог закону, оформлення слідчого провадження. На цьому етапі досудового розслідування приймають і рішення про наступне спрямування матеріалів кримінального провадження.

Відповідно до ч. 2 ст. 283 КПК України прокурором зобов'язаний прийняти одне з таких рішень: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом; 4) звернутися до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Варто проаналізувати п. 2 ч. 2 ст. 283 КПК України, оскільки він стосується реалізації прокурором угляду.

Згідно з п. 1 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12, звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, у порядку, встановленому КПК України¹.

¹Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>

Як зазначає Б.Ю. Головка, солідаризуючись з іншими дослідниками, загалом прослідковується єдність позицій з приводу визначення змісту умов та підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності, де: умовою звільнення є вчинення особою злочину, а підставою – певна її посткримінальна поведінка, яка заохочується державою (дійове каяття, примирення винного з потерпілим тощо), або настання певної події (зміна обстановки, закінчення строків давності). Без цих обох складових закінчити досудове розслідування у формі звільнення особи від кримінальної відповідальності неможливо, але за їх наявності прокурор може вчиняти дії, які є елементами порядку такого звільнення¹.

Натомість, порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності – це сукупність процесуальних актів (дій та рішень), здійснюваних прокурором на підставі ст.ст. 285-287 КПК України при встановленні фактичних підстав для такого звільнення².

Відповідно до ст. ст. 285-288 КПК України В.М. Кобернюк виділив низку обов'язків прокурора, пов'язаних із звільненням особи від кримінальної відповідальності³. До них належать такі.

1) *Роз'яснити підозрюваному, щодо якого передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності, права на таке звільнення.*

Згідно із чч. 2 та 3 ст. 285 КПК України, особі, яка підозрюється або ж обвинувачується у вчиненні злочину та щодо якої передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності має бути роз'яснено право на таке звільнення, суть підозри чи обвинувачення, підстави для звільнення від відповідальності, право заперечувати проти закриття кримінального провадження у зв'язку із звільненням від відповідальності.

¹Головка Б. Ю. Звільнення особи від кримінальної відповідальності як окрема форма закінчення досудового розслідування та її значення у діяльності прокурора в кримінальному провадженні. *Форум права*. 2017. № 5. С. 92.

²Головка Б. Ю. Роль прокурора в реалізації процедури освобождения лица от уголовной ответственности. *Supremația Dreptului = Верховенство Права*. 2018. № 1. С. 123.

³Кобернюк В. М. Взаємодія суду, прокурора та інших учасників кримінального провадження при прийнятті рішення про закриття кримінального провадження зі звільненням обвинуваченого від кримінальної відповідальності. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 4. С. 44-52.

Чіткість та повнота інформування підозрюваного сприятиме збільшенню кількості випадків звільнення від кримінальної відповідальності, підвищить позитивний стимулюючий вплив інституту звільнення від кримінальної відповідальності на посткримінальну поведінку особи, яка вчинила злочин¹.

2) *Встановити у стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності.*

Так, КК України, містить такі загальні правові підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності, як: звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки(ст. 48), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49), звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97), звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітньої особи у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106). Спеціальні підстави для звільнення від кримінальної відповідальності передбачені Особливою частиною КК України, зокрема: ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212¹, ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258³, ч. 4 ст. 258⁵, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321¹, ч. 5 ст. 354, ч. 5 ст. 368³, ч. 5 ст. 368⁴, ч. 6 ст. 369, ч. 4 ст. 401².

Варто зауважити, що здійснивши тлумачення приписів, зокрема ст.ст. 45-49 КК України, можна дійти висновку, що у частині з них є положення, які пов'язані із правозастосовним углядом.

Так, у ст.ст. 47, 48 КК України зазначено таке. Особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, та щиро

¹Марченко О. А. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2018. С. 134-135.

²Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

покаялася, *може бути* (курсив мій. – С.К.) звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку (ч. 1 ст. 47 КК України). Особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, *може бути* (розрядка моя. – С.К.) звільнено від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною (ст. 48 КК України)¹.

Саме формулювання «може бути» має диспозитивний характер, а тому прокурор на свій угляд вирішує чи розпочинати процедуру звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Таку думку поділяють й деякі інші науковці².

На противагу цьому висловлена протилежна позиція, згідно з якою застосування дискреційних підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності перешкоджає реалізації завдань кримінального провадження, створюючи умови для порушення прав і законних інтересів його учасників³.

О.В. Мельник зауважує, що з огляду на первинність матеріального права щодо процесуального, слід враховувати те, що в КК України зазначені підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності викладені в імперативній формі, тому необхідно визнати правильною точку зору, згідно з якою закриття кримінального провадження, з урахуванням імперативного характеру приписів

¹Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

²Степанов В. Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим. *Российская юстиция*. 2000. № 9. С. 50; Голик Ю. В. Институт примирения с потерпевшим нуждается в совершенствовании. *Уголовное право*. 2003. № 3. С. 20; Михайловская И. Б. Цели, функции и принципы российского уголовного судопроизводства (уголовно-процессуальная форма). М.: Проспект, ТК Велби, 2003. С. 45; Овсянников И. В., Солонина С. Ю. Совершенствование процессуального порядка прекращения уголовного преследования в отношении несовершеннолетних в связи с примирением сторон или деятельным раскаянием. *Вестник Воронежского института МВД России*. 2015. № 2. С. 26.

³Дикарев И. К вопросу о дискреционных основаниях прекращения уголовного дела (уголовного преследования). *Уголовное право*. 2007. № 1. С. 83.

ст.ст. 45, 46 КК України, є не правом, а обов'язком прокурора і суду, хоча це не стосується ст.ст. 47 та 48 КК України¹.

З цього приводу І. Дікарєв зазначає, що укорінення в практичній діяльності підходу, відповідно до якого окремі підстави для закриття кримінального провадження розглядають як дискреційні, може спричинити низку негативних наслідків. Насамперед, відсутність визначеності в питанні про те, які умови потрібні для прийняття процесуального рішення, істотно ускладнює перевірку (під час прокурорського нагляду і судового контролю) законності та обґрунтованості прийнятих рішень. Вимога щодо мотивованості прийнятих рішень у цьому випадку не може виступати як достатня гарантія проти проявів суб'єктивізму, оскільки навіть розгорнута аргументація слідчим наявності певних умов прийняття процесуального рішення не здатна переконати в його правильності прокурора чи судді, які вважають, що для його ухвалення необхідне встановлення інших умов. Крім того, юридична практика перестає бути прогнозованою: особа, яку притягають до кримінальної відповідальності, втрачає впевненість у тому, що позитивна посткримінальна поведінка сприятиме звільненню її від кримінальної відповідальності. Як наслідок, у підозрюваних і обвинувачених зникає заінтересованість у здійсненні дій, спрямованих на примирення з потерпілими і відшкодування шкоди, заподіяної вчиненими злочинами. Насамкінець, відсутність єдності правозастосовної практики може сприяти зниженню рівня поваги громадян до закону, втраті віри в його справедливість. Окрім того, можливість прийняття посадовими особами рішень з власної волі є благодатним ґрунтом для різноманітних проявів корупції².

На підтримку цієї позиції Х.Д. Алекперов зазначає, що угляд правозастосувача часом буває необ'єктивним або не завжди справедливим. Відсутність в цих нормах однозначної гарантії звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин, в обмін на виконання нею умов,

¹Мельник О. В. Участь прокурора у вирішенні питань щодо звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 117. С. 164.

²Дикарев И. К вопросу о дискреционных основаниях прекращения уголовного дела (уголовного преследования). *Уголовное право*. 2007. № 1. С. 82-83.

перерахованих в законі, різко знижує головне їхнє призначення – схилити таких осіб до усвідомлення своєї провини, позитивної посткримінальної поведінки»¹.

З приводу наведеної дискусії зауважимо, що за наявності у службової особи обов'язку або права закрити кримінальне провадження підстави поділяють на імперативні та дискреційні. Такий критерій класифікації пояснюється положеннями закону, що передбачає в окремих випадках обов'язкове звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч.1 ст. 284 КПК України), а в інших – можливе звільнення (наприклад, у зв'язку з передачею особи на поруки за ст. 47 КК України або із зміною обстановки згідно ст. 48 КК України; звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру відповідно до ст. 97 КК України).

Помилково вважати, що правозастосувач повинен бездумно застосовувати закон. Правозастосування без попереднього уясування змісту правової норми перестає бути ефективним. З огляду на це, законодавець, регламентуючи умови звільнення особи від кримінальної відповідальності використовує оцінні ознаки, що дають можливість враховувати обставини конкретного кримінального провадження. Саме наявність оцінних понять у КПК України та КК України є підставою для угляду прокурора.

Так, матеріально-правовими умовами для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України) є: а) щире каяття; б) активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення; в) повне відшкодування завданих нею збитків або усунення заподіяної шкоди. У ст. 46 КК України також однією з матеріально-правових умов звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим є відшкодування завданих ним збитків або усунення заподіяної шкоди, а у ст. 47 КК України (передача особи на поруки) – щире каяття².

Ці умови варто проаналізувати, оскільки вони мають оцінний характер.

¹Аликперов Х.Д. Новый УК: проблемы освобождения от уголовной ответственности. *Законность*. 1999. № 4. С. 13.

²Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Так, у п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. №12 вказано, що *щире розкаяння* характеризує суб'єктивне ставлення винної особи до вчиненого злочину, яке виявляється в тому, що вона визнає свою провину, висловлює жаль з приводу вчиненого та бажання виправити ситуацію, що склалася, а під *активним сприянням розкриттю злочину* слід вважати надання особою органам дізнання або досудового слідства будь-якої допомоги в установленні невідомих їм обставин справи. Повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди полягає в добровільному задоволенні винним або іншими особами, зокрема батьками чи близькими родичами, обґрунтованих претензій потерпілого щодо відшкодування заподіяної злочином матеріальної та моральної шкоди, заглажуванні її в інший спосіб, наприклад, шляхом прилюдного вибачення за завдану образу¹.

Отож, у ст. 45 КК України одними з матеріально-правових умов звільнення від кримінальної відповідальності визначено повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди, а у ст. 46 КК України – відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди.

Доречно проаналізувати як співвідносяться поняття «повне відшкодування завданих збитків» («відшкодування завданих збитків») та «усунення заподіяної шкоди».

В Академічному словнику української мови одиниця мови «збитки» розуміються як матеріальні втрати; протилежне прибутки; зло, шкода², а слово «шкода» як матеріальні втрати, збитки³, тобто ідентично.

Проте у юридичній науці ці категорії не є тотожними. Поняття «шкода» є ширшим, ніж «збитки».

¹Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>

²Словник української мови в 11 т. Т. 3: З. К.: Наукова думка, 1972. С. 437-438.

³Словник української мови в 11 т. Т. 11: Х-Ь. К.: Наукова думка, 1980. С. 478.

Категорію «школа» використовують в різних галузях права. У кримінальному праві, кримінального процесуального праві, крім майнової та моральної шкоди, вживають ще й поняття «фізична школа». У роботах дослідників з цивільного права можна зустріти наявність майнової, організаційної, немайнової, нематеріальної, моральної шкоди. Це дає підставу вважати про наявність різних видів шкоди¹.

Трактування поняття «школа» настільки різноманітні, відтак, неоднозначно трактуються у правозастосовній практиці та доктрині².

Дослідники зазначають, що поняття «школа» за своїм змістом є ширшим, ніж поняття «збитки», оскільки збитки відшкодовуються, як правило, в майнових та договірних відносинах і мають грошовий вираз. Школа може виражатись як в майновому, так і в немайновому вигляді (моральна школа). Збитки завдають протиправними діями саме майну, тоді як школа може бути заподіяна особі, її здоров'ю, діловій репутації. Також відшкодування шкоди включає в себе такі способи як відшкодування збитків і відшкодування в натурі³.

Інші автори, не виокремлюючи самостійної умови відшкодування заподіяної шкоди (збитків), розглядають це поняття як складову частину усунення заподіяної шкоди⁴.

Отже, поняття «збитки» з юридичного погляду є негативними для потерпілого наслідки в майновій сфері, що є результатом неправомірних дій іншої особи⁵.

Відшкодування завданих збитків – добровільне відновлення, за можливості, тих прав і благ, яких злочинець позбавив свою жертву в результаті вчинення злочину (повернення втраченого майна, передача потерпілому майна або його грошового еквівалента тощо)⁶.

¹Пешкова О.А. Соотношение понятий «вред», «убытки», «ущерб». *Мировой судья*. 2010. № 7. С. 7.

²Васькин В. Возмещение реального ущерба и упущенной выгоды. *Хозяйство и право*. 1994. № 3. С. 116.

³Дончик М.П., Коваль І.Ф. Щодо поняття і складу збитків. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2018. Т. 1. С. 35.

⁴Щерба С.П., Савкин А.В. Деятельное раскаяние в совершенном преступлении. М.: Спарк, 1997. С. 22.

⁵Дончик М.П., Коваль І.Ф. Щодо поняття і складу збитків. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2018. Т. 1. С. 35.

⁶Михайлов В. Признаки деятельного раскаяния. *Российская юстиция*. 1998. № 4. С. 6.

Усунення заподіяної шкоди полягає в усуненні наслідків, які вже настали, відновлення стану об'єкта злочину у стан, в якому він перебував до моменту вчинення злочину¹.

Тож усунення заподіяної шкоди та повне відшкодування збитків (відшкодування збитків) співвідносяться як родове та видове поняття. Повне відшкодування збитків (відшкодування збитків) є лише елементом заподіяної шкоди, оскільки до заподіяної шкоди належить повне відшкодування збитків (відшкодування збитків).

Саме тому доцільно внести зміни до підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям та у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, а саме: у ст. 45 КК України замість формулювання «повне відшкодування завданих нею збитків або усунення заподіяної шкоди» зазначити «усунення заподіяної шкоди, зокрема повне відшкодування завданих нею збитків», а у ст. 46 КК України замість «відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду» – «усунула заподіяну шкоду, зокрема відшкодувала завдані нею збитки».

Виникає також питання: чи зобов'язана особа, яка вчинила злочин, загладити шкоду особисто чи це можуть зробити й інші особи. Правознавці вважають, що умова підлягає розширеному тлумаченню. У більшості випадків потерпілому не має значення, від кого буде отримано відшкодування. До того ж, при заподіянні шкоди неповнолітнім у віці від 14 до 18 років батьки, усиновителі, опікуни відшкодовують шкоду, якщо у неповнолітнього немає доходів або іншого майна, достатніх для відшкодування шкоди.

Водночас зауважимо, що загладження моральної шкоди у вигляді вибачення повинно бути зроблено особисто особою, яка вчинила злочин. Про це опосередкована зазначено у п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. №12 – «повне

¹Щерба С.П., Савкин А.В. Деятельное раскаяние в совершенном преступлении. М.: Спарк, 1997. С. 22.

відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди полягає ... в загладженні її в інший спосіб, наприклад, шляхом прилюдного вибачення за завдану образу»¹. Очевидно, що це має зробити лише підозрюваний (обвинувачений).

Варто розглянути й положення про «загладження шкоди в інший спосіб».

Мовознавці трактують слово «загладжувати» як пом'якшувати враження від поганої поведінки, грубого вчинку тощо².

Загладження шкоди – це зменшення шкідливих наслідків злочину³.

Мовна одиниця «усунути» означає доводити що-небудь до зникнення, припиняти існування; ліквідувати; виключати, викидати звідкись; так чи інакше позбавлятися когось (відстороняти від якоїсь діяльності, справи, звільняти з роботи тощо); позбуватися⁴.

Тому усунення заподіяної шкоди має проявлятися не у її «загладженні», а у повній ліквідації. З огляду на це, доречно змінити це слово на «компенсувати» (відшкодувати, поповнювати, вирівнювати, зрівноважувати що-небудь⁵).

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12 активним сприянням розкриттю злочину слід вважати надання особою органам дізнання або досудового слідства будь-якої допомоги в установленні невідомих їм обставин справи⁶.

Варто погодитися з А.О. Булейко, що це: надання правдивих відомостей (показань) в усній або письмовій формі під час допиту щодо відомих обставин стосовно події кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), а також виду та розміру

¹Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>

²Словник української мови в 11 т. Т. 3: З. К.: Наукова думка, 1972. С. 78.

³Михайлов В. Признаки деятельного раскаяния. *Российская юстиция*. 1998. № 4. С. 6.

⁴Словник української мови в 11 т. Т. 10: Т-Ф. К.: Наукова думка, 1979. С. 503.

⁵Словник української мови в 11 т. Т. 4: І-М. К.: Наукова думка, 1973. С. 250.

⁶Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>

шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; визнання вини, вказівку на мотив і мету вчинення підозрюваним кримінального правопорушення; надання речових доказів, документів (оригіналів, копій, витягів, копіїляцій тощо) тощо¹.

У п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. №12 зазначено, що умовою звільнення особивід кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим (ст. 46 КК України) є вчинення нею вперше злочину невеликої тяжкості. Крім того вказано, що примирення винної особи з потерпілим (потерпілими) належить розуміти як акт прощення її ним (ними) в результаті вільного волевиявлення, що виключає будь-який неправомірний вплив, незалежно від того, яка зі сторін була ініціатором, та з яких мотивів².

Постає питання: який це має бути акт – усний чи письмовий? Адже, як відомо, він може існувати у різних формах. Видається, що у таких питаннях як звільнення від кримінальної відповідальності це має бути лише письмовий документ, у якому мали б міститися чітко визначені реквізити, встановлені складові частини, зокрема й підписи потерпілого, особи, що вчинила злочин та прокурора.

У юридичній літературі також зазначається, що примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) має укладатися у формі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні (ст.ст. 468, 469 КПКУкраїни). При цьому соціальна суть та значення угод про примирення (у будь-якій формі) є єдиною³.

¹Булейко А.О. Сприяння розкриттю злочину як складова дійового каяття за КК України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 4. С. 67.

²Постанова Пленуму Верховного суду України«Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>

³Мандриченко Ж. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку с примиренням винного з потерпілим: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2007. С. 16; Неледва Н.В. Угоди в кримінальному процесі України – перші кроки.*Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України* (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2013. С. 354- 356; Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова

Така позиція викликає заперечення. Існує проблема у розмежуванні інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим з інститутом угод про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Вони є надзвичайно подібними.

Насамперед, у першому випадку суд може закрити кримінальне провадження, а у другому – ухвалити обвинувальний вирок. Друге. Відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди є беззаперечною умовою для звільнення від кримінальної відповідальності, у той час як строк відшкодування такої шкоди може бути визначений в угоді про примирення (ст. 473 КПК України). Третє. Якщо звільнення від кримінальної відповідальності здійснюється за результатами судового розгляду (ст. 288 КПК України), то затвердження угоди про примирення може відбутися й у підготовчому провадженні (п.1 ч.3 ст. 314, ч.2ст. 474 КПК України). Четверте. Ухвала суду про закриття кримінального провадження у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності може бути оскаржена в апеляційному порядку як з фактичних (ст.ст. 410, 411 КПК України), так і формальних (ст. 412 КПК України) процесуальних підстав, тоді як вирок на підставі угоди про примирення – тільки з формальних процесуальних підстав (ст. 412 КПК України). П'яте. Суд, що ухвалив рішення про звільнення від кримінальної відповідальності не може його скасувати, натомість вирок на підставі угоди про примирення вправі (ст. 476 КПК України).

У абз. 4 п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12 зазначено, що звільнення винної особи від кримінальної відповідальності та закриття справи у

експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Х., 2015. С. 8; Саєнко Г.Ю. Провадження на підставі угод у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національна академія внутрішніх справ. К., 2017. С. 4, 5, 9; Марченко О. А. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2018. С. 95-96.

зв'язку з примиренням із потерпілим можливе тільки в разі відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди¹.

З цього приводу Л.Д. Удалова та І.В. Паризький зауважують, що доцільно закріпити порядок, коли звільнення від кримінальної відповідальності застосовується і в тому випадку, коли заподіяна шкода ще реально не усунена, але в угоді про примирення погоджується порядок її усунення. А відповідно у тесті закону має передбачатися можливість відстрочки відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди².

В.М. Кобернюк пропонує передбачити строк 1-3 роки, впродовж якого рішення про закриття кримінального провадження може бути скасоване, а особа – притягнута до кримінальної відповідальності³.

З наведеними підходами навряд чи можна погодитися.

У них простежується ототожнення звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим та угоди про примирення. Про необхідність розмежування цих правових інститутів права йшлося вище.

Крім того, запропонований строк (1-3 роки) для можливого скасування закриття кримінального провадження є занадто довгим та ставить підозрюваного та потерпілого у незручне становище. Так, потерпілий може перебувати у певній психологічній напрузі, оскільки є вірогідність повторного кримінального провадження, що не є для нього бажаним, або ж можливі випадки, коли потерпілий може вимагати «додаткової компенсації» для непритягнення до відповідальності підозрюваного (обвинуваченого), зловживаючи своїм становищем.

До того ж, якщо в угоді про примирення передбачити можливість відстрочки відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди, то це з

¹Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>

²Удалова Л.Д., Паризький І.В. Застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового розслідування: навч. посіб. К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. С. 81.

³Кобернюк В. М. Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Х., 2014. С. 9.

великою вірогідністю може бути негативно як для потерпілого, так і для підозрюваного (обвинуваченого). Адже нестабільність економічної ситуації в Україні, а також зміна зовнішніх факторів, може зумовити складність у відшкодуванні збитків або усуненні заподіяної шкоди.

Відповідно до ст. 48 КК України особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки¹.

Пленум Верховного Суду України у п. 7 постанови «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12 вказав, що треба розрізняти зміну обстановки в широкому розумінні, тобто соціальних, економічних, політичних, духовних, міжнаціональних, воєнних, міжнародних, природних, організаційних, виробничих та інших процесів у масштабах країни, регіону, області, міста, району, підприємства, установи, організації, та у вузькому, – тобто об'єктивних (зовнішніх) умов життя, в яких перебувала особа на час вчинення злочину та які значною мірою позначались на її суспільній небезпечності. Для застосування ст.48 ККУ України необхідно встановити, що після вчинення певного злочину обстановка змінилася таким чином, що вчинене діяння вже не є суспільно небезпечним².

Стаття 48 КК України може бути застосована, наприклад, у випадках: заподіяння шляхом зловживання службовим становищем істотної шкоди підприємству, яке у подальшому було ліквідоване; викрадення з поля сільськогосподарської продукції, яка згодом, до збирання врожаю, була повністю втрачена внаслідок захворювання рослин або безгосподарності; незаконна порубка лісу на ділянці, яка підлягала розчищенню з метою проведення меліоративних робіт; полювання у забороненому місці, в якому незабаром було офіційно дозволено займатися полюванням; ухилення від сплати податків і зборів,

¹Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

²Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>

вчинене службовою особою підприємства, з якого надалі було списано податкову заборгованість¹.

Під зміною обстановки, внаслідок якої особа, яка вчинила злочин, перестає бути суспільно небезпечною, слід розуміти об'єктивні зміни умов життєдіяльності такої особи, які позитивно і суттєво впливають на неї і свідчать про те, що вона не вчинить кримінально караних діянь у майбутньому (принаймні подібних вже вчиненому). Фактами об'єктивної зміни зовнішньої обстановки, яка оточує винного, можуть визнаватися зокрема: призов на строкову військову службу; зміна постійного місця проживання і розірвання зв'язків з «кримінальним» оточенням; працевлаштування раніше не працюючого тощо. Не визнається зміною обстановки в плані застосування ст. 48 КК України зміна місця проживання, у т. ч. виїзд за кордон, що здійснено винним для ухилення від правосуддя і уникнення притягнення до кримінальної відповідальності, перебування у кримінально-виконавчій установі, де особа відбуває покарання за інший злочин, а також смерть обвинуваченого. Висновок про те, що особа перестала бути суспільно небезпечною, може бути зроблений лише на підставі комплексного вивчення обстановки життєдіяльності суб'єкта та її впливу на його поведінку².

У клопотанні прокурора щодо доцільності застосування спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності роблять посилання на ст. 44 КК України. Суд ухвалює рішення також посилаючись на ст. 44 КК України. Проте конкретизує статтю Особливої частини КК України, за якою особа притягнута до кримінальної відповідальності³.

Проте такий стан створює проблеми у сфері правозастосування, оскільки виникає чимало суперечностей у практичній реалізації цих заохочувальних норм,

¹Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. К.: ВД «Дакор», 2019. С. 131.

²Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. К.: ВД «Дакор», 2019. С. 132.

³Марченко О.А. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2018. С. 104.

адже не передбачено ані підстав спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, ані порядку закриття справ у таких випадках¹.

В.О. Навроцький визначає такий стан як «процесуальний вакуум», доводячи той факт, що посилення лише на норму матеріального права порушує логіку взаємозв'язку кримінального права і кримінального процесу².

Окремими вченими доводиться, що саме відсутність можливості у правозастосовних органів посилатися одночасно на конкретні норми КК України та КПК України спричиняє застосування процесуального закону за аналогією³.

А.В. Боровик, аналізуючи судову практику застосування цього інституту, виділяє такі загальні моменти: приймаючи рішення про звільнення винного від кримінальної відповідальності в загальному і в спеціальних випадках зокрема, суди, як правило, посилаються на каяття винного у вчиненому, наявність у нього на утриманні малолітніх дітей або інших родичів, інвалідність винного, позитивні характеристики з місця роботи, навчання або проживання, провокує поведінку самого потерпілого (якщо такий є). Однак у постановках про закриття кримінальних проваджень судді не завжди мотивують, яким чином відшкодовано заподіяну потерпілому шкоду, а також не завжди з'ясовують, визнає обвинувачений себе винним у скоєнні злочину, і чи згоден він на закриття кримінальної справи на підставі спеціальної норми звільнення від кримінальної відповідальності. У деяких справах суди обмежувалися констатацією наявності умов спеціальних умов для звільнення, не називаючи їх і не мотивуючи свого рішення, а в інших випадках – навіть частини цих умов (по одній справі винний був раніше судимий, в іншому – не відшкодував збитки, а тільки зобов'язався відшкодувати його в майбутньому)⁴.

¹Леоненко І.В. Процесуальний порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів *Економіка. Фінанси. Право*. 2010. № 5. С. 206.

²Навроцький В. О. Про співвідношення положень кримінального та кримінально-процесуального законодавства, які регулюють підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності. *Альманах кримінального права*. 2009. Вип. 1. С. 392.

³Марченко О.А. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2018. С. 105.

⁴Боровик А. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини: монографія. Луцьк: Волинь Поліграф, 2017. С. 124-125.

Саме тому доцільно запровадити спеціальний процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності. Ця необхідність обумовлена й тим, що кожна із статей КК України має специфічні елементи та ознаки складу злочину, що впливає на процедуру застосування цього звільнення, зокрема характеризується певними умовами та підставами.

У літературі наводяться різні варіанти удосконалення процедури застосування звільнення від кримінальної відповідальності, що передбачені в Особливій частині КК України.

Так, Г.Р. Крет пропонувала доповнити КПК України 1960 р. статтею «Порядок закриття кримінальної справи та звільнення особи від кримінальної відповідальності з підстав, передбачених Особливою частиною КК України», де мало зазначатися те, що рішення про закриття кримінальної справи повиненухвалювати лише суд¹.

Натомість А.В. Ендольцева сформулювала кримінально-процесуальну норму, що стосується спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, такого змісту: «Особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, спеціально передбачених нормами Особливої частини КК, за відсутності факту попереднього її звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочину в межах строку давності, встановленого ст. 78 КК РФ»².

Згодом П.В. Хряпінський запропонував присвятити редакцію ст. 285 КПК України звільненню особи від відповідальності, що передбачено у ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 3 ст. 369, ч. 4 ст. 401 Особливої частини КК України³.

¹Крет Г.Р. Порядок закриття кримінальних справ за наявності підстав, передбачених деякими нормами Особливої частини КК України. *Держава і право*. 2007. Вип. 37. С. 554-558.

²Ендольцева А.В. Законотворческие и правоприменительные проблемы специальных видов освобождения от уголовной ответственности, предусмотренных общей частью УК РФ. *Вестник Московского университета МВД России*. 2003. № 3. С. 110-113.

³Хряпінський П.В. Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності: узгодження кримінального та кримінального процесуального законів України. *Право і суспільство*. 2013. № 1. С. 96.

Проаналізувавши усі види звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені Особливою частиною КК України, зазначимо, що усі вони повинні характеризуватися добровільністю, виражатися у вчиненні певних дій, зрідка – відшкодуванням шкоди (зокрема сплата обов'язкових платежів), її відверненням, сприянням у розкритті злочину, або ж у вказівці на джерело придбання незаконних речовин, предметів тощо (у доктрині її ще називають позитивною посткримінальною поведінкою).

Норми про звільнення від кримінальної відповідальності, що передбачені в Особливій частині КК України, належать до заохочувальних¹.

Окрім того, звільнення від кримінальної відповідальності не може мати місце після засудження особи, оскільки з моменту набуття вироком законної сили особа вже є такою, що притягнута до кримінальної відповідальності².

3) Отримати згоду підозрюваного на таке звільнення.

Підозрюваному, обвинуваченому, який може бути звільнений від кримінальної відповідальності, повинно бути роз'яснено суть підозри чи обвинувачення, підставу звільнення від кримінальної відповідальності і право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави. У разі, якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку (ч. 3 ст. 285 КПК України).

4) скласти клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Згідно з ч. 2 ст. 286 КПК України встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання

¹Ивонин В.Ю. Освобождение от уголовной ответственности по нормам Особенной части уголовного законодательства и его применение органами внутренних дел: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право / Московская высшая школа милиции МВД РФ. М., 1992. С. 8.

²Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 198.

про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду.

Це положення видається порушенням засади всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження (ч.2 ст. 9 КПК України), встановлених правил оцінки доказів (ст. 94 КПК України), а також прямо суперечить пп. 4-6 ч.1ст. 287 КПК України про необхідність викладу у клопотанні про звільнення від кримінальної відповідальності фактичних обставин кримінального правопорушення та його правової кваліфікації з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання підозри; розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та відомостей про її відшкодування; доказів, які підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення. Оскільки передбачені законом підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності належать до nereабілітуючих, вирішенню цього питання має передувати повне і точне встановлення фактичних обставин і правильна кваліфікація вчиненого кримінального правопорушення.

Крім того, КПК України не передбачає слідчого як суб'єкта складання клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. У будь-якому разі слідчий, який здійснює досудове розслідування, першим і у найбільш повному обсязі здатний виявити підстави й умови звільнення особи від кримінальної відповідальності. Тому відсутність згадки про слідчого при законодавчому врегулюванні процесуального порядку звільнення особи від кримінальної відповідальності не позбавляє його права ініціювати розгляд відповідного питання, однак лише перед прокурором, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Проте, оскільки порядок такого ініціювання залишається позапроцесуальним, це позбавляє слідчого можливості використовувати надане йому ч. 3 ст. 40 нового КПК України право у випадках відмови прокурора у погодженні його клопотань звернутися до керівника органу досудового розслідування. Після вивчення клопотання керівник за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором

вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні.

5) ознайомити з таким клопотанням потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності.

Однак КПК України не встановлює обов'язку ознайомлення з таким процесуальним документом підозрюваного, його захисника та законного представника, а у разі їх вимоги – на ознайомлення з усіма матеріалами кримінального провадження. Видається, що таке законодавче упущення слід розцінювати як порушення засади змагальності та права на захист.

До того ж у КПК України варто передбачити необхідність не лише з'ясування, а й врахування думки потерпілого прокуророму будь-якому випадку припинення кримінального переслідування з nereабілітуючих підстав.

б) відстоювати перед судом вказане клопотання.

Хоча прокурор не приймає остаточного рішення щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності, проте в кожному випадку складання клопотання передуює певний висновок прокурора щодо необхідності звільнення особи від кримінальної відповідальності, який в подальшому лягає в основу судового рішення. Системне тлумачення змісту ч. 2 ст. 286 КПК та ст. 287 КПК доводить, що, навіть, у разі складання клопотання щодо підозрюваного без проведення досудового розслідування у повному обсязі прокурор має відтворити (поміж іншого) фактичні обставини кримінального правопорушення, надати його правову кваліфікацію, сформулювати зміст підозри, вказати докази, що підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення, довести наявність правових підстав для звільнення від кримінальної відповідальності, надати відомості про ознайомлення з клопотанням потерпілого та його думку щодо можливості такого звільнення тощо. Тож безумовно важливими є функції прокурора, які спрямовані на попередню оцінку всіх обставин справи, кваліфікацію діяння та визначення тих підстав, які дозволяють особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, не бути підданою кримінальної відповідальності. Об'єктивність цієї оцінки має посилюватися досить плідним спілкуванням із

підозрюваною, обвинуваченою, потерпілою особою, з'ясуванням їхньої думки щодо звільнення та формалізацією цієї інформації¹.

Оцінюючи поведінку та особу підозрюваного, прокурор, реалізуючи свій угляд, прийме відповідне рішення. Від правильності оцінки цих обставин, залежать час і ресурси затрачені для прийняття остаточного рішення судом². У разі встановлення необґрунтованості клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, суд відмовляє у його задоволенні та повертає клопотання прокурору для здійснення кримінального провадження в загальному порядку або продовжує судове провадження в загальному порядку, якщо таке клопотання надійшло після направлення обвинувального акта до суду.

В залежності від того, як саме прокурор оцінюватиме поведінку підозрюваного за наявності інших підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності, такий процесуальний документ він і підготує. Від правильності оцінки цих обставин, залежать час і ресурси, затрачені для прийняття остаточного рішення судом. Нерідко, через небажання прокурора враховувати такі обставини для звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності, затягується кримінальний процес, що порушує права його учасників і ускладнює здійснення правосуддя судом.

Крім того, на етапі завершення досудового розслідування прокурор уповноважений подавати клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, яке має відповідати статті 291 КПК України, а також містити інформацію про примусовий захід медичного характеру, який пропонується застосувати, та пропозицію щодо можливості забезпечення участі особи під час судового провадження при вирішенні питання про застосування примусового заходу медичного характеру за станом здоров'я.

Водночас, основним завданням прокурора на етапі закінчення досудового розслідування є надання у найкоротший строк обґрунтованого висновку за

¹Марченко О.А. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2018. С. 126-127.

²Чорноусько М.В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням: теорія та практика: монографія / За заг. ред. д.ю.н. О. П. Кучинської. К.: Алерта, 2017. С. 125.

результатами досудового розслідування про доведеність чи недоведеність обставин, які підлягають доказуванню та можуть свідчити про винуватість чи невинуватість обвинуваченого і заходи, які, на думку прокурора, є оптимальними для застосування стосовно цієї особи, яким опрідметнюється закриття кримінального провадження або у клопотанні про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанні про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, обвинувальним актом¹.

Тож на етапі завершення досудового розслідування прокурор наділений повноваженнями обирати варіант закінчення досудового розслідування, керуючись нормами кримінального процесуального закону, а також нормами матеріального права (зокрема, у випадках звільнення особи від кримінальної відповідальності). Кожне з вищепроаналізованих рішень повинно бути законним, обґрунтованим та справедливим, адже це є основою для наступної діяльності учасників кримінального провадження, суду.

¹Чорноусько М.В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням: теорія та практика: монографія / За заг. ред. д.ю.н. О. П. Кучинської. К.: Алерта, 2017. С. 132.

Висновки до розділу 2

Одним з випадків прояву угляду прокурора у стадії досудового розслідування є визначення групи прокурорів та старшого групи. На практиці відбувається створення групи прокурорів практично у всіх кримінальних провадженнях. У такий спосіб керівники органу прокуратури вирішують проблему заміни процесуального керівника через надмірне навантаження або інші обставини. Однак фактично відбувається перепокладання діяльності з керівництва досудовим розслідуванням між членами групи прокурорів, у якій цю діяльність здійснює лише один прокурор. Інші прокурори, визначені у складі групи є «технічними», страхують основного прокурора. Унаслідок цього група прокурорів створена та діє суто формально без чіткого визначення для кожного з її учасників напряму роботи, відповідальності за її результат. Тож кримінальний процесуальний інститут, що передбачений як виняток, застосовують як правило. З метою запобігання такій негативній правозастосовній практиці у КПК України доречно визначити чіткі підстави для визначення групи прокурорів.

Угляд прокурора під час досудового провадження може бути реалізований шляхом складання повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Особливий інтерес становить остання підстава для повідомлення про підозру – наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Під достатністю доказів, що є підставою для повідомлення про підозру, слід розуміти узгоджену, взаємопов'язану, без внутрішніх суперечностей систему доказів, що підтверджують наявність обставин, які утворюють подію кримінального правопорушення та винуватість підозрюваного у його вчиненні.

Крім того, проявами угляду прокурора у стадії досудового розслідування є: рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів; право на встановлення процесуальних строків, зокрема продовження строку негласних слідчих (розшукових) дій; продовження строку виконання спеціального завдання; продовження строку досудового розслідування; визначення підслідності; рішення

про дозвіл на розголошення відомостей досудового розслідування; проведення опитування особи у режимі відео- чи телефонної конференції; повідомлення особам про проведення щодо них негласних слідчих (розшукових) дій; складання ключових процесуальних актів – письмового повідомлення про підозру, обвинувального акта; рішення про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні вручення письмового повідомлення про підозру; зупинення досудового розслідування.

РОЗДІЛ 3. УГЛЯД ПРОКУРОРА ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1. Угляд прокурора у стадії підготовчого провадження

Підготовче провадження є першою судовою стадією, яка займає особливе місце у кримінальному провадженні – проміжне між розшуковим по суті та формі досудовим розслідуванням і змагальним за своїм характером судовим розглядом. Тому цей етап кримінального процесуальної діяльності забезпечує поступовий рух з досудового провадження в судове, але не механічний, а шляхом дотримання передбаченої законом процедури, виконання певних процесуальних дій та ухвалення процесуальних рішень судом для вирішення питання про призначення судового розгляду.

Суть підготовчого провадження зводиться до судової оцінки якості оформлення підсумкового процесуального документа досудового розслідування. На цьому етапі кримінальної процесуальної діяльності проводяться ще й необхідні підготовчі дії до судового розгляду. Крім того, у цій стадії кримінальне провадження може бути вирішене остаточно, по суті, шляхом ухвалення обвинувального вироку, яким затверджується угода про примирення чи про визнання винуватості, а також за наявності підстав для його закриття.

Готуючись до підготовчого судового засідання, прокурор ще на етапі досудового розслідування вдається до угляду з метою вирішення питання про форму закінчення досудового розслідування. Повноваження прокурора на етапі завершення досудового розслідування та у стадії підготовчого провадження взаємопов'язані між собою.

З моменту скерування підсумкового процесуального документа досудового розслідування до суду (обвинувального акту, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про застосування примусових заходів

виховного або медичного характеру) прокурор розпочинає реалізацію функції підтримання державного обвинувачення.

Підготовка прокурора до підтримання державного обвинувачення складається з: 1) аналізу й оцінки доказів; 2) ознайомлення із законодавством, судовою практикою, методичними рекомендаціями, які стосуються особливостей розслідування та розгляду проваджень окремих категорій; 3) розроблення плану участі у судовому розгляді, особливо при допиті обвинуваченого, свідків, експертів, проведенні експертиз, виконанні інших судових дій; 4) складання тез або тексту обвинувальної промови¹.

О.В. Бабаєва має рацію, пишучи, що виходячи з того, що оскільки саме складений або затверджений прокурором і направлений ним до суду акт виступає підставою для проведення підготовчого провадження, то саме на прокурора покладається необхідність обґрунтування його перед судом. На етапі затвердження обвинувального акта або складання відповідних клопотань прокурор мав переконатися у правильності саме такого варіанту закінчення досудового розслідування і можливості призначення судового розгляду на підставі матеріалів досудового розслідування. Інший варіант свідчить про допущені прокурором у досудовому розслідуванні помилки або порушення. Тому у підготовчому судовому засіданні він має обґрунтувати перед судом відсутність обставин, які тягнуть за собою прийняття судом інших рішень, ніж призначення судового розгляду².

П.М. Каркач вважає, що до підготовчого слухання справи прокурор повинен: а) вивчити і законспектувати матеріали справи з аналізом доказів; б) скласти план виступу в суді й обґрунтувати свої позиції з тих питань, які з'ясовує суд; в) ознайомитися із матеріалами: документами, скаргами, клопотаннями, які надійшли безпосередньо до суду після скерування підсумкових процесуальних

¹Шидловська І. Ю., Гавенко А. О. Підтримка державного обвинувачення прокурором в суді. *Грані права: XXI століття* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко [та ін.]. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 360.

²Бабаєва О.В. Підготовче провадження у системі стадій кримінального процесу України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. С. 76-77.

документів прокурором; г) проаналізувати позицію інших учасників кримінального провадження, спрогнозувати їхні потенційні клопотання, враховуючи, що ухвала судді про призначення судового розгляду оскарженню не підлягає¹.

Цей перелік дій прокурора, що передують підготовчому судовому провадженню не є вичерпним.

Значно ширше коло дій прокурора, пов'язаних із підготовкою до проведення підготовчого судового засідання, визначив П.М. Тахтаров. На його думку, підготовка прокурора до проведення підготовчого судового засідання має, на наш погляд, включати: а) вивчення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру щодо їх відповідності вимогам ст.ст. 291–293 КПК України з метою спростування можливих клопотань сторони захисту щодо необхідності їх повернення, а також підготовки власного клопотання про їх повернення у разі самостійного виявлення їх недоліків; б) ретельне вивчення матеріалів досудового розслідування; в) вивчення угоди про примирення або про визнання винуватості (у випадку її укладення) з метою надання належної правової оцінки укладеній сторонами угоді відповідно до вимог глави 35 КПК України, насамперед, звернувши увагу на те, чи можливе її укладення у цьому кримінальному провадженні (ч. 3 ст. 469 КПК України), чи дотримано вимоги ч. 8 ст. 469 КПК України, а також чи не допущено порушень, які можуть бути підставою для відмови судому затвердженні угоди (ч. ч. 6, 7 ст. 474 КПК України); г) встановлення наявності або відсутності обставин, які потребували б внесення клопотання про зміну підсудності; д) встановлення наявності або відсутності підстав, передбачених ст. 75 КПК України, для заявлення клопотання про відвід судді; е) з'ясування кола осіб, явка яких необхідна для належного проведення підготовчого судового засідання, окрім тих, перелік яких встановлено ч. 2 ст. 314 КПК України, зокрема, педагога, психолога або лікаря, а також представника служби у справах дітей та уповноваженого

¹Каркач П. М. Прокурор у судовому провадженні (процесуальні та криміналістичні аспекти): навч. посіб. Х. : Право, 2014. С. 61-62.

підрозділу органів Національної поліції (ст.ст. 491, 496 КПК); є) складення ґрунтового плану судового розгляду та дослідження доказів; ж) підготовка на підставі складеного плану списку осіб, які братимуть участь у судовому розгляді, – свідків, понятих, експертів тощо, а також відповідних клопотань; про здійснення їх судового виклику для допиту; з) встановлення необхідності заявлення клопотань про витребування певних речей та документів та складення таких клопотань; к) встановлення необхідності проведення судового розгляду у закритому судовому засіданні, обґрунтування своєї позиції з цього приводу та заявлення відповідного клопотання; л) складення клопотань про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжного заходу, обраного щодо обвинуваченого; м) вивчення матеріалів, що характеризують особу обвинуваченого, з метою формування думки щодо необхідності подання клопотання щодо складення досудової доповіді; н) складення за наявності підстав, передбачених ч. 3 ст. 323 КПК України, клопотання про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого; о) встановлення необхідності розгляду кримінального провадження судом присяжних; п) перевірка наявності відповідного роз'яснення прокурора обвинуваченому про суд присяжних у матеріалах досудового розслідування; р) обов'язкове заявлення клопотання про роз'яснення судом права на суд присяжних обвинуваченому під час підготовчого судового засідання у разі невиконання цього обов'язку судом¹.

Необхідно віддати належне П.М. Тахтарову за ґрунтовний перелік дій прокурора, спрямований на підготовку до участі в підготовчому судовому засіданні. Водночас, деякі із визначених автором дій викликають застереження. Так, складання плану судового розгляду та дослідження доказів ще до призначення самого судового розгляду є передчасним. Крім того, рекомендація скласти план судового розгляду більше стосується головуєчого в судовому

¹Тахтаров П.М. Прокурор у підготовчому судовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. С. 83-85.

засіданні, ніж прокурора. Насамкінець, якщо прокурор встановить необхідність заявлення клопотань про витребування певних речей і документів, то це свідчитиме про прогалини в доказовому матеріалі, недотримання засади всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, незадовільне здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, поспішність рішення щодо скерування підсумкового процесуального документа досудового розслідування до суду.

Однак вищенаведені доктринальні положення не дають відповідь на питання про те, як саме прокурору сформулювати наглядове провадження аби воно допомагало йому виконувати покладену на нього функцію під час судового розгляду.

На нашу думку, у наглядному провадженні мають міститися такі документи: копія обвинувального акта з відміткою про дату її вручення підозрюваному та його захиснику; копія повідомлення про підозру; копія письмового повідомлення підозрюваного, його захисника, законного представника та захисника особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування; копія протоколу про факт надання зазначеним учасникам кримінального провадження доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів; копія заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення; витяг з ЄРДР із зазначенням номеру кримінального провадження, у якому здійснювалося досудове розслідування; копія постанови про визначення дізнавача; копія постанови про визначення слідчого; копія постанови про визначення прокурора – процесуального керівника; копія протоколу затримання підозрюваного; копія ухвали слідчого судді про обрання запобіжного заходу; копія ухвали слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; копії постанов про об'єднання або виділення матеріалів досудового розслідування, зупинення досудового розслідування, оголошення підозрюваного в розшук; про відновлення досудового

розслідування; копії постанов про призначення експертиз та висновків експертів; копії ухвал про дозвіл на проведення відповідних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; витяги з інших матеріалів кримінального провадження (протоколів про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій тощо); копії документів, що характеризують підозрюваного (довідки про стан здоров'я, довідка про склад сім'ї тощо); копія цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадків проведення спеціального досудового розслідування); розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного; довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження; письмове роз'яснення прокурора обвинуваченому про можливість, особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження судом присяжних¹.

Зазначені матеріали можуть бути згруповані у кілька способів: а) за підозрюваними; б) за епізодами; в) за доказами (зокрема потерпілий та усі його показання, результати участі в інших процесуальних діях).

Порядок здійснення підготовчого судового засідання судом зумовлює негайне прийняття процесуальних рішень прокурором.

Одним з етапів підготовчого судового засідання є з'ясування головуючим думки учасників судового провадження щодо можливості призначення судового розгляду та вирішення клопотань, заявлених ними. Першим думку щодо такої можливості висловлює прокурор, а потім – захисник та інші учасники судового провадження.

¹Kachnovets S.O. Realization of the discretionary powers of the prosecutor at the preparation to the stage of the preparatory court proceedings. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 5 (volume 2). С. 37-42.

У виступі прокурор повинен висловити свою позицію щодо рішень, зазначених у ч.3 ст. 314, питань, вказаних у ч.2 ст. 315 КПК України, а також питання щодо запобіжного заходу. Після закінчення доповіді прокуророві можуть бути задані запитання судьями та учасниками судового провадження.

Водночас, немає у чинному КПК України вимог щодо форми подання матеріалів кримінального провадження, хоча попередній КПК 1960 р. (ч. 5 ст. 218) вимагав, щоб ці матеріали передавалися у прошитому та пронумерованому вигляді, а додаткові рекомендації з цього приводу надавалися відомчими інструкціями Генеральної прокуратури України, зокрема, було передбачено, що обсяг кожного окремого тому не повинен перевищувати 250 аркушів¹.

На жаль, Тимчасова інструкція з діловодства в органах прокуратури також не містить відповідей на поставлені запитання².

Відповідно до ч. 4 ст. 291 КПК України до обвинувального акта додаються: реєстр матеріалів досудового розслідування; цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297¹ цього кодифікованого акта); розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного; довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження.

Дослідники зазначають, що така позиція докорінно змінює суть підготовчого провадження, під час якого суддя позбавлений можливості вивчати справу, а відтак – формувати на цій підставі власну думку з приводу можливої перспективи судового розгляду. Такий підхід законодавця, а також його вимоги щодо змісту обвинувального акта, в якому не наводяться докази, на яких ґрунтується

¹Тахтаров П.М. Прокурор у підготовчому судовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. С. 90.

²Тимчасова інструкція з діловодства в органах прокуратури, затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 12 лютого 2019 р. № 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0027900-19#Text>

обвинувачення, створюють реальні умови для змагальності процесу, який проводитиме неупереджений суд, а також для реалізації сторонами провадження всіх переваг принципу диспозитивності¹.

З іншого боку, незрозуміло, як за такого правового регулювання суду має ухвалити рішення, скажімо, про закриття кримінального провадження.

У будь-якому разі прокурору доводиться ретельно готуватися до підготовчого судового провадження, прогнозувати реально можливі рішення суду, аргументи інших учасників судового провадження.

Як публічний обвинувач, прокурор має право висловлювати власну думку та обґрунтовувати процесуальну позицію щодо усіх питань, які підлягають з'ясуванню у стадії підготовчого провадження, зокрема, питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду, а також заявляти клопотання про проведення закритого судового засідання у випадку необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (п. 5 ч. 2 ст. 27, п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України); про обрання, зміну чи скасування запобіжного заходу (ч. 3 ст. 315 КПК України); про судовий виклик певних осіб для допиту (п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України); про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку (ч. 7 ст. 101, ч. 1 ст. 356 КПК України); про витребування речей і документів (п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України); про надання тимчасового доступу до речей і документів (ч. 3 ст. 315, ч. 2 ст. 333 КПК України), щодо розгляду обвинувального акта про вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні та за відсутності учасників судового провадження (ст. 381 КПК України) тощо².

У вивчених нами кримінальних провадженнях прокурор під час підготовчого судового засідання найчастіше заявляв клопотання про виклик осіб, які братимуть участь в судовому розгляді, про розгляд клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру у відкритому судовому

¹Дячук С. І. Стадія підготовчого провадження та її особливості. *Слово Національної Школи Суддів України*. 2013. №4. С. 136.

²Тахтаров П.М. Прокурор у підготовчому судовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. С. 113-114.

засіданні, про призначення судового розгляду у коротші строки ніж ті, що передбачені КПК України, а саме після проведення підготовчого судового засідання¹.

Утім, у правозастосовній практиці мають місце випадки поспішного заявлення прокурором клопотань під час підготовчого провадження.

Наприклад, прокурор у підготовчому судовому засіданні просив постановити ухвалу про призначення судового розгляду на підставі обвинувального акта, вважаючи, що кримінальне провадження підсудне Комунарському районному суду м. Запоріжжя, під час досудового розслідування були дотримані всі вимоги КПК України, підстави для закриття провадження чи повернення обвинувального акту не вбачає. Крім того, прокурором заявлено клопотання про долучення до обвинувального акту матеріалів кримінального провадження № 12014080040001355 у кількості 28 томів та 20 CD-R дисків, котрі знаходяться в томах № 19 та № 20 у кількості 9 шт. та 11 шт. відповідно, посилаючись на вимоги ч. 1 ст. 317 КПК України. Зазначив, що всі ці томи мають доказове значення для розгляду цього кримінального провадження.

До кола питань, які суд вирішує у підготовчому судовому засіданні, перелік яких є вичерпним, не входить вирішення питання про долучення до обвинувального акту матеріалів кримінального провадження. Оскільки судовий розгляд по справі ще не розпочато, обвинувальний акт не оголошувався, не з'ясовувалася думка учасників провадження щодо обсягу та порядку дослідження доказів, прокурор не позбавлений права в подальшому заявити клопотання до долучення матеріалів кримінального провадження та оголошення їх у судовому засіданні. Долучення матеріалів кримінального провадження на стадії, яка не передбачає вказаних процесуальних дій, може викликати сумніви щодо безсторонності та неупередженості суду, і, в подальшому, може привести до

¹Ухвала Сторожинецького районного суду Чернівецької області від 22 червня 2018 р. (справа № 723/1586/18; провадження № 1-кп/723/2065/18). URL: <http://www.revestr.court.gov.ua/Review/74864704>; Ухвала Біляївського районного суду Одеської області від 4 жовтня 2018 р. (справа № 496/4051/18; провадження № 1-кп/496/325/18). URL: <http://www.revestr.court.gov.ua/Review/76917537>; Ухвала Деснянського районного суду м. Києва від 9 січня 2018 р. (справа №754/17122/17; провадження № 1-кп/754/296/18). URL: <http://www.revestr.court.gov.ua/Review/71533408>

беззаперечного права сторони на обґрунтоване подання заяви про відвід головуєчого судді. З огляду на вищевикладене, суд дійшов висновку щодо залишення клопотання прокурора про долучення матеріалів кримінального провадження в 28 томах без задоволення, проте роз'яснив останньому, що він не позбавлений права заявити повторне клопотання після початку судового розгляду¹.

Статтею 468 КПК України передбачена можливість укладення таких видів угод у кримінальному провадженні: 1) угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Відповідно до ч. 2 ст. 469 КПК України, угода про визнання винуватості, може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. При цьому, згідно з п. 1 ч. 3 ст. 314 КПК України суд уповноважений затвердити угоду у стадії підготовчого провадження шляхом ухвалення обвинувального вироку. Це дуже спірне рішення законодавця, оскільки в силу відсутності необхідних можливостей та умов суд не в стані дійти достовірного висновку про доведеність обвинувачення.

На етапі ініціювання угоди, прокурором має бути надана оцінка обґрунтованості обвинувачення, достатності доказів для доведення вини підозрюваного у суді, а також враховані обставини, передбачені ст. 470 КПК України, результат чого може формалізуватися у вигляді угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим².

Так, у ст. 470 КПК України, однією з обставин, що враховується прокурором при укладенні угоди про визнання винуватості є «ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб».

¹Ухвала Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 6 грудня 2019 р. (справа № 333/5450/15-к; провадження № 1-кп/333/22/19). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86268298>

²Гринюк В. Особливості реалізації функції обвинувачення у кримінальному провадженні на підставі угод. *Національний юридичний журнал: Теорія і практика*. 2016. № 5. С. 177.

Таке законодавче формулювання видається надто абстрактним. Тому не до кінця зрозуміло, чи включає сюди законодавець добровільність укладення такої угоди.

Водночас у ч. 6 ст. 474 КПК України зазначено, що «суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді».

З огляду на це, у ст. 470 КПК України доречно передбачити ще одну обставину, яку необхідно враховувати прокурору при вирішенні питання про укладення угоди про визнання винуватості, доповнивши її новим пунктом такого змісту «² добровільність підозрюваного чи обвинуваченого на укладення угоди про визнання винуватості».

До слова, цю пропозицію підтримали 53,4 % опитаних нами прокурорів (див. Додаток Г).

Варто погодитися із Г. Є. Тюріним, що для забезпечення належного розгляду судом угоди про визнання винуватості, прокурор повинен належним чином підготуватися: додатково проаналізувати текст угоди й обвинувального акта; ознайомитися із положеннями матеріального й процесуального законодавства на предмет можливих змін і доповнень у ньому; опрацювати відповідні методичні рекомендації Генеральної прокуратури України, правові позиції і інформаційні роз'яснення ВСС і ВС з питань кримінального провадження на підставі угод в частині, що не суперечить чинному законодавству; вивчити судову практику затвердження судами угод у подібних справах; скласти план своєї участі у судовому провадженні на підставі угоди про визнання винуватості тощо¹.

¹Тюрін Г. Є. Організаційно-правові основи участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2017. С. 143.

Згідно з ч. 1 ст. 474 КПК України якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Направлення будь-яких інших процесуальних документів законом не передбачено. Однак, виходячи зі змісту ч. 7 ст. 474 КПК України, суд перевіряє угоду на відповідність вимогам КПК та (або) закону і відмовляє у затвердженні угоди, якщо, зокрема, відсутні фактичні підстави для визнання винуватості (п. 6).

Під час судового розгляду угоди про визнання винуватості прокурор повинен сприяти суду у встановленні всіх передбачених ст. 474 КПК України обставин, які створюють передумови для затвердження угоди, а також переконати суд у відсутності обставин, що перешкоджають затвердженню угоди відповідно до ч. 7 ст. 474 КПК України. При цьому саме у прокурора наявні найширші можливості у цьому питанні, оскільки, як слушно звертають увагу науковці, перевіряючи угоду в підготовчому судовому провадженні, суд, за загальним правилом, не має перед собою матеріалів кримінального провадження, адже йому в цій стадії кримінального процесу надаються лише обвинувальний акт, угода та реєстр матеріалів¹.

Судова практика засвідчує поширеність випадків формального ставлення суддів до перевірки угод про визнання винуватості.

Так, Ухвалою Глухівського міськрайонного суду Сумської області від 10 листопада 2017 р. відмовлено в затвердженні угоди про визнання винуватості, яка була укладена 29 серпня 2017 р. між обвинуваченою ОСОБА_5 та начальником Путивльського відділу Конотопської місцевої прокуратури ОСОБА_6 про обвинувачення ОСОБА_7 за ч. 1 ст. 307, ч. 2 ст. 307 та ч. 2 ст. 309 КК України, кримінальне провадження із угодою про визнання винуватості повернуто прокурору. Судове рішення мотивується тим, що дії ОСОБА_7 зайво кваліфіковані за ч. 1 ст. 307 КК України, оскільки ч. 2 цієї статті передбачено відповідальність за ті самі дії, вчинені повторно, чим органом досудового

¹Повзик Є. В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження): монографія. Х. : Право, 2014. С. 91.

розслідування допущено неправильна кваліфікація дій обвинуваченої. В угоді про визнання винуватості не вказано, які саме конкретно обставини є підставою для застосування ст. 69 КК України при призначенні ОСОБА_7 покарання за ч. 2 ст. 307 КК України. Також, не згадується необхідність покладення на обвинувачену обов'язків, передбачених ст. 76 КК України. Крім того, суд взагалі позбавлений можливості винести вирок у цій кримінальній справі, оскільки у відповідності до правил українського правопису особа із таким написанням прізвища як «ОСОБА_7 (Петрушенко)» не може існувати.

У поданій апеляційній скарзі прокурор у кримінальному провадженні ОСОБА_4 просив ухвалу суду скасувати та призначити новий розгляд у суді першої інстанції зі стадії підготовчого судового засідання. При ухваленні судового рішення судом допущено істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, оскільки не враховано, що досудове розслідування у цьому кримінальному провадженні завершено складанням обвинувального акту.

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що у кримінальному провадженні по обвинуваченні ОСОБА_7 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 307, ч. 2 ст. 307, ч. 2 ст. 309 КК України, завершено досудове розслідування, надано доступ до матеріалів кримінального провадження, складено і вручено обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування.

Всупереч вимогам ст. 474 КПК України та незважаючи на те, що обвинувальний акт щодо ОСОБА_7 надійшов до суду разом з угодою про визнання винуватості між останньою та прокурором, суд першої інстанції, перевіривши відповідність угоди вимогам кримінального процесуального закону, дійшов висновку про наявність підстав для відмови в її затвердженні, при цьому не з'ясував думку прокурора щодо можливості призначення судового розгляду на підставі обвинувального акта, а також питання щодо його повернення, якщо останній не відповідає вимогам КПК України, як того вимагає кримінально-процесуальний закон, повернувши матеріали кримінального провадження із угодою про визнання винуватості, позбавивши сторону обвинувачення права

висловити свої доводи з приводу того, чи були зібрані під час судового розслідування докази, достатні для складання обвинувального акта та чи було завершено досудове розслідування, і вже в залежності від цього приймати відповідні рішення, передбачені ч. 3 ст. 314 КПК України¹.

Водночас, на думку М.П. Тахтарова, оцінка судом фактичних підстав для визнання винуватості передбачає необхідність дослідження ним доказів, на підставі яких можливо дійти обґрунтованого висновку щодо наявності чи відсутності таких підстав. Відповідно, ці докази мають бути надані прокурором – публічним обвинувачем². У цьому контексті І.А. Тітко зазначив, що в такому випадку судді змушені відступати від вимог КПК України і ознайомлюватися з матеріалами, які зібрані під час досудового розслідування³. А це суперечить іншим нормам КПК України.

Окрім того, на відміну від загального порядку проведення підготовчого судового засідання, в підготовчому провадженні на підставі угод прокурор здійснює повноваження, що є характерними для судового розгляду, а саме – він оголошує обвинувальний акт, висловлює думку щодо встановлених у судовому засіданні обставин стосовно укладеної угоди та відповідності її вимогам закону, звертається до суду з клопотанням про оголошення розшуку обвинуваченого, який ухиляється від явки до суду і його місце перебування невідоме, клопотанням про призначення судового розгляду для проведення судового провадження в загальному порядку в разі відсутності необхідності продовження досудового розслідування внаслідок його фактичного закінчення (якщо під час підготовчого судового засідання було виявлено обставини, що свідчать про невідповідність

¹Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 17 січня 2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71682342>

²Тахтаров П.М. Прокурор у підготовчому судовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. С. 143.

³Тітко І. А. Захист інтересів учасників угод у кримінальному провадженні: питання теорії та практики. *Вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 28.Т. 3. С. 128-133.

укладеної угоди вимогам закону), надає суду документи, якими обґрунтовуються заявлені клопотання, тощо¹.

Саме тому, у стадії підготовчого провадження суд позбавлений необхідних умов для затвердження угоди, адже він не досліджує докази. Тому видається правильною думка тих науковців, які пропонують перенести питання щодо затвердження таких угод у стадію судового розгляду. Тоді прокурор буде зобов'язаний надати суду усі матеріали кримінального провадження.

Також згідно з ч. 1 ст. 474 КПК України прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені зі впливом часу, або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату у разі відмови суду в затвердженні угоди.

Водночас, у цій частині не визначені процесуальні наслідки проведення слідчих (розшукових) дій. З огляду на це, ч. 4 ст. 469 КПК України доречно доповнити абзацом 3, у якому передбачити випадки встановлення нових обставин справи, що можуть впливати на укладення угоди про визнання винуватості: «У випадку встановлення нових обставин кримінального провадження, які не передбачені угодою про визнання винуватості, прокурор відкладає направлення до суду обвинувального акту з угодою для з'ясування усіх обставин справи, але не більше, ніж на місяць. Якщо місячний строк завершився, а обвинувальний акт з угодою не скеровані до суду, то угода про визнання винуватості припиняє свою дію, а судові провадження здійснюється в загальному порядку».

50,3 % респондентів, які взяли участь в анкетуванні, зазначили, що таке доповнення покращить правове регулювання провадження на підставі угод (див. Додаток Г).

¹Тахтаров П.М. Прокурор у підготовчому судовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. С. 145-146.

Тож, зважаючи на здійснювану прокурором функцію у стадії підготовчого провадження, йому необхідно прийняти оптимальне процесуальне рішення, яке максимально передаватиме дух закону, відповідатиме засадам кримінального провадження в тих ситуаціях, де законодавець не врегулював відносини через неможливість врахування усіх нюансів, проте передбачив повноваження прокурора врегулювати ці питання на підставі закону, власного досвіду та внутрішнього переконання.

3.2. Угляд прокурора у стадії судового розгляду

Після призначення судового розгляду прокурор продовжує реалізацію функції підтримання державного обвинувачення, забезпечуючи його законність та обґрунтованість. Для здійснення такої кримінального процесуальної функції прокурор може вдаватися до правозастосовного угляду.

Слід враховувати, що угляд прокурора пов'язаний із наглядом за законністю здійснення досудового розслідування у формі процесуального керівництва та вивчення матеріалів наглядового провадження, які не завжди охоплюють усі обставини кримінального провадження, зв'язки між ними. Саме тому підтримувати державне обвинувачення повинен прокурор, який брав безпосередню участь у досудовому провадженні і тільки за умови його переконаності у винуватості обвинуваченого. Тому слід погодитися з позицією А.І. Долгової, яка зауважує, що навіть найсумлінніший прокурор при затвердженні обвинувального акту не може бути твердо переконаний щодо винуватості обвинуваченого, якщо він особисто не бере участі у провадженні розслідування або сам не провадив досудове розслідування у справі¹.

У суді першої інстанції прокурор може реалізувати свій угляд у випадках, передбачених КПК України. Використовуючи угляд, прокурор у стадії судового розгляду: 1) вирішує, чи проголошуватиме вступну промову; 2) висловлює позицію щодо порядку дослідження доказів; 3) приймає рішення про доповнення, зміну або відмову від підтримання публічного обвинувачення; 4) вирішує питання про усунення публічного обвинувача або про самотійну участь у судовому розгляді у разі відмови у погодженні доповнення, зміни чи відмови від підтримання публічного обвинувачення; 5) викладає свою думку щодо суті обвинувачення, а також з інших питань, що виникають під час судового розгляду; 6) визначає, чи виступатиме у судових дебатах один прокурор або кожен із них

¹Долгова А.И. Прокурорский надзор в советском уголовном судопроизводстве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 715 –уголовное право и уголовный процесс /Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности / М., 1969. С. 8.

обґрунтовує у промові свою позицію у певній частині обвинувачення; 7) висловлює міркування щодо кримінально-правової кваліфікації, призначення заходів кримінально-правового характеру та інших питань, що вирішує суд за наслідками судового розгляду.

Розглянемо декілька з наведених випадків.

Відповідно до ч.1 ст. 348 КПК України після роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення, головуєчий надає стороні обвинувачення та стороні захисту право проголосити вступні промови. У вступній промові зазначається, якими доказами сторона підтверджуватиме наведені нею обставини, порядок дослідження доказів, а також може бути зазначена позиція сторони. Прокурор вправі відмовитися від проголошення вступної промови. Право проголосити вступну промову першою надається стороні обвинувачення.

На жаль, у практиці мають місце випадки невиправданого зволікання прокурором з поданням суду та учасникам судового провадження усіх доказів, що є у його розпорядженні. Цікавою у цьому контексті є така справа.

У судовому засіданні прокурор зазначив, що письмові докази, які на думку прокурора, доводять вину обвинувачених, відповідно до пред'явленого їм обвинувачення, що були одержані під час проведення досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні, на даний момент, він не готовий надати для дослідження суду, у зв'язку з відсутністю в нього таких документів фізично. Тому вважав за необхідне відкласти розгляд справи.

У такий спосіб стороною обвинувачення заявлено про наявність певних доказів та запропоновано включити їх до порядку дослідження, однак за весь час розгляду цього кримінального провадження прокурором, в повному обсязі, зазначених ним доказів, суду, для дослідження, не надано.

Ці обставини в сукупності свідчать про те, що прокурор, не зважаючи на створення судом необхідних умов для виконання вимог кримінально-процесуального законодавства, без обґрунтованої причини зволікає з наданням суду доказів та знову просить відкласти судовий розгляд для надання відповідних документів.

Таке повільне подання суду стороною обвинувачення всіх доказів, свідчить про неналежне виконання прокурором своїх обов'язків, що призводить до неодноразових відкладень судових засідань та порушення принципу безперервного розгляду справи.

З огляду на вказане, з урахуванням принципів змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, які, на думку суду, не будуть порушені, оскільки стороною обвинувачення заявлено про наявність певних доказів та запропоновано включити їх до порядку дослідження, тобто суд не вимагає надання доказів, про які не заявляв прокурор, однак представлення їх суду прокурором відбувається дуже повільно, що призводить до затягування розгляду справи, а ненадання заявлених письмових доказів не дозволяє суду виконати вимоги ст. 349 КПК України, визначити обсяг доказів, які підлягають дослідженню, порядок дослідження таких доказів, та фактично здійснити дослідження доказів у повному обсязі.

За таких обставин, враховуючи той факт, що судовий розгляд цієї справи триває з травня 2019 р., а виконання вимог кримінального процесуального закону в частині визначення обсягу доказів та порядку їх дослідження, продовжується з порушенням вимог розумності строку, тому суд вважає за доцільне, для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку, встановити стороні обвинувачення строк для подання до суду доказів у такому кримінальному провадженні, які на думку прокурора, доводять вину обвинувачених, відповідно до пред'явленого їм обвинувачення, для дотримання вимог ст. 349 КПК України, до 7 травня 2020 р.¹

Позиція прокурора щодо обрання найдоцільнішої та найефективнішої для цього кримінального провадження тактики з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами полягають в такому:

- 1) починати дослідження рекомендується з обставин, які є для цього кримінального правопорушення найістотнішими та повно обґрунтовані

¹Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 2 квітня 2020 р. (справа № 562/3254/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88647655>

доказами, зібраними у досудовому розслідуванні (скажімо, з показань свідків-очевидців, які повідомили про найважливіші обставини кримінального провадження);

- 2) досліджувати обставини доцільно в хронологічній послідовності, що дозволяє максимально повно та всебічно дослідити обставини кримінального провадження (наприклад, спочатку вивчається обстановка на місці кримінального правопорушення шляхом огляду на місці, потім допитуються свідки-очевидці та обвинувачені, після цього проводиться експертиза та пред'явлення для впізнання);
- 3) доречно дотримуватися планомірної послідовності проведення різних процесуальних дій. Так, свідків, які володіють більшим обсягом інформації про обставини кримінального провадження, належить допитати в першу чергу, а потім свідків, яким відомо менше про обставини кримінального провадження. Також доцільніше, насамперед, допитати обвинувачених, які дали у досудовому розслідуванні розгорнуті показання, після них – обвинувачені, які розповіли менше відомостей, і, нарешті, обвинувачених, які відмовилися давати показання під час досудового розслідування¹.

Позиція прокурора щодо варіанту судового розгляду складних багатоепізодних кримінальних проваджень має ґрунтуватися на такому. *Перший варіант*: суд та учасники судового провадження досліджують увесь комплекс доказів окремо по кожному епізоду – допитують обвинувачених, потерпілих, свідків, досліджують документи, речові докази, заслуховують висновок експерта. Такий варіант прокуророві варто пропонувати суду, якщо кримінальне провадження складне, з великою кількістю не пов'язаних між собою епізодів і докази можна згрупувати щодо кожного з них. *Другий варіант*: допитують тільки обвинувачених та свідків стосовно кожного епізоду окремо, а потім усі інші докази досліджують безвідносно до конкретного епізоду. Прокуророві доцільно пропонувати суду такий порядок, якщо обвинувачений заперечує свою вину,

¹Настольная книга судьи (рассмотрение уголовных дел в суде первой инстанции). М.: Юрид. лит., 1972. С. 165-166.

свідки викривають його у вчиненні кримінального правопорушення, а інші докази відносяться не до одного, а до кількох епізодів. *Третій варіант*: по епізодах відбувається тільки допит обвинувачених, а інші докази досліджують не у зв'язку з епізодами, але конкретизують щодо кожного обвинуваченого. Цей варіант найчастіше використовується у судовій практиці¹.

У стадії судового розгляду прокурор бере участь в доказуванні в умовах найширшої реалізації всіх засад кримінального провадження. Він особисто сприймає показання допитуваних осіб, задає їм запитання, досліджує речові докази і документи. Тож у його діяльності переважає перевірка та оцінка доказів. Засада всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження забороняє прокуророві домагатися засудження обвинуваченого будь-якою ціною. Якщо прокурор дійде висновку, що пред'явлене обвинувачення не знайшло підтвердження, він повинен його змінити або відмовитися від нього повністю чи частково².

Насамперед, варто з'ясувати що таке «зміна обвинувачення»?

У науковій літературі це поняття тлумачать, зокрема як: зміна кваліфікації злочинного діяння, пом'якшення окремих формулювань, виключення деяких епізодів багатоепізодного злочину, зменшення обсягу обвинувачення в часі, просторі, розмірах, наслідках, виключення кваліфікуючих ознак, обставин, що обтяжують відповідальність, судимостей тощо³; процесуальна діяльність прокурора під час судового розгляду кримінального провадження, яка виражається у внесенні поправок у фактичну та (чи) юридичну складову раніше висунутого обвинувачення шляхом складання нового обвинувального акта⁴; внесення до нього офіційними способами тих чи інших коригувань, що впливають

¹Настольная книга судьи (рассмотрение уголовных дел в суде первой инстанции). М.: Юрид. лит., 1972. С. 166-167.

²Турилов Г.Г. Прокурор как субъект доказывания в российском уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность / Кубанский государственный аграрный университет. Краснодар, 2002. С.139.

³Алейніков Г.І. Деякі проблеми зміни обвинувачення у стадії судового розгляду. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 122.

⁴Гльюшонок О.Ю. Зміна обвинувачення прокурором у суді: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3. С. 177.

на сутність, обсяг та характер обвинувачення у справі і тому вимагають додержання встановленого законом порядку¹.

Для з'ясування яке визначення поняття «зміна обвинувачення» відповідає його юридичній природі, варто звернутися до тлумачного словника тазакнодавчих норм.

Так, слово «зміна» лінгвісти пояснюють як: перехід, перетворення чого-небудь (перев. стану, руху, ознаки, властивості і т. ін.) у щось якісно інше; змінювання; заміна кого-, чого-небудь кимось, чимось іншим². Тобто зміна переважно стосується якісного перетворення того чи іншого явища.

Законодавець до змісту поняття «зміна обвинувачення» також включає якісні показники – зміну правової кваліфікації та (або) обсяг обвинувачення.

Проте, постає запитання: чи така зміна може стосуватися лише пом'якшення покарання або ж може погіршувати становище обвинуваченого?

Як відомо, закон немає зворотної сили, за винятком випадків пом'якшення, або скасування юридичної відповідальності особи, тому за КПК України 1960 р. зміна обвинувачення у формі посилення в юридичному або фактичному аспектах після направлення кримінальної справи до суду не можливо було реалізувати. У такому випадку справа поверталася на додаткове розслідування. З прийняттям КПК України 2012 р. та ліквідації згаданого інституту, така зміна можлива в бік погіршення становища обвинуваченого за наявності передбачених законом підстав і в передбаченому законом порядку (ст.ст. 338-341 КПК України). Отож, нині зміна обвинувачення можлива як у бік покращення становища обвинуваченого, так і в бік його погіршення.

Так, В.П. Бойко виокремлює дві групи зміни обвинувачення: ті, що погіршують становище обвинуваченого та ті, які покращують його становище³.

Зміна обвинувачення на більш тяжке може бути реалізовано такими способами: застосування іншої норми кримінального закону, яка передбачає

¹Фаткуллин Ф.Н. Изменение обвинения. М.: Юрид. лит., 1971. С. 42.

²Словник української мови в 11 т. Т. 3: З. К.: Наукова думка, 1972. С. 621.

³Бойко В. П. Правила про недопустимість погіршення становища обвинуваченого як процесуальні гарантії: монографія. К.: Атіка, 2008. С. 49.

більш тяжке покарання, доповнення обвинувачення новими епізодами злочинів, що збільшує фактичний обсяг обвинувачення чи змінює юридичну оцінку дій обвинуваченого¹.

Натомість, під зміною обвинувачення у бік пом'якшення варто розуміти ті випадки, коли зазначені правові наслідки не настають, натомість правове становище обвинуваченого покращується: зникають додаткові кваліфікуючі ознаки, відпадають окремі епізоди вчиненого діяння тощо. Поряд із цим зміна обвинувачення може мати і нейтральні щодо обвинуваченого правові наслідки. Це можливо в разі зміни обсягу обвинувачення без зміни правової кваліфікації вчиненого, приміром, коли уточнюється час чи місце події кримінального правопорушення тощо².

Отож, під зміною обвинувачення прокурором можна розуміти його процесуальну діяльність, що полягає у зміні правової кваліфікації та (або) обсягу обвинувачення, що можуть погіршувати або покращувати становище обвинуваченого.

Для прикладу, в судовому засіданні прокурором змінено обвинувачення зч. 1 ст. 115 КК України на ч. 1 ст. 119 КК України. У новому обвинувальному акті зі зміненим обвинуваченням дії обвинуваченого перекваліфіковані з умисного особливо тяжкого злочину на неумисний злочин середньої тяжкості. З метою забезпечення права потерпілої на вирішення питання про підтримання обвинувачення у попередньому обсязі, скориставшись при цьому правом на отримання правової допомоги, суд відклав розгляд справи³.

У контексті задекларованого нами предмета дослідження важливо з'ясувати, чи законодавець, вказуючи на право прокурора змінити обвинувачення, справді має на увазі його безумовну свободу вибору?

¹Лотоцький М. В. Зміна обвинувачення та часткова відмова від підтримання державного обвинувачення у суді. *Науково-інформаційний вісник. Право*. 2012. № 6. С. 59.

²Грушевська М.І. Зміна прокурором публічного обвинувачення як форма зміни правової позиції прокурора в суді першої інстанції. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1. С. 242.

³Ухвала Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 11 серпня 2014 р. (справа № 388/1057/14-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40127846>

Так, у ст. 338 КПК України вказано, що з метою зміни правової кваліфікації та (або) обсягу обвинувачення прокурор має право змінити обвинувачення, якщо під час судового розгляду встановлені нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа. Словосполучення «мати право» можна розуміти як можливість користуватися чимось, робити щось, зокрема можливість вибору особою варіанту своєї поведінки за власним бажанням. Проте, якщо будуть встановлені нові фактичні обставини кримінального правопорушення, прокурор зобов'язаний змінити правову кваліфікацію та (або) обсяг обвинувачення. Якщо він цього не зробить – це буде порушення норм КПК України, прав та законних інтересів учасників процесу. А, як відомо, у випадку угляду кожна з альтернатив має бути законною.

Саме тому прокурор, встановивши нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа, що свідчать про необхідність зміни правової кваліфікації та (або) обсягу обвинувачення, зобов'язаний змінити обвинувачення. З огляду на це, редакцію ч. 1 ст. 338 КПК України варто змінити, замінивши у ній словосполучення «має право» на «зобов'язаний»¹.

Зазначимо, що 73 % прокурорів, які взяли участь у проведеному нами опитуванні, позитивно відповіли на запитання: «Чи погоджуєтесь Ви з тим, що прокурор, встановивши під час судового розгляду нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа, що свідчать про необхідність зміни правової кваліфікації та (або) обсягу обвинувачення, зобов'язаний змінити обвинувачення?» (див. Додаток Г).

Також варто зауважити, що закріплені у ст. 338 КПК України підстави, умови та порядок зміни обвинувачення в суді прокурором не можуть повною мірою гарантувати право обвинуваченого на захист у тих випадках, коли обвинувачення, сформульоване в обвинувальному акті, буде істотно змінене за фактичними обставинами.

¹Кахновець С.О. Угляд прокурора при зміні обвинувачення в суді: деякі кримінально-процесуальні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. URL: http://www.pap.in.ua/1_2019/100.pdf

Така позиція прокурора вимагатиме від обвинуваченого по-новому організувати свій захист від зміненого обвинувачення, що він не зможе реалізувати під час судового розгляду, оскільки про це обвинувачення йому раніше не повідомлялося і він не захищався від нього у стадії досудового розслідування. Очевидно, в цьому випадку внесення таких змін в обвинувачення під час судового розгляду недопустимо, оскільки це буде порушенням меж судового розгляду і права обвинуваченого на захист зі всіма правовими наслідками, що з цього випливають.

Що стосується самої суті поняття «обвинувачення, що істотно змінюється за фактичними обставинами», то у процесуальній літературі висловлені різні погляди науковців з цього питання.

Так, В.Я. Дорохов, І.М. Гальперін та М.С. Строгович істотну зміну обвинувачення за фактичними обставинами пов'язували із неоднорідністю злочинів¹.

П.М. Давидов та М.А. Чельцов включають в це поняття лише відмінності, які полягають у зміні раніше інкримінованого обвинуваченому складу злочину².

Н.Я. Калашнікова пов'язує істотну зміну обвинувачення за фактичними обставинами із включенням до формулювання обвинувачення таких обставин, які мають кримінально-правове значення, але раніше невідомих чи неврахованих, що виходять за межі юридичних ознак інкримінованого обвинуваченому складу злочину і хоча не погіршують становище обвинуваченого, але ускладнюють його захист³.

Ф.Н. Фаткуллін, З.З. Зінатуллін, Я.С. Авраах вважають, що істотною зміною обвинувачення за фактичними обставинами слід вважати рішення, викликане виявленням таких раніше невідомих фактів (обставин), що мають кримінально-

¹Дорохов В. Я. Изменение обвинения в советском уголовном процессе. *Ученые записки Пермского университета*. Т. 10. Вып. 4. 1955. С. 144-149; Гальперин И. М. Направление судом уголовного дела на исследование. М. Госюриздат, 1960. С. 107; Строгович М. С. Уголовный процесс. Т. 2. Порядок производства по уголовным делам по советскому уголовно-процессуальному праву. М.: Наука, 1970. С. 447.

²Давыдов П.М. Обвинение в советском уголовном процессе. Свердловск: Среднеуральское книжное изд-во, 1974. С. 44; Чельцов М. А. Советский уголовный процесс. М. Госюриздат, 1951. С. 343-344

³Калашникова Н.Я. Гарантия права обвиняемого на защиту при изменении обвинения и наказания. М.: Изд-во Московского ун-та, 1975. С. 83.

правове значення, які не охоплюються конструктивними ознаками інкримінованого обвинуваченому складу злочину і передбачають для вчиненого нове юридичне формулювання¹.

Натомість Т.Н. Добровольська до зміст обвинувачення, що істотно змінюється за фактичними обставинами включає: 1) обвинувачення у вчиненні злочину рівного за тяжкістю, більш тяжкого злочину, що спрямований на інший, ніж попередній, об'єкт посягання; 2) обвинувачення у вчиненні злочину в іншому місці або в інший час, якщо це має кваліфікуюче значення або свідчить про більшу суспільну небезпеку особи обвинуваченого, або вимагає для заперечення відповідних фактів інших доказів, окрім тих, що є в справі; 3) обвинувачення у вчиненні злочину за іншими обставинами або в інший спосіб, якщо певний мотив або спосіб вчинення передбачено як обов'язкову ознаку диспозиції тієї статті кримінального закону, по якій було призначено судовий розгляд; 4) обвинувачення у вчиненні інших за своїм змістом дій, які хоча і не виходять за межі раніше пред'явленого обвинувачення, але свідчать про іншу форму вини або про іншу форму співучасті².

Автори науково-практичного коментаря до КПК України 1960 р. до зазначеного вище переліку підстав, що істотно змінюють обвинувачення за фактичними обставинами включають також випадки, коли підсудному необхідно пред'явити обвинувачення у вчиненні дій, які раніше йому не були інкриміновані³.

М.М. Михеєнко, В.П. Шибіко, А.Я. Дубинський таким, що істотно змінюється за фактичними обставинами, вважають обвинувачення, в якому змінюється: об'єкт посягання; передбачені законом ознаки об'єктивної сторони складу злочину (місце, час, спосіб та обстановка вчинення злочинного посягання); форма вини – з необережності на умисел і навпаки, або на змішану форму вини;

¹Фаткуллин Ф.Н., Зинабуллин З.З., Авраах Я.С. Обвинение и защита по уголовным делам. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1976. С. 83.

²Добровольская Т.Н. Изменение обвинения в судебных стадиях советского уголовного процесса. М.: Юрид. лит-ра, 1977. С. 55-57.

³Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. К. : Юрисконсульт; КНТ, 2008. С. 356.

мотив і мета вчинення злочину, якщо мотив і мета є обов'язковими ознаками цього складу злочину¹.

Інші дослідники вважають, що істотна зміна обвинувачення за фактичними обставинами матиме місце в тому разі, коли злочин, що мав бути інкримінований відповідно до нового обвинувачення, або не має загальних рис з пред'явленим раніше, або відрізнятися від нього за елементами складу злочину. Ці відмінності, з позиції цих дослідників, можуть стосуватися об'єктивної сторони злочину, об'єкта посягання, форми вини. Таким, що істотно відрізняється від пред'явленого обвинувачення за фактичними обставинами, на їхню думку, є обвинувачення у вбивстві і доведенні до самогубства, у злісному хуліганстві та замаху на грабїж або розбій².

Узагальнюючи наведені вище погляди науковців з цього питання, зазначимо, що більшість науковців не розмежовували поняття «істотна зміна обвинувачення за фактичними обставинами» від іншого поняття – «більш тяжке обвинувачення», що було закріплене як самостійний критерій заборони зміни обвинувачення у бік погіршення становища обвинуваченого за КПК України 1960 р.

Учинному КПК України встановлені самостійні підстави для зміни обвинувачення в суді прокурором в тому числі і в бік погіршення становища обвинуваченого, а саме – зміна правової кваліфікації та (або) обсягу обвинувачення (ст. 338 КПК України) та висунення додаткового обвинувачення та (або) при початок провадження щодо юридичної особи (ст. 339 КПК України).

Неоднорідність злочинів (інший об'єкт злочину) чи інша форма вини або різні мотиви та мета вчинення злочину при зміні обвинувачення у суді не можуть бути покладені в основу висновку про істотність зміни обвинувачення за фактичними обставинами та вважатися підставою для недопустимості такої зміни обвинувачення. Адже в такому разі це означатиме неможливість зміни

¹Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / М.М. Михеєнко, В.П. Шибіко, А.Я. Дубинський; відп. ред. В.Ф. Бойко, В.Г. Гончаренко. К. : Юрінком Інтер, 1997. С. 356.

²Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. М.: Юристъ, 2003. С. 348-349.

обвинувачення з ч. 1 ст. 185 КК України (крадіжка) на ч. 1 ст. 190 КК України (шахрайство), оскільки тут різний спосіб вчинення злочину, неможливість зміни обвинувачення з ч. 1 ст. 296 КК України (хуліганство, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом) на ст. 122 чи 128 КК України (умисне середньої тяжкості чи необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження), оскільки тут різними є об'єкт, форма вини, мотиви вчинення кримінального правопорушення тощо. Однак, у цих випадках зміна обвинувачення в суді є допустимою, істотної зміни обвинувачення за фактичними обставинами не відбувається.

З метою встановлення істотності зміни фактичних обставин обвинувачення, сформульованого в обвинувальному акті, необхідно порівняти формулювання обвинувачення, яке викладено в обвинувальному акті, із зміненим формулюванням обвинувачення, з врахуванням всіх елементів первісного та зміненого формулювання обвинувачення (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони кримінального правопорушення).

На підставі вищевикладеного, ч. 1 ст. 338 КПК України слід було б доповнити новим абзацом такого змісту: «Зміна обвинувачення в суді прокурором не допускається, якщо при цьому істотно змінюються фактичні обставини обвинувачення, сформульованого в обвинувальному акті».

У літературі також зазначають, що підставою зміни прокурором обвинувачення в суді є встановлення під час судового розгляду нових фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа¹; наявність у прокурора після дослідження доказів у суді внутрішнього переконання про необхідність зміни обвинувачення².

Можна погодитися із цим твердженням, проте зауважимо, що у ч. 2 ст. 338 КПК України йдеться не про внутрішнє переконання, а про «переконання, що обвинувачення потрібно змінити».

¹Ільющонок О.Ю. Зміна обвинувачення прокурором у суді: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3. С. 178.

²Гринюк В.О. Проблеми зміни обвинувачення прокурором під час судового розгляду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 203-204.

У вітчизняному законодавстві відсутнє тлумачення цього терміну. Більше того, у КПК України використано два терміни – «переконання» та «внутрішнє переконання». При цьому, законодавець шість разів використовує термін «переконання» (п. 16² ст. 3, ч. 3 ст. 176, ч. 2 ст. 338, ч. 1 ст. 340, ч. 1 ст. 341, ч. 2 ст. 388 КПК України), і один раз поняття – «внутрішнє переконання» (ст. 94 КПК України).

Не вдаючись до детального аналізу цих категорій, варто зауважити, що у випадках, зазначених у ч. 2 ст. 338, ч. 1 ст. 340, ч. 1 ст. 341 КПК України законодавцю варто було б використати поняття «внутрішнє переконання», яке пов'язане із оцінкою доказів. Відтак, у редакції вказаних структурних елементів кримінального процесуального закону термін «переконання» доречно замінити поняттям «внутрішнє переконання».

Необхідною умовою зміни обвинувачення є виконання прокурором вимог ст. 341 КПК України щодо погодження такого рішення з прокурором вищого рівня, для чого суд за клопотанням державного обвинувача відкладає судові засідання. Проте формулювання цієї статті викликає зауваження, адже перешкоджає ефективній реалізації угляду прокурора.

Науковці ведуть дискусію про доцільність узгодження такого рішення з прокурором вищого рівня. До прикладу, К.А. Сляднева зазначає, що ця норма суперечить диспозитивним засадам діяльності прокурора у кримінальному процесі, які передбачають вчинення ним дій та ухвалення рішень на власний розсуд у межах процесуальних прав та у спосіб, визначений законом, із метою виконання завдань кримінального провадження. КПК України ставить його під час прийняття процесуальних рішень у суттєву залежність від прокурора вищого рівня. Водночас останній не є стороною кримінального провадження та не обізнаний щодо особливостей його досудового розслідування та судового розгляду. Сукупність усіх аргументів, зазначає автор, дає підстави зробити висновок про те, що погодження зміни обвинувачення з прокурором вищого рівня є недоцільним та таким, що порушує процесуальну самостійність прокурора та

необґрунтовано покладає на посадову особу зайві зобов'язання й відповідальність¹. З такою думкою погоджується і В.О. Гринюк².

Водночас, К.А. Сляднева наводить альтернативну думку: з огляду на оновлений, доволі молодий кадровий склад місцевих прокуратур погодження зміни обвинувачення з більш досвідченим прокурором є передумовою для запобігання незаконним і необґрунтованим рішенням³.

Підняте питання є надзвичайно важливим, аджеу цьому випадку вирішується доля обвинуваченого, зокрема, коли йдеться про погіршення його становища. Саме тому, не виправдано повністю усувати норму щодо погодження зміни обвинувачення з прокурором вищого рівня. Водночас, аби усунути суб'єктивізм у прийнятті таких рішень, а також забезпечити захист прав та законних інтересів учасниківсудового провадження, прокурору, який підтримує державне обвинувачення, на нашу думку, має самостійно приймати рішення про необхідність його зміни, висунення додаткового обвинувачення або початку провадження щодо юридичної особи. Натомість для запобігання незаконним і необґрунтованим рішенням щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, доречно залишити положення щодо погодження цих дій з прокурором вищого рівня.

До речі, таку позицію підтримали 58,7 % респондентів, які взяли участь в анкетуванні (див. Додаток Г).

Тож правова регламентація зміни обвинувачення під час судового провадження потребує вдосконалення, що сприятиме покращенню реалізації угляду прокурора, а також захисту прав та законних інтересів учасників судового провадження, недопущення постановлення незаконних і необґрунтованих рішень.

Окрім того, варто зазначити, що виникають сумніви у правильності формулювання ч. 1 ст. 338 КПК України, адже замість конкретного учасника

¹Сляднева К. А. Зміна обвинувачення прокурором як форма реалізації диспозитивності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 339.

²Гринюк В. О. Проблеми зміни обвинувачення прокурором під час судового розгляду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 204.

³Сляднева К. А. Зміна обвинувачення прокурором як форма реалізації диспозитивності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 339.

кримінального провадження, яким є обвинувачений, законодавець вживає термін «особа, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення», що не узгоджується з межами судового розгляду, які встановлені лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акту (ч. 1 ст. 337 КПК України). У цій частині також доречно визначити строк, упродовж якого прокурор повинен погодити зміну обвинувачення, висунення нового обвинувачення, відмову від підтримання державного обвинувачення та початку провадження щодо юридичної особи з прокурором вищого рівня, що, як видається, не повинен перевищувати 10 днів, шляхом внесення відповідних доповнень до ч. 1 ст. 341 КПК України. У разі недотримання 10-денного строку прокурором судовий розгляд продовжується в загальному порядку. Запропоновані зміни та доповнення до аналізованих норм КПК України слугуватимуть гарантіями справедливого правосуддя, дотримання розумних строків судового розгляду та ефективного виконання завдань кримінального провадження загалом.

Отже, ст. 341 КПК України варто викласти у такій редакції: «1. Якщо у результаті судового розгляду прокурор дійде внутрішнього переконання, що необхідно змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення або розпочати провадження щодо юридичної особи, він повинен подати відповідні документи (обвинувальний акт, клопотання) суду.

2. Якщо в результаті судового розгляду прокурор, крім випадку, коли ним є Генеральний прокурор, дійде внутрішнього переконання, що необхідно відмовитися від підтримання державного обвинувачення, він повинен погодити відповідну постанову з прокурором вищого рівня. Суд за клопотанням прокурора відкладає судовий розгляд та надає йому 10-денний строк для складання та погодження постанови. У разі недотримання цього строку прокурором, судовий розгляд продовжується в загальному порядку.

3. Якщо прокурор вищого рівня відмовляє у погодженні постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення, він усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно бере

участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві. У такому разі судовий розгляд продовжується в загальному порядку»¹.

Потребує дослідження й низка питань щодо застосування оцінних понять при висуненні прокурором додаткового обвинувачення як прояв його угляду.

Висунення додаткового обвинувачення має самостійну правову регламентацію і чітко визначені підстави, визначені у ч. 1 ст. 339 КПК України. Утім формулювання «пов'язаність з первісним правопорушенням, а також про неможливість окремого розгляду» законодавець не пояснює.

Видається, що таке правопорушення може бути таким, що спровокувало інше (правопорушення), щодо якого відбувається розгляд, або ж передувало йому. Можливо, деякі фрагменти першого та наступного (наступних) правопорушень можуть повторюватися чи полегшують його вчинення тощо. Тобто між ними є тісний зв'язок, вони можуть мати ті чи інші спільні ознаки.

Після виконання прокурором вимог ст. 341 КПК України, у нього з'являється право звернутися до суду з вмотивованим клопотанням про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням. Оскільки таке клопотання є важливим процесуальним документом, то повинно мати письмову форму виразу.

Так, у судовому засіданні прокурор заявив клопотання про висунення додаткового обвинувачення, посилаючись на те, що під час судового розгляду кримінального провадження було проведено комплексну медичну експертизу, відповідно до висновку якої встановлено, що внаслідок дій обвинуваченого ОСОБА_5 потерпілому ОСОБА_1 було спричинено не легкі тілесні ушкодження, а середнього ступеня тяжкості. Експерти аргументували те, що при проведенні первинної експертизи потерпілого ОСОБА_1 експерт не мав даних про наступне тривале лікування потерпілого за наслідками перенесеної закритої черепно-мозкової травми. Прокурор вважав, що такі обставини є істотними і дійшов висновку про висунення нового обвинувачення ОСОБА_5 за ч. 1 ст. 122 КК

¹Кахновець С.О. Угляд прокурора при зміні обвинувачення в суді: деякі кримінально-процесуальні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. URL: http://www.pap.in.ua/1_2019/100.pdf

України та просив його клопотання задовольнити та розглянути нове обвинувачення в одному провадженні з первісним. Таким чином встановлено, що є підстави для кваліфікації дій обвинуваченого ОСОБА_5 за ч. 1 ст. 122 КК України, однак таке обвинувачення йому не висувалось, додаткове обвинувачення тісно пов'язане з первісним та їх окремий розгляд неможливий, а тому наявні підстави для висунення додаткового обвинувачення і його розгляд з первісним обвинуваченням. Суд дійшов висновку, що клопотання прокурора є вмотивованим і таким, що підлягає задоволенню відповідно до вимог ст. 339 КПК України¹.

КПК ФРН також передбачає можливість висунення прокурором в судовому розгляді додаткового обвинувачення (*Nachtragsanklage*). Ця процедура регламентована у § 266 цього кодифікованого акту і встановлює право прокурора під час судового розгляду поширити обвинувачення й на інші дії підсудного. Проте, таке додаткове обвинувачення може бути пред'явлено усно (*mündlich*)².

Видається, що такий варіант є неприйнятним для кримінального провадження України зокрема, адже стосується прав та свобод обвинуваченого, і випадки їх обмеження чи позбавлення мають бути мотивованими та задокументованими.

Тож можна дійти висновку, що інститут зміни обвинувачення прокурором, висунення додаткового обвинувачення та інститут відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення є недосконалими. Вирішення низки проблемних моментів, керуючись діючими нормами КПК України, є неможливим. Тому повноваження, у яких прокурор реалізує свій угляд, необхідно розширити, шляхом внесення змін та доповнень до кримінального процесуального закону.

¹Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 1 липня 2015 р. (справа № 149/137/15-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45928215>

²Strafprozessordnung (StPO). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>

3.3. Угляд прокурора у провадженнях з оскарження й перевірки судових рішень

Прокурор реалізує углядї у контрольних судових провадженнях, що проявляється у: 1) поданні апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами; 2) зміні апеляційної чи касаційної скарги; 3) поданні заперечення на апеляційну чи касаційну скаргу; 4) праві прокурорів вищого рівня подавати апеляційні, касаційні скарги, заяву про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами незалежно від їх участі в судовому провадженні; 5) праві прокурорів вищого рівня доповнити, змінити або відмовитися від апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, внесеними ними чи прокурорами нижчого рівня; 6) поданні клопотання про передачу кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати ККС або ВП ВС; 7) визначенні ознак підстав для зміни або скасування судових рішень у кримінальному провадженні.

Зупинимось на окремих з наведених прикладів.

Варто зазначити, що правом подання апеляційної скарги, за загальним правилом, наділений прокурор, який брав участь у судовому розгляді. Це ідеальний варіант, оскільки апеляційне провадження розпочинається з ініціативи державного обвинувача¹.

Утім, згідно з ч. 4 ст. 36 КПК України право на подання апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами мають також незалежно від їх участі в судовому провадженні прокурори вищого рівня: Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники, керівник обласної прокуратури, його перший заступник та заступники.

¹Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія /за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів:ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 119.

Н.Р. Бобечко позитивно оцінює надання права апеляційного (касаційного) оскарження прокурорам вищого рівня. Апеляційна (касаційна) скарга має відображати позицію не окремої службової особи прокуратури, а цілої системи органів прокуратури. З огляду на засаду вільної оцінки доказів, керівник органу прокуратури не уповноважений дати вказівку прокуророві нижчого рівня подати апеляційну скаргу на правосудне, з погляду останнього, судове рішення. У разі виявлення порушень, допущених судом першої, апеляційної інстанції, за відсутності внутрішнього переконання прокурора, який підтримував державне обвинувачення, у необхідності апеляційного, касаційного оскарження судового рішення, апеляційне (касаційне) провадження може ініціювати прокурор вищого рівня. У цьому враховуються й інтереси прокуратури як єдиного централізованого державного органу¹.

На практиці державний обвинувач не підтримує подану ним апеляційну (касаційну) скаргу в суді апеляційної (касаційної) інстанції. А це, своєю чергою, обмежує його повноваження, оскільки хто як не він та процесуальний керівник краще обізнані з усіма обставинами кримінального провадження, оскільки раніше уже здійснювали оцінку зібраних доказів та обґрунтовували свої доводи. Тому, виходячи із засади процесуальної економії, здійснювати підтримку поданої апеляційної (касаційної) скарги в суді апеляційної чи касаційної доречно процесуальному керівнику або державному обвинувачу. Така пропозиція дасть можливість раціоналізувати кримінальне провадження, зокрема допоможе дотримуватися розумних строків, оскільки новому прокурору не потрібно буде знайомитися з усіма матеріалами кримінального провадження.

До слова, 52,4 % опитаних нами прокурорів дали позитивну відповідь на запитання: «Чи доречно здійснювати підтримку поданої апеляційної (касаційної) скарги в суді апеляційної чи касаційної процесуальному керівнику або публічному обвинувачу?» (див. Додаток Г).

¹Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія /за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів:ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 119.

Як зазначає І.М. Канюка, ідея процесуальної економії виконує не просто функцію математичного зменшення витрат, а швидше їх раціоналізацію з метою підвищення ефективності процесу. Не менш важливою також є і швидкість кримінального провадження, адже не буде ефективним те судочинство, яке хоча й забезпечує високий відсоток розкриття злочинів, але робить це з грубими порушеннями розумних процесуальних строків¹.

Постає запитання: чи може прокурор, який був включений до групи прокурорів, самостійно подати апеляційну (касаційну) скаргу?

На думку Н.Р. Бобечка, якщо у судовому провадженні брали участь два або більше прокурори, то вони вправі оскаржити судові рішення в рамках єдиної апеляційної скарги, яку підписує старший групи, або ж подати самостійні апеляційні скарги, доводи яких повинні узгоджуватись між собою, містити єдину позицію².

Подібного висновку з цього питання дійшла ВП ВС. Так, у її постанові від 27 листопада 2019 р. зазначено, що передбачене ч. 6 ст. 393, ч.6 ст. 425, пп. 15, 20ч.2 ст. 36 КПК України право на подання апеляційної та касаційної скарги прокурором, який входить до складу групи прокурорів, визначеної в порядку ст. 37 КПК України, не обмежується його участю в судових засіданнях з розгляду конкретного кримінального провадження у судах попередніх інстанцій. Якщо прокурор був включений до групи прокурорів, однак не брав участі у судових засіданнях, він має право на подання апеляційної чи касаційної скарги. Група прокурорів, визначена у конкретному кримінальному провадженні відповідно до статті 37 КПК України, діє як єдиний суб'єкт на стороні обвинувачення – прокурор³.

¹Канюка І.М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2015. С. 8.

²Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія / за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 120.

³Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2019 р. (справа № 629/847/15-к; провадження № 13-70к19). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86105184>

Наведені правові позиції містять доктринальне обґрунтування угляду прокурора, члена групи прокурорів у кримінальному провадженні.

Також слід мати на увазі, що згідно з приписів ст. 399, ст. 403, ч. 4 ст. 36 КПК України правом на усунення недоліків апеляційної скарги прокурора наділена лише особа, яка подала апеляційну скаргу, а також службові особи органів прокуратури вищого рівня – Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники щодо апеляційних скарг, внесених ними, керівниками, першими заступниками чи заступниками керівників або прокурорами прокуратур нижчого рівня¹.

Водночас, установивши право прокурорів вищого рівня відмовлятися від апеляційної скарги прокурора, який її подав, законодавець не зобов'язав їх мотивувати своє рішення. Нерідко мотиви відмови від апеляційної скарги суперечать вимогам кримінального процесуального законодавства та обставинам кримінального провадження. До того ж, рішення про відмову від апеляційної скарги приймає прокурор вищого рівня, як правило, за доповіддю, а не в результаті особистого вивчення ним матеріалів кримінального провадження, що безперечно створює загрозу прийняття помилкового рішення. За такої ситуації прокурор, який подав апеляційну скаргу, не може переконатися в незаконності та необґрунтованості своєї позиції, чим порушується засада вільної оцінки доказів². Приймаючи рішення про відмову від апеляційної скарги, як слушно вказують В.І Басков та О.П. Тьомушкін, прокурори вищого рівня повинні переконливо роз'яснити прокуророві, який подав скаргу, мотиви прийнятого рішення та вказати на допущені ним помилки, щоб згодом вони не повторювалися³. Звідси

¹Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду від 20 червня 2018 р. (справа № 303/3779/16-к; провадження № 51-674кмо17). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KKS.pdf

²Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія / за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 121.

³Басков В.И. Прокурор в суде второй инстанции по уголовным делам / под общ. ред. П.И. Кудрявцева. М.: Юрид. лит., 1972. С. 27.

доцільно погодитися з думкою змінити чинний порядок відмови від апеляційної скарги прокурором вищого рівня, зобов'язавши його мотивувати своє рішення¹.

Понад те, така слухна пропозиція, як видається, має бути поширена й на відмову від касаційної скарги та заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

На противагу главам 31 та 32, у главі 34 КПК України не передбачена можливість прокурора та інших учасників судового провадження доповнити або змінити подану ними заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Безсумніву, це недолік правової регламентації провадження за нововиявленими або виключними обставинами. Навряд чи він виправданий доктринальними та (або) правозастосовними причинами. Тим більше, що у главі 34 КПК України закріплені відсильні норми (ч. 3 ст. 464, ч. 1 ст. 466) до положень, що регламентують апеляційне та касаційне провадження. Тож відмінність у правовому регулюванні цих питань не виправдана.

З огляду на це, главу 34 КПК України доречно доповнити новою статтею такого змісту:

«Стаття 464¹. Зміна і доповнення заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

Зміна і доповнення заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами здійснюється згідно з положеннями статті 403 цього Кодексу, з урахуванням особливостей, визначених цією главою».

Зазначимо, що 61,9 % прокурорів, які взяли участь в анкетуванні, позитивно оцінили таку пропозицію (див. Додаток Г).

Показовим прикладом угляду прокурора під час касаційного провадження є подання клопотання про передачу кримінального провадження на розгляд плати, об'єднаної палати Касаційного кримінального суду або ВП ВС.

¹Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія / за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 121.

Відповідно до положень чч. 1-4 ст. 434¹ КПК України суд, який розглядає кримінальне провадження в касаційному порядку, передає таке кримінальне провадження на розгляд вищого судового підрозділу ВС, якщо вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів з цієї палати, у складі такої палати, об'єднаної палати чи ВП ВС. Крім того, суд, який розглядає кримінальне провадження в касаційному порядку у складі колегії або палати, має право передати таке кримінальне провадження на розгляд ВП ВС, якщо дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики (ч. 5 ст. 434¹ КПК України).

Згідно з ч. 1 ст. 434² КПК України питання про передачу кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати або ВП ВС вирішується судом за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи. Тож таким правом наділений і прокурор.

Для підготовки прокурором клопотання із зазначених підстав, йому доводиться витлумачити зміст оцінних понять – «подібні правовідносини», «виключна правова проблема», «розвиток права», «формування єдиної правозастосовної практики».

У правозастосуванні та доктрині немає єдиного підходу до тлумачення поняття «подібні правовідносини».

Згідно з усталеною практикою ВСУ подібність правовідносин означає, зокрема, тотожність суб'єктного складу учасників відносин, об'єкта та предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм (зокрема, часу, місця, підстав виникнення, припинення та зміни відповідних правовідносин). Зміст правовідносин з метою з'ясування їх подібності в різних рішеннях суду (судів) касаційної інстанції визначається обставинами кожної конкретної справи¹.

¹Постанова Верховного Суду України від 20 травня 2014 р. Справа № 21-41a14.URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39332844>; Постанова Верховного Суду України від 29 березня 2017 р. Справа № 444/2909/15-ц.URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65860720>; Постанова Верховного Суду України від 6 вересня 2017 р. Справа № 910/3040/16.URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69506408>

З такою інтерпретацією навряд чи можна погодитися, адже у правозастосовній практиці ідентичних кримінальних проваджень не буває – хоча б один елемент правовідносин завжди відрізняється.

З позиції П.П.Андрушка та К.П. Задоя, термін «подібні правовідносини» тотожний терміну «подібні суспільно небезпечні діяння»¹. Через категорію «суспільно небезпечні діяння» розкриває зміст «подібних» правовідносин й О.М. Дроздов².

Натомість О.К. Марін слушно піддає сумніву обґрунтованість цього підходу, стверджуючи, що використання конструкції «подібні суспільно небезпечні діяння» невиправдане ні з теоретичної, ні з практичної точки зору. В основу визначення «подібності» правовідносин учений поклав юридичний факт їх виникнення, тобто «діяння особи, яке підлягає кримінально-правовій оцінці на предмет застосування кримінальної відповідальності (заходів кримінально-правового характеру)»³.

Водночас це тлумачення стосуються лише кримінально-правових відносин, тоді як залишаються поза увагою кримінально-процесуальні правовідносини.

Найґрунтовнішою видається позиція, згідно з якою подібними є правовідносини, що мають хоча б одну спільну рису (для прикладу, галузеву приналежність, характер чи функцію у правовому регулюванні, юридичний факт, закладений в основу їх розвитку, права та обов'язки їх суб'єктів). Дослідники звертають увагу на те, що у контексті чч. 1-4 ст. 434¹ КПК України для передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати Касаційного кримінального суду та ВП ВС та розгляду ними цієї справи недостатньо лише встановити подібність правовідносин, необхідно також: а) з'ясувати належність уже сформульованого правового висновку до правових відносин, що є предметом

¹Андрушко П.П. Перегляд судових рішень з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 445 Кримінального процесуального кодексу України: проблеми тлумачення змісту повноваження Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 7. С. 33, 35.

²Дроздов О. Наукові підходи до формування окремих підстав для перегляду судових рішень Верховним Судом України у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1. С. 117, 118.

³Марін О. Зміст поняття «подібні правовідносини в контексті забезпечення єдності застосування кримінального закону. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 125-127.

касаційного розгляду; б) констатувати формулювання цього висновку відповідним вищим судовим підрозділом ВС або ВСУ; в) обґрунтувати потребу зміни правового висновку з огляду на втрату чинності або зміну правової норми, яка була застосована при формулюванні такого висновку, неузгодженість з розвитком суспільних відносин, невідповідність суспільним вимогам¹.

Схожа ситуація прослідковується з розумінням категорії «виключна правова проблема».

У п. 23 ухвали ВП ВС від 12 квітня 2018 р. про прийняття касаційного провадження до розгляду розкрито значення терміну «проблема» та визначено підхід до формулювання дефініції «правової проблеми»—«суперечливі ситуації, що характеризуються протилежними підходами до розуміння тих чи інших подій, станів, процесів, явищ чи об'єктів і, які вимагають формування рекомендації чи пропозиції, застосування якої дозволить досягнути вирішення відповідної проблеми»².

Однак ВПВС не дала визначення категорії «виключна правова проблема», обмежившись лише її загальною характеристикою. «Виключна правова проблема як така має оцінюватися з урахуванням кількісного та якісного показників. Кількісний показник означає, що вона наявна не в одній конкретній справі, а у невизначеній кількості справ, які або вже існують, або можуть виникнути з врахуванням правового питання, щодо якого постає проблема невизначеності. З точки зору якісного критерію про виключність правової проблеми можуть свідчити наступні обставини: з касаційної скарги вбачається, що судами були допущені істотні порушення норм процесуального права, які унеможливили розгляд справи з дотриманням вимог справедливого судового розгляду; судами була допущена явна й груба помилка у застосуванні норм процесуального права, в тому числі свавільне розпорядження повноваженнями, й перегляд справи Великою Палатою потрібен з метою унеможливлення її

¹Нор В., Бобечко Н. Мотивованість судових рішень з передачі кримінального провадження на розгляд Об'єднаної та Великої Палат Верховного Суду та за наслідками касаційного розгляду. Право України. 2019. № 9. С. 120-121.

²Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 12 квітня 2018 р. Справа № 243/6674/17-к, провадження № 13-16сво18. URL: <http://www.revestr.court.gov.ua/Review/73369169>

повторення у подальшій судовій діяльності; норми матеріального чи процесуального права були застосовані судами першої чи апеляційної інстанцій таким чином, що постає питання щодо дотримання принципу пропорційності, тобто забезпечення належного балансу між приватними та публічними інтересами; наявні колізії в нормах матеріального права, що викликає необхідність у застосуванні аналогії закону чи права, або постає питання щодо дотримання принципу верховенства права. При цьому справа буде мати принципове значення, якщо йдеться про правове питання, яке потребує пояснення і зустрічається у невизначеній кількості справ у разі, якщо надана на нього відповідь піддається сумніву або якщо існують різні відмінні позиції і це питання ще не вирішувалося вищою судовою інстанцією, а також необхідне тлумачення щодо застосування нових законів. Разом з тим не є виключною правовою проблемою правове питання, відповідь на яке є настільки ясною і чіткою, що вона може бути знайдена без будь-яких проблем»¹.

Деякі дослідники поділяють наведену правову позицію та як виключну правову проблему розглядають порушення процесуального права, неправильне застосування норм матеріального та процесуального права, недотримання принципів права, а також загальний критерій «справа має принципове значення»².

Такий підхід є спірним та з огляду на визначені ВП ВС критерії не завжди підлягатиме реалізації на практиці. Так, не виявлення виключної правової проблеми у невизначеній кількості справ зовсім не означає про її відсутність. Вона може проявитися в одній єдиній справі, але її вирішення має принципове значення для правозастосування та удосконалення законодавства. Натомість якісний критерій не пояснює причин виникнення виключної правової проблеми, не розкриває ознак цього поняття. Крім того, виключну правову проблему не виправдано прирівнювати до звичайного неправильного застосування матеріального закону чи порушення вимог процесуального закону.

¹Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 4 грудня 2018 р. (справа № 524/7927/16-ц; провадження № 14-565цс18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78426373>

²Козловська Л. Виключна правова проблема як підстава для передання справи до ВП ВС. URL: <https://zib.com.ua/ua/138640-viklyuchna-pravova-problema-yak-pidstava-dlya-peredannya-spr.html>

Варто погодитися, що наявність виключної правової проблеми зумовлена недоліками законодавства (прогалинами, колізіями, неузгодженостями у правовому регулюванні, помилковим використанням бланкетних і відсильних норм, вадами понятійно-категоріального апарату, неясністю мовних конструкцій тощо), надмірним вживанням у нормативно-правових актах оцінних понять. Окреслені та інші дефекти спричиняють правову невизначеність. Задля її подолання суди змушені вдаватися до дискреції у правозастосуванні. Своєю чергою, такий судовий угляд призводить або може призвести до різних підходів у розумінні змісту та застосуванні правових норм. За таких обставин забезпечити єдність, а згодом і сталість судової практики щодо типових правових ситуацій можливо лише на рівні найвищого органу у системі судоустрою України – ВС. Тож виключна правова проблема – це складне теоретико-прикладне питання, зумовлене недоліками законодавства, що породжують правову невизначеність, та з огляду на забезпечення однакових підходів до розуміння та правильного застосування норм права у типових правових ситуаціях потребує вирішення на рівні ВС¹.

Натомість, розвиток права є процесом якісних і кількісних змін у правовій системі, спрямований на її удосконалення. Своєю чергою, під формуванням єдиної правозастосовної практики розуміють діяльність щодо створення передбачуваності, послідовності у порядку розгляду однорідних категорій судових справ та його результатах, що полягає у схожості (подібності) тлумачення, конкретизації правових норм, долання прогалин у правовому регулюванні шляхом застосування аналогії, та ґрунтується на засадах матеріального і процесуального права².

Відповідно до ст.ст. 409, 438 КПК України до підстав для скасування або зміни судового рішення при розгляді справи в суді апеляційної та касаційної інстанції належать: істотне порушення вимог кримінального процесуального

¹Нор В., Бобечко Н. Мотивованість судових рішень з передачі кримінального провадження на розгляд Об'єднаної та Великої Палат Верховного Суду та за наслідками касаційного розгляду. Право України. 2019. № 9. С. 125-126.

²Нор В., Бобечко Н. Мотивованість судових рішень з передачі кримінального провадження на розгляд Об'єднаної та Великої Палат Верховного Суду та за наслідками касаційного розгляду. Право України. 2019. № 9. С. 126.

закону; неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність або невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого. Окрім наведеного, до підстав для скасування або зміни судового рішення при розгляді справи в суді апеляційної інстанції також відносяться: неповнота судового розгляду; невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження.

Встановлюючи ознаки цих підстав, прокурор застосовує угляд, адже частина з них містить оцінні поняття, або містить законодавчі недоліки.

Так, ст. 410 КПК України присвячена неповноті судового розгляду та містить оцінне поняття – «істотне значення». Прокурор, виходячи з обставин кримінального провадження, розуміє його по-різному.

Для прикладу, прокурор в апеляційній скарзі вказав на те, що поза увагою суду залишились ті обставини, що під час досудового розслідування обвинувачений ОСОБА_1 визнав вину у повному обсязі, а свідок ОСОБА_8 – засвідчив факт завдання тілесних ушкоджень потерпілій саме обвинуваченим. Водночас, під час судового розгляду як обвинувачений, так і цей свідок змінили свої показання, посилаючись на застосування до них під час розслідування недозволених методів з боку працівників поліції. Прокурор заявляв клопотання про перевірку доводів обвинуваченого, але суд безпідставно відмовив у задоволенні цього клопотання. Також судом не враховано те, що висновком експерта не виключено, що частину тілесних ушкоджень було завдано потерпілій саме за обставин, вказаних обвинуваченим під час проведення слідчого експерименту. Поряд із цим, суд не допитав свідків обвинувачення ОСОБА_9, ОСОБА_10 та ОСОБА_11, хоча прокурором було заявлено клопотання про їх виклик. Окрім того, суд не врахував й висновок експерта щодо групової приналежності крові обвинуваченого та потерпілої, яким не виключено походження слідів крові на одязі ОСОБА_1 саме від потерпілої. На переконання колегії суддів Дніпровського апеляційного суду, суд, порушивши питання про необхідність встановлення обставин, що мають істотне значення для вирішення провадження, всіх заходів, в межах наданих

повноважень, не вжив. При цьому, фактично посилаючись як на підставу виправдання на відсутність доказів висунутого обвинувачення, жодних доводів стосовно неможливості усунення цієї неповноти у вирок не навів¹.

Варто погодитися із Н.Р. Бобечком, який зазначає, що істотність тих чи інших обставин, недосліджених під час судового розгляду, залежить від характеру, суспільної небезпеки кримінального правопорушення, особи обвинуваченого, інших особливостей кримінального провадження. Тому, перевіряючи судові рішення під кутом зору ст. 410 КПК України, апеляційна інстанція кожного разу зважує на значення тієї чи іншої обставини при оцінці всіх доказів у їх сукупності та вирішує, який вплив могла здійснити недослідженість певної обставини на ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення².

Отож, неповнота судового розгляду (стаття 410 КПК України) стосується недоліків у процесі доказування і прокурор, реалізуючи свій угляд, повинен це враховувати.

Також виникає питання стосовно положення про «справедливе судове рішення» (ст. 410 КПК України), що є більше філософською та моральною категорією, аніж процесуальною та має оціночний характер. Окрім того, у ч. 1 статті 370 КПК України вказано, що судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Також у чч. 2, 3 та 4 вищезгаданої статті законодавець дає визначенням цим трьома категоріям. Саме недотримання цих умов і є підставою для оскарження судового рішення прокурором. Тому видається за необхідне доповнити ст. 410 КПК України та поряд з терміном «справедливого» використати термін «вмотивованого». Це дозволить уніфікувати законодавчу термінологію у кримінальному процесуальному законодавстві.

У ст. 411 КПК України вказано коли судові рішення вважається таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження. Випадки, коли

¹Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 15 лютого 2019 р. (справа № 200/14957/16-к; провадження № 11-кп/803/120/19). URL: <http://www.revestr.court.gov.ua/Review/80016870>

²Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія /за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 462.

судове рішення визнається таким, що відповідає фактичним обставинам кримінального провадження визначені у п. 18 листа ВССУ «Про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 21 листопада 2012 р.¹

Проаналізувавши ці приписи, можна дійти висновку, що невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження має місце у випадку неправильної оцінки доказів та часткової відсутності мотивування або неналежного мотивування судового рішення.

Прокурор може просити скасувати або змінити судове рішення, посилаючись на істотне порушення вимог кримінального процесуального закону.

Так, в одному з кримінальних проваджень прокурор подав апеляційну скаргу, в якій просив ухвалу суду про повернення обвинувального акта прокуророві скасувати, а обвинувальний акт у кримінальному провадженні щодо ОСОБА_2 повернути до місцевого суду для розгляду по суті. Ухвалу суду вважає незаконною, вказує на невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження та істотні порушення вимог кримінального процесуального закону. Вважає, що обвинувальний акт повністю відповідає вимогам КПК України, а доводи суду є безпідставними.

При вирішенні питання відповідності обвинувального акту ст. 291 КПК України, суд вийшов за межі цієї статті та вказав на необхідності відображення в обвинувальному акті відомостей, які не передбачені кримінально-процесуальним законом.

Всупереч ч. 2 ст. 315 КПК України, яка визначає обсяг повноважень суду під час підготовки до судового розгляду, суд першої інстанції при проведенні підготовчого засідання передчасно, без проведення судового розгляду справи по

¹Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 21 листопада 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1717740-12#Text>

суті, вдався до правової оцінки норм, визначених КПК України, які регулюють процедуру судового розгляду.

Обвинувальний акт щодо ОСОБА_2 містить усі відомості, визначені ч. 2 ст. 291 КПК України. В обвинувальному акті на с. 27 вказано потерпілу сторону, якою є військова частина – польова пошта В2248 (юридична особа) та вказано представника цієї військової частини ОСОБА_5, із зазначенням його даних та адреси проживання.

Посилання суду на те, що в обвинувальному акті відсутня повна адреса юридичної особи, її розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код і місце державної реєстрації цієї юридичної особи не ґрунтуються на нормах процесуального закону.

Відповідно до п. 5 ч. 4 ст. 291 КПК України, вказані вище реквізити мають бути зазначені в довідці про юридичну особу, яка додається до обвинувального акту, та лише у разі здійснення щодо такої юридичної особи провадження. Військова частина – польова пошта В2248 є потерпілою стороною та жодного провадження стосовно неї не здійснювалось.

Обвинувальний акт містить відомості про належність військової частини – польова пошта В2248 до Збройних Сил України. Військова частина сформована на підставі директиви Генерального штабу України Збройних Сил України №0360 від 7 травня 2014 р.

Під час проведення підготовчого засідання представником потерпілої сторони – військової частини – польова пошта В2248 ОСОБА_6 надано суду витяг з наказу про перейменування цієї військової частини – польова пошта В2248 (без зміни статусу) у військову частину А2896 та доручення на підтвердження своїх прав та обов'язків, як представника потерпілої сторони.

На вказаному витягу з наказу розміщені кутовий штамп та печатка, які містять вичерпну інформацію про належність військової частини – польова пошта В2248 до Збройних Сил України Міністерства оборони України.

З чого слідує, що доводи суду про відсутність у справі відомостей щодо приналежності військової частини до конкретних збройних формувань, є безпідставними.

Згідно п. 3 ч. 2 ст. 291 КПК України, обвинувальний акт повинен містити анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство), зазначення інших додаткових відомостей про потерпілу особу у обвинувальному акті не передбачено.

Вирішуючи питання щодо наявності підстави для повернення обвинувального акту, суд не проаналізував відповідність обвинувального акту вимогам ст. 291 КПК України.

Згідно з положеннями п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України, обвинувальний акт має містити виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення.

Суд вийшов за межі своєї компетенції під час підготовчого провадження, оскільки оскаржена ухвала має ознаки оцінки доведеності обвинувачення, що вирішує суд у стадії судового розгляду.

Обвинувальний акт щодо ОСОБА_2 містить повний виклад фактичних обставин кримінальних правопорушень, які прокурор вважає доведеними, по кожному кримінальному правопорушенню, у яких той обвинувачується.

Твердження суду про порушення прокурором вимог ст. 291 КПК України щодо відсутності формулювання обвинувачення, не ґрунтується на законі. У ньому викладені всі вищезазначені дані, перевіряти їх на відповідність фактичним обставинам кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання суд не вправі.

Посилання суду на той факт, що у обвинувальному акті не вказано розмір завданої кримінальним правопорушенням шкоди теж не відповідає дійсності,

оскільки на с. 27 обвинувального акту відображено розмір завданої шкоди – 3212051,00 грн.

Тож, апеляційна інстанція вважає, що обвинувальний акт складений без порушень вимог ст. 291 КПК України, які б мали своїм наслідком повернення його прокурору.

Допущені судом першої інстанції порушення є істотними, оскільки перешкодили йому ухвалити законне, обґрунтоване та справедливе судові рішення¹.

Видається, що закріплення трьох вимог до судового рішення – законності, обґрунтованості та вмотивованості (ст. 370 КПК України) робить доречним доповнення ч. 1 ст. 412 КПК України положенням і щодо вмотивованості.

У доктрині кримінального процесу також зазначають, що переконання правозастосувача в його законності, обґрунтованості та справедливості виражається за допомогою мотивування судового рішення².

Необхідно доповнити й положенням щодо справедливості, адже про нього йдеться, для прикладу, у ст. 410 КПК України. Знову прослідковується непослідовність законодавця та несистематизованість законодавчих норм, а також відсутність єдиного підходу до критеріїв правосудності рішення суду, що може бути результатом певних нормотворчих прогалин (ст.ст. 412, 370 КПК України).

Тож ч.1 ст. 412 КПК України варто викласти у такій редакції: «Істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону є такі порушення вимог цього Кодексу, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне, обґрунтоване, вмотивоване та справедливе судові рішення».

Видається, що такий критерій правосудності судового рішення, як справедливість, варто відобразити у ст. 370 КПК України, розкривши його зміст.

¹Ухвала апеляційного суду Вінницької області від 21 березня 2018 р. (справа № 129/1570/17; провадження №11-кп/772/405/2018). URL:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72987805>

²Толочко А.Н. Роль мотивировки в обеспечении законности, обоснованности и справедливости актов социалистического правосудия, выносимых судом первой инстанции по уголовным делам: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс; судостроительство; прокурорский надзор; криминалистика» / Харьковский ордена трудового красного знамени юридический институт им. Ф. Э. Дзержинского. Х., 1985. С. 4.

У доктрині кримінального процесу зазначають, що справедливим є вирок, який правильний по суті та по формі вирішення справи і відповідає як правовим, так і моральним принципам ставлення до підсудного і вчиненого ним діяння. Такий вирок має виховне значення не тільки для підсудних, а й для присутніх у залі судового засідання¹.

Справедливість нерідко згадують у рішеннях судів вищого рівня.

Так, у п. 42 та 43 рішення ЄСПЛ у справі «Желтяков проти України» вказано, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свободта повинно тлумачитися в контексті преамбули цієї Конвенції. Важливо зазначити, що елементами права на справедливий суд є: суд, встановлений законом; незалежність суду; безсторонність суду; належність суду (суд, що застосовує належну правову процедуру)².

У рішенні КСУ від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 зазначено, що одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення. Окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути співрозмірним

¹Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. К. : Юрисконсульт; КНТ, 2008. С. 646.

²Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Желтяков проти України» від 9 червня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_708#Text4994/04

злочину. Справедливе застосування норм права – є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та рамки покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного. Адекватність покарання ступеню тяжкості злочину впливає з принципу правової держави, із суті конституційних прав та свобод людини і громадянина, зокрема права на свободу, які не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України¹.

Такі критерії як законність, обґрунтованість та вмотивованість судового рішення є формальними, а справедливість – моральним, адже прокурору варто враховувати конкретні обставини кримінального провадження, дотримуючись балансу прав і законних інтересів обвинуваченого (засудженого) та потерпілого, а також їх рівності у своїх правах та перед законом, відповідності кримінального правопорушення і покарання, мети законодавця і засобів, що обираються для їх досягнення, зрозуміти який вплив матиме судове рішення на учасників правовідносин, дотримуватися недискримінаційного підходу, бути неупередженим.

Слід враховувати те, що справедливість судового рішення стосується не лише призначення покарання, але й застосування примусових заходів медичного характеру, продовження, зміни і припинення застосування примусових заходів медичного характеру, призначення примусового лікування, застосування примусових заходів виховного характеру, застосування спеціальної конфіскації, конфіскації її майна або ж ліквідації тощо.

Ще однією підставою для зміни чи скасування судового рішення (як а апеляційному, так і у касаційному порядку) є неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність (ст. 413 КПК України).

¹Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-зп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9851>

Аналіз змісту ст. 413 КПК України дає можливість виявити її логічні та змістовні недоліки, що зумовлюють перегляд редакції цієї статті.

Так, варто погодитися із думкою науковців, що перші два випадки неправильного застосування закону про кримінальну відповідальність не можна розглядати як окремі, відмінні один від одного форми порушення кримінально-правових норм. Якщо суд застосував закон, що не підлягає застосуванню, він, водночас, не застосував закон, який підлягає застосуванню. Це швидше дві сторони одного й того ж виду порушення¹.

Окрім того, третій випадок взагалі не можна вважати різновидом аналізованої підстави для скасування чи зміни судових рішень, оскільки тлумачення, як встановлення змісту норми права, передує її застосуванню і може тільки спричинити вказані вище порушення². Так, В. А. Познанський вважає, що неправильне застосування кримінального закону є результатом неправильного тлумачення чи більш загальної норми кримінального права, чи норми, що передбачає конкретні ознаки складу злочину³. Подібну думку висловила і Л.О. Богословська⁴.

Доречно погодитися із цією думкою, адже, як відомо, у юридичній літературі здебільшого виділяють три або чотири стадії правозастосування – встановлення фактичних обставин справи; вибір нормативно-правового припису, що підлягає застосуванню, до якої належить й з'ясування змісту норми права, що зафіксована в нормативно-правовому приписі (у разі потреби вивчення актів офіційного тлумачення); і лише згодом – прийняття рішення у справі та його

¹Строгович М.С. Проверка законности и обоснованности судебных приговоров. М.: Госюриздат, 1956. С. 104; Темушкін О. Неправильне застосування судом кримінального закону як підстава для касаційного опротестування вироку. *Радянське право*. 1970. № 9. С. 54-55; Перлов И.Д. Надзорное производство в уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1974. С. 164-165; Галкин В.М. Уголовно-правовые основания отмены (изменения) процессуальных решений. *Проблемы совершенствования советского законодательства. Труды ВНИИСЗ*. Т.12. М., 1978. С. 156-157; Богословская Л.А. Основания к отмене или изменению приговоров: учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1981. С. 51; Ласточкина Р.Н., Москвитина Т.А. Основания к отмене или изменению приговора: текст лекций. Ярославль: Яросл. гос. ун-т, 1987. С. 29.

²Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія / за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 561.

³Познанский В.А. Вопросы теории и практики кассационного производства в советском уголовном процессе. Саратов: изд-во Саратов. ун-та, 1978. С. 102.

⁴Богословская Л.А. Основания к отмене или изменению приговоров: учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1981. С. 51.

документальне оформлення¹(у нашому випадку прийняття судового рішення) та виконання рішення по справі. Отож, неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту, стосуються недоліків у процесі правозастосування, на певному його етапі.

Можна зробити висновок, що у ст. 413 КПК України відсутній єдиний критерій, який би охоплював усі чотири випадки, що свідчать про неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність. Так, перші два випадки є спорідненими, тому варто залишити лише перший з них – незастосування судом закону, який підлягає застосуванню (адже, як уже зазначалося, він охоплює й застосування закону, який не підлягає застосуванню). Крім того, неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту, не доцільно виділяти як окремий випадок, адже з'ясування змісту норми права є етапом у процесі правозастосування, тому відноситься до першої підстави. Насамкінець, призначення більш суворого покарання, ніж передбачено відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність входить до складу такого випадку як незастосування судом закону, який підлягає застосуванню.

Останньою підставою для скасування або зміни судового рішення апеляційною та касаційною інстанцією є невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого(ст. 414 КПК України).

Невідповідним ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого визнається таке покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність, але за своїм видом чи розміром є явно несправедливим через м'якість або через суворість.

У цьому контексті з'ясуємо змістоцінні поняття «справедливе покарання», «несправедливе покарання» та «явно несправедливе покарання».

¹Луць Л.А. Загальна теорія держави та права: навч.-метод. посіб. (закредитно-модульною системою). К.: Атіка, 2013. С. 288.

У філософській та загальноправовій літературі справедливість розглядається як специфічне нормативне поняття моралі, що існує для оцінки декількох явищ з точки зору розподілу благ і зла між людьми, для рівнозначного та співрозмірного врахування різних інтересів у цій системі соціально-класових відносин, як міра відносної відповідності різних явищ і вчинків моральним цінностям, які прийняті в цьому класі чи суспільстві¹.

Положення щодо характеристики справедливості (несправедливості) містяться й у актах судової влади.

Так, у рішення КСУ від 2 листопада 2004 р. № 15-зп/2004 зазначено: «Окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути співмірним злочину. Справедливе застосування норм права – є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та рамки покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами вчиненого і особою винного. Адекватність покарання ступеню тяжкості злочину впливає з принципу правової держави, із суті конституційних прав та свобод людини і громадянина, зокрема права на свободу, які не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України»².

У п.1 Постанови Пленуму ВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 вказано, що особі, яка вчинила злочин, повинно бути призначене покарання, необхідне і достатнє для її виправлення і для попередження нових злочинів. Закон вважає покарання явно несправедливим, якщо суд призначив надто м'яке покарання за тяжкий злочин

¹Васильчук В.О. Справедливість як категорія права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. – філософія права / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2013. С. 16; Марченко Є.О. Генезис уявлень про справедливість (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / Інститут вищої освіти НАПН України. К., 2011. С. 11.

²Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-зп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9851>

або надмірно суворе покарання – за незначний злочин, а також у всіх випадках, коли порушений принцип індивідуалізації покарання¹.

У постанові Верховного Суду від 9 жовтня 2018 р. роз'яснено, що термін «явно несправедливе покарання» означає не будь-яку можливу відмінність в оцінці виду та розміру покарання з погляду суду апеляційної чи касаційної інстанції, а відмінність у такій оцінці принципового характеру. Це положення вказує на істотну диспропорцію, неадекватність між визначеним судом видом та розміром покарання тим видом і розміром покарання, яке б мало бути призначене, враховуючи обставини, які підлягають доказуванню, зокрема ті, що повинні братися до уваги при призначенні покарання².

Заради справедливості зазначимо, що наведена позиція була доктринально обґрунтована Н.Р. Бобечком³.

Порушення, про які йдеться у ст. 414 КПК України, можуть полягати у помилковому виборі виду покарання (і основного, і додаткового), неправильному визначенні його розміру (строку, суми), а також у хибному призначенні як виду, так і розміру покарання⁴.

Варто погодитися з твердженням, що у ст. 414 КПК України відображення лише одного аспекту несправедливості судового рішення – несправедливість призначеного покарання, а не інших заходів кримінально-правового характеру не є правильним. Оскільки положення ст. 414 КПК України стосуються тільки несправедливості вироку, однак явно несправедливими можуть бути й ухвали про застосування примусових заходів медичного та виховного характеру. Тому варто погодитися з думкою цього науковця щодо необхідності внесення змін до назви та змісту ст. 414 КПК України, зокрема несправедливість судового рішення може

¹Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>

²Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 9 жовтня 2018 р. (справа № 756/4830/17; провадження № 51-275км17). URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77088300>

³Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія / за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 585-586.

⁴Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія / за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 583.

стосуватися не лише покарання, але й застосування заходів кримінально-правового характеру та заходів кримінального процесуального примусу¹.

Отож, прокурор у контрольних судових провадженнях вдається до угляду, зміст та межі якого визначені у КПК України. Важливість його реалізації обумовлена тим, що це останні можливості прокурора забезпечити захист прав та законних інтересів особи, тому він повинен використати увесь арсенал можливостей, визначених кримінально-процесуальним законом (подання апеляційної (касаційної) скарги, її доповнення, зміну або відмову від апеляційної (касаційної) скарги, подання заперечення на апеляційні (касаційні) скарги інших учасників провадження впродовж установленого КПК строку, відмову від апеляційної (касаційної) скарги). Прокурор повинен всебічно, повно й неупереджено дослідити усі обставини кримінального провадження, оцінити докази та аргументувати свою позицію в апеляційній, касаційній скарзі, забезпечити усунення допущених судом помилок. Реалізуючи ці повноваження прокурор забезпечує виконання завдань кримінального провадження, утвердження законності та справедливості.

¹Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія /за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 590.

Висновки до розділу 3

Готуючись до підготовчого судового засідання, прокурор ще на етапі досудового розслідування вдається до угляду з метою вирішення питання про форму закінчення досудового розслідування. Повноваження прокурора на етапі завершення досудового розслідування та у стадії підготовчого провадження взаємопов'язані між собою.

Порядок здійснення підготовчого судового засідання судом зумовлює негайне прийняття процесуальних рішень прокурором. Одним з етапів підготовчого судового засідання є з'ясування головуючим думки учасників судового провадження щодо можливості призначення судового розгляду та вирішення клопотань, заявлених ними. Першим думку щодо такої можливості висловлює прокурор, а потім – захисник та інші учасники судового провадження. У виступі прокурор повинен висловити свою позицію щодо рішень, зазначених у ч. 3 ст. 314, питань, вказаних у ч. 2 ст. 315 КПК України, а також питання щодо запобіжного заходу. Після закінчення доповіді прокуророві можуть бути задані запитання суддями та учасниками судового провадження. У будь-якому разі прокурору доводиться ретельно готуватися до підготовчого судового провадження, прогнозувати реально можливі рішення суду, аргументи інших учасників судового провадження.

Угода про визнання винуватості, може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. При цьому суд уповноважений затвердити угоду у стадії підготовчого провадження шляхом ухвалення обвинувального вироку.

Так, у ст. 470 КПК України, однією з обставин, що враховується прокурором при укладенні угоди про визнання винуватості є «ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб». Таке законодавче формулювання видається надто абстрактним. Тому не до кінця зрозуміло, чи включає сюди законодавець добровільність укладення такої угоди. З огляду на це, у ст. 470 КПК

України доречно передбачити ще одну обставину, яку необхідно враховувати прокурору при вирішенні питання про укладення угоди про визнання винуватості, доповнивши її новим пунктом такого змісту «2¹) добровільність підозрюваного чи обвинуваченого на укладення угоди про визнання винуватості».

Використовуючи угляд, прокурор у стадії судового розгляду: 1) вирішує, чи проголошуватиме вступну промову; 2) висловлює позицію щодо порядку дослідження доказів; 3) приймає рішення про доповнення, зміну або відмову від підтримання публічного обвинувачення; 4) вирішує питання про усунення державного обвинувача або про самотійну участь у судовому розгляді у разі відмови у погодженні доповнення, зміни чи відмови від підтримання державного обвинувачення; 5) викладає свою думку щодо суті обвинувачення, а також з інших питань, що виникають під час судового розгляду; 6) визначає, чи виступатиме у судових дебатах один прокурор або кожен із них обґрунтовує у промові свою позицію у певній частині обвинувачення; 7) висловлює міркування щодо кримінально-правової кваліфікації, призначення заходів кримінально-правового характеру інших питань, що вирішує суд за наслідками судового розгляду.

Прокурор, встановивши нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа, що свідчать про необхідність зміни правової кваліфікації та (або) обсягу обвинувачення, зобов'язаний змінити обвинувачення. З огляду на це, редакцію ч. 1 ст. 338 КПК України варто змінити, замінивши у ній словосполучення «має право» на «зобов'язаний».

Прокурор реалізує угляд й у контрольних судових провадженнях, що проявляється у: 1) поданні апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами; 2) зміні апеляційної чи касаційної скарги; 3) поданні заперечення на апеляційну чи касаційну скаргу; 4) праві прокурорів вищого рівня подавати апеляційні, касаційні скарги, заяву про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами незалежно від їх участі в судовому провадженні; 5) праві прокурорів

вищого рівня доповнити, змінити або відмовитися від апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, внесеними ними чи прокурорами нижчого рівня; 6) поданні клопотання про передачу кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати Касаційного кримінального суду або Великої Палати Верховного Суду; 7) визначенні ознак підстав для зміни або скасування судових рішень у кримінальному провадженні.

На практиці державний обвинувач не підтримує подану ним апеляційну (касаційну) скаргу в суді апеляційної (касаційної) інстанції. А це, своєю чергою, обмежує його повноваження, оскільки хто як не він та процесуальний керівник краще обізнані з усіма обставинами кримінального провадження, оскільки раніше уже здійснювали оцінку зібраних доказів та обґрунтовували свої доводи. Тому, виходячи із засади процесуальної економії, здійснювати підтримку поданої апеляційної (касаційної) скарги в суді апеляційної чи касаційної доречно процесуальному керівнику або публічному обвинувачу.

ВИСНОВКИ

Дослідження поняття, ознак, підстав і межугляду прокурора у кримінальному провадженні, його розмежування із суміжними категоріями, здійснення класифікації та характеристика особливостей реалізації угляду прокурора у стадіях кримінального провадження дало можливість сформулювати низку висновків і пропозицій.

1. Мовні одиниці «угляд» та «розсуд» можна використовувати як двозначні, а за винятком пари «процес – результат» як синонімічні. Дискреція конкретизує зміст розумової діяльності у вигляді угляду. Тому ці категорії помилково протиставляти.

2. У правничій літературі сформульовані кілька підходів до розуміння видів правозастосовного угляду, зокрема угляду прокурора – як суб'єктивний бік діяльності правозастосувача, як свободу на здійснення правозастосовної діяльності вибір правозастосувачем процесуального рішення, як варіант процесуального рішення (процесуальної дії), як одну з форм повноважень державних органів та службових осіб, що ведуть кримінальне провадження, як специфічний аспект правозастосовної діяльності. Усі наведені підходи, за дотримання зазначених до кожного з них умов і застережень, мають право на існування, оскільки з різних аспектів розкривають таке складне та багатогранне правове явище.

3. До ознак угляду прокурора у кримінальному провадженні належать такі:

- 1) є аспектом правозастосовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні;
- 2) полягає у виборі прокурором процесуальної дії чи процесуального рішення з двох чи більше альтернатив;
- 3) такий вибір може бути прямо передбачений у кримінальному процесуальному законі, впливати з нього або бути пов'язаний з недоліками кримінального процесуального регулювання;
- 4) кожна з альтернатив повинна бути законною, обґрунтованою і справедливою, відповідати вимогам, що ставлять до правозастосовного акту;
- 5) здійснення вибору має відбуватися тільки у межах повноважень прокурора, наданих йому

кримінально-процесуальним законом, та з урахуванням обставин кримінального провадження; б) психологічною основою угляду прокурора є його внутрішнє переконання, правосвідомість.

4. Угляд прокурора у кримінальному провадженні – це це аспект правозастосовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні, що полягає у виборі, передбаченому кримінальним процесуальним законом, або такому, що впливає з нього, чи зумовленого недоліками кримінального процесуального регулювання, прокурором процесуальної дії чи процесуального рішення з двох чи більше законних, обґрунтованих та справедливих альтернатив, які відповідають вимогам, що ставляться до правозастосовного акту, у межах повноважень прокурора та з урахуванням обставин кримінального провадження, на підставі його внутрішнього переконання і правосвідомості.

5. Підставами для угляду прокурора у кримінальному провадженні є недоліки кримінального процесуального законодавства, надмірне вживання у нормативно-правових актах оцінних понять, а також волевиявлення законодавця, коли він прямо передбачив можливість вибору прокурором певного процесуального рішення або процесуальної дії. Угляд, що базується на неправових підставах, межує зі свавіллям.

6. Межами угляду прокурора у кримінальному провадженні є правові рамки, які встановлюють допустиму свободу прокурора у виборі найдоцільнішого із законних, обґрунтованих та справедливих варіантів процесуальних рішень та процесуальних дій.

7. Складність та багатоаспектність категорії «угляд прокурора у кримінальному провадженні» породжує чималий спектр його класифікації.

За предметом угляд прокурора у кримінальному провадженні можна поділити на: а) нормативний та індивідуальний. За ступенем дискретності угляд прокурора у кримінальному провадженні може бути: безперервний і дискретний – умови прийняття процесуального рішення, вчинення процесуальної дії або саме процесуальне рішення, процесуальна дія мають визначений перелік альтернатив. За галузевою приналежністю норм права угляд прокурора у кримінальному

провадженні буває: у сфері кримінального права та у сфері кримінального процесуального права. Залежно від статусу прокурора: угляд, що може бути підданий перегляду, та остаточний угляд.

8. На практиці створення групи прокурорів здійснюють практично у всіх кримінальних провадженнях. У такий спосіб керівники органу прокуратури вирішують проблему заміни процесуального керівника через надмірне навантаження або інші обставини. Однак фактично відбувається перекладання діяльності з керівництва досудовим розслідуванням між членами групи прокурорів, у якій цю діяльність здійснює лише один прокурор. Інші прокурори, визначені у складі групи є «технічними», страхують основного прокурора. Унаслідок цього група прокурорів створена та діє суто формально без чіткого визначення для кожного з її учасників наряду роботи, відповідальності за її результат. Тож кримінально-процесуальний інститут, що передбачений як виняток, застосовують як правило. З метою запобігання такій негативній правозастосовній практиці у КПК України доречно визначити чіткі підстави для визначення групи прокурорів.

9. Угляд прокурора під час досудового провадження може бути реалізований і шляхом складання повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Особливий інтерес становить остання підстава для повідомлення про підозру – наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Під достатністю доказів, що є підставою для повідомлення про підозру, слід розуміти узгоджену, взаємопов'язану, без внутрішніх суперечностей систему доказів, що підтверджують наявність обставин, які утворюють подію кримінального правопорушення та винуватість підозрюваного у його вчиненні.

10. Крім того, проявами угляду прокурора у стадії досудового розслідування є: рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів; право на встановлення процесуальних строків, зокрема продовження строку негласних слідчих (розшукових) дій; продовження строку виконання спеціального завдання; продовження строку досудового розслідування;

визначення підслідності; рішення про дозвіл на розголошення відомостей досудового розслідування; проведення опитування особи у режимі відео- чи телефонної конференції; повідомлення особам про проведення щодо них негласних слідчих (розшукових) дій; складання ключових процесуальних актів – письмового повідомлення про підозру, обвинувального акта; рішення про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні вручення письмового повідомлення про підозру; зупинення досудового розслідування.

11. Зважаючи на здійснювану прокурором функцію у стадії підготовчого провадження, йому необхідно прийняти оптимальне процесуальне рішення, яке максимально передаватиме дух закону, відповідатиме засадам кримінального провадження в тих ситуаціях, де законодавець не врегулював відносини через неможливість врахування усіх нюансів, проте передбачив повноваження прокурора врегулювати ці питання на підставі закону, власного досвіду та внутрішнього переконання.

12. У суді першої інстанції прокурор може реалізувати свій угляд у випадках, передбачених КПК України. Використовуючи угляд, прокурор у стадії судового розгляду: 1) вирішує, чи проголошуватиме вступну промову; 2) висловлює позицію щодо порядку дослідження доказів; 3) приймає рішення про доповнення, зміну або відмову від підтримання публічного обвинувачення; 4) вирішує питання про усунення публічного обвинувача або про самотійну участь у судовому розгляді у разі відмови у погодженні доповнення, зміни чи відмови від підтримання публічного обвинувачення; 5) викладає свою думку щодо суті обвинувачення, а також з інших питань, що виникають під час судового розгляду; 6) визначає, чи виступатиме у судових дебатах один прокурор або кожен із них обґрунтовує у промові свою позицію у певній частині обвинувачення; 7) висловлює міркування щодо кримінально-правової кваліфікації, призначення заходів кримінально-правового характеру інших питань, що вирішує суд за наслідками судового розгляду.

13. Помилково вважати, що прокурор повинен бездумно застосовувати закон. Правозастосування без попереднього уявлення змісту правової

норми перестане бути ефективним. З огляду на це, законодавець, регламентуючи умови звільнення особи від кримінальної відповідальності використовує оцінні ознаки, що дають можливість враховувати обставини конкретного кримінального провадження. Саме наявність оцінних понять у КПК України та КК України є підставою для угляду прокурора.

14. Прокурор реалізує угляд й у контрольних судових провадженнях, що проявляється у: 1) поданні апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами; 2) зміні апеляційної чи касаційної скарги; 3) поданні заперечення на апеляційну чи касаційну скаргу; 4) праві прокурорів вищого рівня подавати апеляційні, касаційні скарги, заяву про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами незалежно від їх участі в судовому провадженні; 5) праві прокурорів вищого рівня доповнити, змінити або відмовитися від апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, внесеними ними чи прокурорами нижчого рівня; 6) поданні клопотання про передачу кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати Касаційного кримінального суду або Великої Палати Верховного Суду; 7) визначенні ознак підстав для зміни або скасування судових рішень у кримінальному провадженні.

Прокурор у контрольних судових стадіях вдається до угляду, зміст та межі якого визначені у КПК України. Важливість його реалізації обумовлена тим, що це останні можливості прокурора забезпечити захист прав та законних інтересів особи, тому він повинен використати увесь арсенал можливостей, визначених кримінально-процесуальним законом (подання апеляційної (касаційної) скарги, її доповнення, зміну або відмову від апеляційної (касаційної) скарги, подання заперечення на апеляційні (касаційні) скарги інших учасників провадження впродовж установленого КПК строку, відмову від апеляційної (касаційної) скарги). Прокурор повинен всебічно, повно й неупереджено дослідити усі обставини кримінального провадження, оцінити докази та аргументувати свою позицію в апеляційній, касаційній скарзі, забезпечити усунення допущених судом

помилки. Реалізуючи ці повноваження прокурор забезпечує виконання завдань кримінального провадження, утвердження законності та справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акинча Н.А. Подозреваемый и обвиняемый на предварительном следствии. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1974. 80 с.
2. Алейников Г.І. Деякі проблеми зміни обвинувачення у стадії судового розгляду. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 120-126.
3. Алиев Т.Т., Царева Н.П., Громов Н.А., Луговец Н.В. Процессуальное положение обвиняемого и его защитника при расследовании преступлений. *Следователь*. 2003. № 1. С. 23-36.
4. Аликперов Х.Д. Новый УК: проблемы освобождения от уголовной ответственности. *Законность*. 1999. № 4. С. 12-15.
5. Андрушко П.П., Задоя К.П. Перегляд судових рішень з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 445 Кримінального процесуального кодексу України: проблеми тлумачення змісту повноваження Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 7. С. 30-39.
6. Антропов В.Г. Правоприменительное усмотрение: понятие и формирование (логико-семантический аспект): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений / Волгоградский юридический институт МВД России, Волгоград, 1995. 180 с.
7. Артемова Д.И., Куканова И.А. Пределы применения судейского усмотрения. *Вестник Пензенского государственного университета. Серия «Право»*. 2014. № 2. С. 30-34.
8. Асташенков В. Т. Этико-правовые основы привлечения лица в качестве обвиняемого. *Проблемы охраны прав и интересов обвиняемого: сборник научных статей*. Кемерово, 1983. С. 83-89.
9. Афанасьев А.Ю. Усмотрение следователя как коррупциогенный фактор. *Научная школа уголовного процесса и криминалистики Санкт-Петербургского государственного университета и современная юридическая наука* : сборник статей по материалам

Международной научно-практической конференции (Санкт-Петербургский государственный университет, 10-11 июня 2015 г.) / Санкт-Петербургский государственный университет; под ред. Н.П. Кирилловой, Н. Г. Стойко. СПб., 2016. С. 202-209.

10. Бабаєва О.В. Підготовче провадження у системі стадій кримінального процесу України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 292 с.
11. Барак А. Судейское усмотрение / пер. с англ. М.: НОРМА, 1999. 376 с.
12. Басков В.И. Прокурор в суде второй инстанции по уголовным делам / под общ. ред. П.И. Кудрявцева. М.: Юрид. лит., 1972. 159 с.
13. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 185-207.
14. Березин А.А. Пределы правоприменительного усмотрения: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Нижегородская академия МВД России. Н. Новгород, 2007. 26 с.
15. Берник В. В. Переваги та недоліки інституту негласних слідчих розшукових дій. *Молодий вчений*. 2018. № 11. С. 784-787.
16. Библик С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів / За ред. С.Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2005. 623 с.
17. Благута Р. І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 147-152.
18. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія / за ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 686 с.

19. Богословская Л.А. Основания к отмене или изменению приговоров : учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1981. 59 с.
20. Бойко В. П. Правила про недопустимість погіршення становища обвинуваченого як процесуальні гарантії: монографія. К.: Атіка, 2008. 192 с.
21. Бойко Д.В. Законность и усмотрение в правоприменительной деятельности: вопросы теории : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Волгоградский государственный университет. Волгоград, 2011. 34 с.
22. Бондюк А. Аналіз наукових підходів до визначення поняття «судовий розсуд». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2017. № 861. С. 422-426.
23. Борисов А.Б. Большой юридический словарь. М.: Книжный мир, 2010. 848 с.
24. Боровик А. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини: монографія. Луцьк: Волинь Поліграф, 2017. 248 с.
25. Булейко А.О. Сприяння розкриттю злочину як складова дійового каяття за КК України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2016. Вип. 4. С. 61-69.
26. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Харків: Юрайт, 2017. 408 с.
27. Васильчук В.О. Справедливість як категорія права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. – філософія права / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2013. 20 с.
28. Васькин В. Возмещение реального ущерба и упущенной выгоды. *Хозяйство и право.* 1994. № 3. С. 115-116.
29. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь; ВТФ «Перун», 2005. 1735 с.
30. Вернидубов І.В., Белікова С.О. Участь групи прокурорів у кримінальному та цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки».* 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 66-70.

- 31.Воронин С.Э.,Воронина Н.Ф. Усмотрение прокурора и пределы судебного разбирательства. *Уголовный процесс*. 2005. № 5. С. 25-33.
- 32.Галкин В.М. Уголовно-правовые основания отмены (изменения) процессуальных решений. *Проблемы совершенствования советского законодательства. Труды ВНИИСЗ*. Т.12. М., 1978. С. 148-160.
- 33.Гальперин И. М. Направление судом уголовного дела на следствие. М. Госюриздат, 1960. 170 с.
- 34.Гамбарян А. Судейское усмотрение как сфера судебной политики.*Вектор науки Тольяттинского государственного университета*. 2011. № 2. С. 25-33.
- 35.Глубоченко С.М. Концептуалізація поняття правозастосовчого судового розсуду.*Теорія і практика правознавства*. 2011. № 1. С. 1-8.
- 36.Говорун Є. Проблемні питання, що виникають з приводу обчислення строків досудового розслідування після повернення судом прокурору обвинувального акту, клопотання для усунення виявлених недоліків. URL:https://khar.gp.gov.ua/ua/intervu_ta_komentari?_m=publications&t=rec&id=238621
- 37.Голик Ю. В. Институт примирения с потерпевшим нуждается в совершенствовании. *Уголовное право*. 2003. № 3. С. 20-21.
- 38.Головко Б. Ю. Звільнення особи від кримінальної відповідальності як окрема форма закінчення досудового розслідування та її значення у діяльності прокурора в кримінальному провадженні. *Форум права*. 2017. № 5. С. 91-98.
- 39.Головко Б. Ю. Роль прокурора в реализации процедуры освобождение лица от уголовной ответственности. *Supremația Dreptului = Верховенство Права*. 2018. № 1. С. 119-125.
- 40.Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д., Котов Д.П. Судебная этика. Некоторые проблем нравственных начал советского уголовного процесса. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1973. 271 с.

41. Грачева Ю.В. Судейское усмотрение в реализации уголовно-правовых норм: проблемы законотворчества, теории и практики: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук:12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Московская государственная юридическая академия имени О.Е. Кутафина. М., 2011. 38 с.
42. Гринюк В. О. Проблеми зміни обвинувачення прокурором під час судового розгляду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 203-206.
43. Гринюк В. Особливості реалізації функції обвинувачення у кримінальному провадженні на підставі угод. *Національний юридичний журнал: Теорія і практика*. 2016. № 5. С. 176-180.
44. Гринюк В.О. Проблеми зміни обвинувачення прокурором під час судового розгляду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 203-206.
45. Грицак Х.М. Аналіз внесених змін до кримінального процесуального законодавства: строки досудового розслідування. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 3. С. 148-151.
46. Грищук О.В., Попов Д.І. Застосування природного права під час здійснення судового угляду: філософсько-правовий вимір. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2014. № 4. С. 291-299.
47. Грушевська М.І. Зміна прокурором публічного обвинувачення як форма зміни правової позиції прокурора в суді першої інстанції. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1. С. 236-247.
48. Гуйван П.Д. Щодо меж здійснення дискреції під час застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 36. Т. 2. С. 46-50.
49. Давыдов П.М. Обвинение в советском уголовном процессе. Свердловск: Среднеуральское книжное изд-во, 1974. 135 с.
50. Деев М. В. Визначення достатності доказів як складова частина процесу оцінки доказів. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2015. Вип. 4. С. 65-74.

51. Дикарев И. К вопросу о дискреционных основаниях прекращения уголовного дела (уголовного преследования). *Уголовное право*. 2007. № 1. С. 80-83.
52. Добровольская Т.Н. Изменение обвинения в судебных стадиях советского уголовного процесса. М.: Юрид. лит-ра, 1977. 112 с.
53. Долгова А.И. Прокурорский надзор в советском уголовном судопроизводстве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 715 – уголовное право и уголовный процесс / Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности / М., 1969. 16 с.
54. Дончик М.П., Коваль І.Ф. Щодо поняття і складу збитків. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2018. Т. 1. С. 31-36.
55. Дорохов В. Я. Изменение обвинения в советском уголовном процессе. *Ученые записки Пермского университета*. 1955. Т. 10. Вып. 4. С. 144-149.
56. Дроздов О. Наукові підходи до формування окремих підстав для перегляду судових рішень Верховним Судом України у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1. С. 113-129.
57. Дячук С. І. Стадія підготовчого провадження та її особливості. *Слово Національної Школи Суддів України*. 2013. № 4. С. 131-138.
58. Ендольцева А.В. Законотворческие и правоприменительные проблемы специальных видов освобождения от уголовной ответственности, предусмотренных общей частью УК РФ. *Вестник Московского университета МВД России*. 2003. № 3. С. 110-113.
59. Ермакова К.П. Правовые пределы судебного усмотрения. *Журнал российского права*. 2010. № 8. С. 50-58.
60. Єршоменко І. Нові законодавчі підходи до визначення строків досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 2. С. 73-85.
61. Жильцов А.Л. Признаки правоприменительного усмотрения. *Правовая культура в современном обществе*. Сборник научных статей,

представленных на Международной научно-практической конференции «Правовая культура в современном обществе», посвященной 70-летию образования Могилевского института МВД; Научное электронное текстовое издание. Отв. ред. И. А. Демидова. 2018. С. 73-77.

62. Заболоцкий В.Г. Определение достаточности доказательств для привлечения лица в качестве обвиняемого. *Актуальные вопросы государства и права на современном этапе* / отв. ред. В. Ф. Волович. Томск, 1983. С. 192-198.
63. Завтур В.А. Прокурор як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 140-146.
64. Зеленецкий В.С., Глинская Н.В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины. Харьков: Изд-во «Страйд», 2006. 326 с.
65. Зеленский С.Н. Судейская дискреция в уголовном судопроизводстве. *Правовая парадигма*. 2018. Т. 18. № 2. С. 74-78.
66. Иванов А.Н. Правовые и организационные аспекты создания группы государственных обвинителей. *Сибирские уголовно-процессуальные и криминалистические чтения*. 2016. № 1. С. 7-12.
67. Ивонин В.Ю. Освобождение от уголовной ответственности по нормам Особенной части уголовного законодательства и его применение органами внутренних дел: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право / Московская высшая школа милиции МВД РФ. М., 1992. 22 с.
68. Ільющонок О.Ю. Зміна обвинувачення прокурором у суді: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3. С. 175-181.
69. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, затверджена наказом МВС України від липня 2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#Text>

- 70.Калашникова Н.Я. Гарантия права обвиняемого на защиту при изменении обвиняемого на защиту при изменении обвинения и наказания. М.: Изд-во Московского ун-та, 1975. 175 с.
- 71.Канцір В.С. Проблеми судового угляду при застосуванні кримінального законодавства України автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Львівський державний університет ім. Івана Франка. Львів, 1998. 21 с.
- 72.Канюка І.М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2015. 20 с.
- 73.Каркач П. М. Прокурор у судовому провадженні (процесуальні та криміналістичні аспекти): навч. посіб. Х. : Право, 2014. 180 с.
- 74.Кахновець С.О. Механізм формування та межі дискреційних повноважень прокурора. *Право і суспільство*. 2017. № 2. Ч. 2. С. 168-172.
- 75.Кахновець С.О. Поняття, суть та значення угляду прокурора в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Т. 2. С. 158-161.
- 76.Кахновець С.О. Реалізація дискреційних повноважень прокурора при здійсненні процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 220-222.
- 77.Кахновець С.О. Угляд прокурора при зміні обвинувачення в суді: деякі кримінально-процесуальні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. URL: http://www.pap.in.ua/1_2019/100.pdf
- 78.Кириллова А.Д. Дискреционные полномочия в правоприменительной деятельности российских судей: теоретико-правовое исследование. СПб: Юридический центр Пресс, 2017. 182 с.
- 79.Кобернюк В. М. Взаємодія суду, прокурора та інших учасників кримінального провадження при прийнятті рішення про закриття кримінального провадження зі звільненням обвинуваченого від

кримінальної відповідальності. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 4. С. 44-52.

80. Кобернюк В.М. Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Х., 2014. 28 с.
81. Коваль А.А. Аналіз сучасного стану дотримання прав людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 3. С. 172-176.
82. Коваль А.А. Деякі проблеми судового контролю під час призначення та проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. Вип. 31. С. 134-137.
83. Козловська Л. Виключна правова проблема як підстава для передання справи до ВП ВС. URL: <https://zib.com.ua/ua/138640-viklyuchna-pravova-problema-yak-pidstava-dlya-peredannya-spr.html>
84. Колесник Ю. В. Забезпечення прав і свобод людини під час проведення негласних процесуальних дій в кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т.12. № 3. С. 78-82.
85. Колотило О. Продовжити не можна закрити (,). *Юридична газета*. 2019. № 19. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/prodovzhiti-ne-mozhna-zakriti-.html>
86. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
87. Конярова Ж.К. Дискреционные полномочия прокурора и проблемы их реализации на досудебных стадиях уголовного процесса: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика и судебная медицина; оперативно-розыскная деятельность / Уральская государственная юридическая академия. Екатеринбург, 2008. 27 с.

- 88.Кораблина О.В. Понятие и признаки судейского усмотрения в российском уголовном праве. *Вестник Астраханского государственного технического университета*. 2007. № 3. С. 242-248.
- 89.Кораблина О.В. Усмотрение в правоприменительной деятельности (общетеоретический и нравственно-правовой аспекты): автоеф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Саратовский юридический институт МВД России. Саратов, 2009. 23 с.
- 90.Коробко Ю. В. Процесуальні повноваження прокурора у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національна академія Генеральної прокуратури України. К., 2016. 220 с.
- 91.Костишин Д.Б. Прокурор як суб'єкт доказування під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: проблемні питання. *Наукова спільнота*. 2018. *Двадцять восьми економіко-правові дискусії*. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2444/>
- 92.Крет Г.Р. Порядок закриття кримінальних справ за наявності підстав, передбачених деякими нормами Особливої частини КК України. *Держава і право*. 2007. Вип. 37. С. 554-558.
- 93.Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- 94.Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- 95.Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одісей, 2013. 1104 с.
- 96.Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. К. : Юрисконсульт; КНТ, 2008. 896 с.

97. Кунашев М.А. Усмотрение следователя в уголовном судопроизводстве: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс / Московский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации имени В.Я. Кикотя. М., 2019. 35 с.
98. Куфтирев Т.В. Становлення доктрини суддівського розсуду на пострадянському правовому просторі. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2. С. 400-407.
99. Ларина А.В. Дискреционные полномочия прокурора в досудебном производстве России и других стран СНГ (сравнительно-правовое исследование): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс / Университет прокуратуры Российской Федерации. М., 2018. 186 с.
100. Ласточкина Р.Н., Москвитина Т.А. Основания к отмене или изменению приговора: текст лекций. Ярославль: Яросл. гос. ун-т, 1987. 46 с.
101. Леоненко І.В. Процесуальний порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів *Економіка. Фінанси. Право*. 2010. № 5. С. 28-30.
102. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 4 квітня 2013 р. №511-550/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>
103. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 21 листопада 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1717740-12#Text>
104. Лопатина Т.М. Судейское усмотрение: теория и практика регионального применения. *Журнал российского права*. 2016. № 7. С. 149-156.

105. Лотоцький М.В. Зміна обвинувачення та часткова відмова від підтримання державного обвинувачення у суді. *Науково-інформаційний вісник. Право*. 2012. № 6. С. 57-62.
106. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права: навч.-метод. посіб. (закредитно-модульною системою). К.: Атіка, 2013. 412 с.
107. Макаренко А.С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. 22 с.
108. Мамедов Р.Я. Законность и обоснованность поведения следователя по своему усмотрению. *Пробелы в российском законодательстве*. 2018. № 3. С. 416-418.
109. Мандриченко Ж. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку с примиренням винного з потерпілим: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2007. 17 с.
110. Марін О. Зміст поняття «подібні правовідносини в контексті забезпечення єдності застосування кримінального закону. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 123-128.
111. Мартянова Т.С. Розсуд суб'єктів правозастосовної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2013. 22 с.
112. Мартянова Т.С. Чинники і межі розсуду суб'єктів правозастосовної діяльності. *Науковий вісник Львівського національного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»*. 2012. № 3. С. 44-55.
113. Марфицин Т.Г. Усмотрение следователя уголовно-процессуальный аспект): дисс. ... докт. юрид. наук.: 12.00.09 – уголовный процесс,

- криміналістика і судебна експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Омська академія МВД Росії. Омськ, 2003. 421 с.
114. Марченко Є.О. Генезис ув'язнень про справедливість (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / Інститут вищої освіти НАПН України. К., 2011. 16 с.
115. Марченко О. А. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2018. 302 с.
116. Мельник Г.П. Підстави судового розсуду. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2010. Т. 3. С. 44-47.
117. Мельник О.В. Участь прокурора у вирішенні питань щодо звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 117. С. 161-171.
118. Мирошніченко Т.М. Щодо питання правової регламентації оцінки доказів у кримінальному процесі. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : перший Харків. кримін. процес. полілог (присвяч. 50-річчю каф. крим. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народж. Ю. М. Грошевого), (м. Харків, 16 грудня 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 124-130.
119. Михайлов В. Признаки деятельного раскаяния. *Российская юстиция*. 1998. № 4. С. 5-7.
120. Михайловская И. Б. Цели, функции и принципы российского уголовного судопроизводства (уголовно-процессуальная форма). М.: Проспект, ТК Велби, 2003. 144 с.
121. Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний коментар кримінального процесуального кодексу України / відп. ред. В.Ф. Бойко, В.Г. Гончаренко. К. : Юрінком Інтер, 1997. 624 с.

122. Мірошниченко А.М. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля (через призму юридичної відповідальності суддів). К.: Юрінком Інтер, 2020. 120 с.
123. Мухортов А.А. Соотношение правовых и нравственных начал при реализации права на судебское усмотрение. *Вестник Академии экономической безопасности МВД России*. 2011. № 8. С. 93-96.
124. Навроцький В. О. Про співвідношення положень кримінального та кримінального процесуального законодавства, які регулюють підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності. *Альманах кримінального права*. 2009. Вип. 1. С. 391-400.
125. Наказ Генеральної прокуратури України «Про визнання такими, що втратили чинність, наказів Генеральної прокуратури України з питань організації діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 29 березня 2019 р. № 54. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0054900-19#n6>
126. Настольная книга судьи (рассмотрение уголовных дел в суде первой инстанции). М.: Юрид. лит., 1972. 741 с.
127. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. К.: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
128. Неледва Н.В. Угоди в кримінальному процесі України – перші кроки. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України* (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2013. С. 354-356.
129. Никитин А.А. Особенности правового усмотрения в различных правовых системах. *Matters of Russian and International Law*. 2016, Vol. 6, Is. 10A. С. 24-33.
130. Никитин А.А. Усмотрение в праве и его признаки. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2012. № 6. С. 34-41.

131. Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2015. 18 с.
132. Новая философская энциклопедия в 4 т. Т. II. М., 2010. 634 с.
133. Нор В., Бобечко Н. Мотивованість судових рішень з передачі кримінального провадження на розгляд Об'єднаної та Великої Палат Верховного Суду та за наслідками касаційного розгляду. *Право України*. 2019. № 9. С. 117-133.
134. Овсянников И. В., Солонина С. Ю. Совершенствование процессуального порядка прекращения уголовного преследования в отношении несовершеннолетних в связи с примирением сторон или деятельным раскаянием. *Вестник Воронежского института МВД России*. 2015. № 2. С. 26-31.
135. Остафійчук Л.А. До питання змістовних складових поняття «суддівського розсуду» при здійсненні правосуддя. *International Scientific and Practical Conference «WORLD SCIENCE»*. 2017. № 7. Vol. 4. С. 57-63.
136. Острогляд О.В., Кіцелюк В.І. Правові та моральні засади суддівського розсуду як фактор позитивної відповідальності суддів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 265-271.
137. Палюх А.І. Особливості участі прокурора в доказуванні обставин, які обґрунтовують обрання окремих запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 1. С. 324-332.
138. Палюх А.І. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування: дис. ... канд. юридичних наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова

діяльність / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2016. 206 с.

139. Панасюк О. Дискреційні повноваження суду в кримінальному судочинстві України: теоретичні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 4. С. 248-258.
140. Панасюк О. Дискреційні повноваження суду в кримінальному судочинстві України: теоретичні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 4. С. 249-258.
141. Перлов И.Д. Надзорное производство в уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1974. 256 с.
142. Петрова А.С. Дискреційні повноваження судді у кримінальному судочинстві як один із видів корупційних ризиків судової системи України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 156-163.
143. Пешкова О.А. Соотношение понятий «вред», «убытки», «ущерб». *Мировой судья*. 2010. № 7. С. 7-11.
144. Пичугин Д.Г. К вопросу об усмотрении прокурора в досудебном производстве по уголовным делам. *Актуальные проблемы российского права*. 2010. № 2. С. 290-297.
145. Повзик Є. В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження): монографія. Х. : Право, 2014. 224 с.
146. Познанский В.А. Вопросы теории и практики кассационного производства в советском уголовном процессе. Саратов: изд-во Саратов. ун-та, 1978. 136 с.
147. Полиенко А.В. Некоторые психологические аспекты деятельности прокурора. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия «Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология»*. 2005. № 2. С. 138-141.
148. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затверджене Наказом Генеральної прокуратури України 6

- квітня 2016 р. № 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#Text>
149. Попов В.А. Понимание пределов усмотрения как института уголовно-процессуального права. *Евразийская адвокатура*. 2017. № 4. С. 77-80.
150. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2019 р. (справа № 629/847/15-к; провадження № 13-70кс19). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86105184>
151. Постанова Верховного Суду України від 20 травня 2014 р. Справа № 21-41a14. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39332844>; Постанова Верховного Суду України від 29 березня 2017 р. Справа № 444/2909/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65860720>; Постанова Верховного Суду України від 6 вересня 2017 р. Справа № 910/3040/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69506408>
152. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 17 січня 2019 р. (справа № 634/609/15-к; провадження № 51-658км17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72009792>
153. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 9 жовтня 2018 р. (справа № 756/4830/17; провадження № 51-275км17). URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77088300>
154. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду від 20 червня 2018 р. (справа № 303/3779/16-к; провадження № 51-674кмо17). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KKS.pdf
155. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 17 грудня 2019 р. (справа № 235/6337/18; провадження № 51-2641км19). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86468617>
156. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>

157. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>
158. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014р. №11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text>
159. Пресняков М. Дискреционные полномочия и правовая определенность. *Власть*. 2013. № 5. С. 163-166.
160. Проблемы теории государства и права: Учебник / Под ред. С.С. Алексеева. М.: Юрид. лит., 1979. 392 с.
161. Профатилова Н.В. Оценка следователем достаточности доказательств при принятии основных процессуальных решений по уголовным делам. М. : Юрлитинформ, 2009. 176 с.
162. Рарог А.И. Судейское усмотрение при применении уголовно-правовых норм. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Власть и право*. 2003. Вып. 2. С. 376-381.
163. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей: учебное пособие. М.: Юрлитинформ, 2001. 352 с.
164. Рісний М.Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти): : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2006. 17 с.
165. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Желтяков проти України» від 9 червня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_708#Text4994/04
166. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Класс проти Німеччини» від 6 вересня 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text

167. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Меріт проти України» від 30 березня 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110#Text
168. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-зп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9851>
169. Рожко В.В. Опора судового розсуду. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2016. № 837. С. 314-320.
170. Саєнко Г.Ю. Провадження на підставі угод у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національна академія внутрішніх справ. К., 2017. 20 с.
171. Скударнов А.С. Усмотрение в процессе реализации прав, свобод и обязанностей граждан (и их объединений): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Южно-Уральский государственный университет. Челябинск, 2014. 28 с.
172. Словник української мови в 11 т. Т. 10: Т-Ф. К.: Наукова думка, 1979. 659 с.
173. Словник української мови в 11 т. Т. 11: Х-Ь. К.: Наукова думка, 1980. 700 с.
174. Словник української мови в 11 т. Т. 2: Г-Ж. К.: Наукова думка, 1971. 551 с.
175. Словник української мови в 11 т. Т. 3: З. К.: Наукова думка, 1972. 745 с.
176. Словник української мови в 11 т. Т. 4: І-М. К.: Наукова думка, 1973. 841 с.
177. Словник української мови в 11 т. Т. 6: П-Поїти. К.: Наукова думка, 1975. 833 с.

178. Словник української мови в 11 т. Т. 8: Природа-Ряхтливий. К.: Наукова думка, 1977. 929 с.
179. Словник української мови в 11 т. Т. 9: С. К.: Наукова думка, 1978. 918 с.
180. Слюсарчук Х.Р. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 42. С. 238-241.
181. Сляднева К. А. Зміна обвинувачення прокурором як форма реалізації диспозитивності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 338-342.
182. Степаненко В.В. Застосування у праві та правозастосовний розсуд: співвідношення понять. *Юридичний бюлетень*. 2017. Випуск 5. С. 298-304.
183. Степанов В. Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим. *Российская юстиция*. 2000. № 9. С. 50.
184. Строгович М.С. Уголовный процесс. Т. 2. Порядок производства по уголовным делам по советскому уголовно-процессуальному праву. М.: Наука, 1970. 516 с.
185. Строгович М.С. Проверка законности и обоснованности судебных приговоров. М. : Госюриздат, 1956. 320 с.
186. Субботин А.Л. Классификация. М., 2001. 94 с.
187. Татаренко Г. В., Птушко Я. Ю. Недоліки правового регулювання та допустимість доказів отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. науковців, юристів-практиків, молодих вчених, аспірантів, студентів; м. Северодонецьк, 13-14 квітня 2017 р. / за ред. проф. Розовського Б.Г. Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 130-131.
188. Татарова А.Д. Понятие и признаки дискреционных полномочий судей. *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта*. 2014. Вып. 9. С. 110-114.

189. Тахтаров П.М. Прокурор у підготовчому судовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 291 с.
190. Темушкін О. Неправильне застосування судом кримінального закону як підстава для касаційного опротестування вироку. *Радянське право*. 1970. № 9. С. 54-57.
191. Терехов Е.В. Дискреционные полномочия прокурора в сфере уголовного судопроизводства России и Австрии: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика и судебная медицина; оперативно-розыскная деятельность / Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации. М., 2009. 31 с.
192. Тимчасова інструкція з діловодства в органах прокуратури, затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 12 лютого 2019 р. № 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0027900-19#Text>
193. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. М.: Юринформцентр, 1997. 525 с.
194. Тітко І. А. Захист інтересів учасників угод у кримінальному провадженні: питання теорії та практики. *Вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 128-133.
195. Толочко А.Н. Роль мотивировки в обеспечении законности, обоснованности и справедливости актов социалистического правосудия, выносимых судом первой инстанции по уголовным делам: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс; судоустройство; прокурорский надзор; криминалистика» / Харьковский ордена трудового красного знамени юридический институт им. Ф. Э. Дзержинского. Х., 1985. 16 с.

196. Торбас О.О. Тлумачення розсуду в кримінальному процесі крізь призму правової доктрини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 2. С. 93-98.
197. Турилов Г.Г. Прокурор как субъект доказывания в российском уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность / Кубанский государственный аграрный университет. Краснодар, 2002. 205 с.
198. Тюрін Г. Є. Організаційно-правові основи участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2017. 250 с.
199. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. М.: Юристь, 2003. 797 с.
200. Удалова Л.Д., Паризький І.В. Застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового розслідування: навч. посіб. К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. 184 с.
201. Ухвала апеляційного суду Вінницької області від 21 березня 2018 р. (справа № 129/1570/17; провадження №11-кп/772/405/2018). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72987805>
202. Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 17 січня 2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71682342>
203. Ухвала Біляївського районного суду Одеської області від 4 жовтня 2018 р. (справа № 496/4051/18; провадження № 1-кп/496/325/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76917537>;
204. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 12 квітня 2018 р. Справа № 243/6674/17-к, провадження № 13-16сво18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73369169>

205. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 4 грудня 2018 р. (справа № 524/7927/16-ц; провадження № 14-565цс18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78426373>
206. Ухвала Деснянського районного суду м. Києва від 9 січня 2018 р. (справа №754/17122/17; провадження № 1-кп/754/296/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71533408>
207. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 15 лютого 2019 р. (справа № 200/14957/16-к; провадження № 11-кп/803/120/19). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80016870>
208. Ухвала Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 6 грудня 2019 р. (справа № 333/5450/15-к; провадження № 1-кп/333/22/19). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86268298>
209. Ухвала Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 11 серпня 2014 р. (справа № 388/1057/14-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40127846>
210. Ухвала Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 25 вересня 2018 р. (Справа № 458/92/18). URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/76997769/>
211. Ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 8 червня 2018 р. (справа № 711/4686/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74561272>
212. Ухвала слідчого судді Волноваського районного суду Донецької області від 21 червня 2018 р. (справа № 221/2155/18; провадження № 1-кк/221/687/2018). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74904439>
213. Ухвала Сторожинецького районного суду Чернівецької області від 22 червня 2018 р. (справа № 723/1586/18; провадження № 1-кп/723/2065/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74864704>;
214. Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 2 квітня 2020 р. (справа № 562/3254/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88647655>

215. Ухвала Хмільницького міськрайонного суду Вінницької області від 1 липня 2015 р. (справа № 149/137/15-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45928215>
216. Ухвала Южноукраїнського міського суду Миколаївської області від 17 листопада 2015 р. (справа № 486/1448/13-к; провадження № 1-кп/486/1/2015). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53519659>
217. Фасій Б.В. Межі формування категорії «розсуд» у приватному праві. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 110-114.
218. Фаткуллин Ф.Н. Изменение обвинения. М.: Юрид. лит., 1971. 164 с.
219. Фаткуллин Ф.Н., Зинабуллин З.З., Авраах Я.С. Обвинение и защита по уголовным делам. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1976. 168 с.
220. Хряпінський П.В. Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності: узгодження кримінального та кримінального процесуального законів України. *Право і суспільство*. 2013. № 1. С. 90-96.
221. Худякова Е.С. Усмотрение следователя в процессе осуществления деятельности по производству предварительного расследования. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Право»*. 2014. Т. 14. № 3. С. 46-49.
222. Чабан Е.А. Понятие и виды пределов административного усмотрения. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2013. № 4. С. 92-99.
223. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс. М. Госюриздат, 1951. 511 с.
224. Чернобаев С.І. Реалізація слідчим дискреційних повноважень у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 351-354.
225. Черноусько М.В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням: теорія та практика: монографія / За заг. ред. д.ю.н. О. П. Кучинської. К.: Алерта, 2017. С. 125.
226. Чупрікова І.Л. Допустимість доказів у світлі нового Кримінального процесуального кодексу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-

- розшукова діяльність / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 20 с.
227. Чухвичев Д.В. Законодательная техника: Учебное пособие. М.: Юнити-Дана, 2012. 415 с.
228. Шидловська І. Ю., Гавенко А. О. Підтримка державного обвинувачення прокурором в суді. *Грані права: XXI століття* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко [та ін.]. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 359-362.
229. Шпак О.О. Поняття «група прокурорів – процесуальних керівників» та практичні аспекти організації її роботи. *Актуальна юриспруденція. Науково-практична Інтернет-конференція – 17 вересня 2015 р.* Секція № 6. URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1068%3A060915-
230. Шульгін С.О. Достатність доказів як підстава прийняття процесуальних рішень слідчим та прокурором. *Право та державне управління.* 2019. № 2.Т. 2. С.109-116.
231. Щерба С.П., Савкин А.В. Деятельное раскаяние в совершенном преступлении. М.: Спарк, 1997. 98 с.
232. Юрчишин В.М. Прокурор у досудовому розслідуванні: сучасні теоретико-прикладні проблеми: монографія. Чернівці: Технодрук, 2016. 300 с.
233. Ярославский А. Б. Усмотрение следователя при расследовании уголовных дел: автореф. дисс....канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность/ Волгоградская академия МВД России. Волгоград,2001. 21 с.
234. Black H.C. A Law Dictionary. Second Edition. Washington: West Publishing Company, 1910. 1314 p.
235. Black's Law Dictionary. Ninth Edition / Editor in Chief Bryan A. Garner. St. Paul: WEST, 2009. 1920 p.

236. Kakhnovets S.O. Realization of the discretionary powers of the prosecutor at the preparation to the stage of the preparatory court proceedings. *Visegrad Journal of Human Rights*. 2018. № 5 (volume 2). C. 37-42.
237. Strafprozessordnung (StPO). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:**

1. Кахновець С.О. Поняття, суть та значення угляду прокурора в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Т. 2. С. 158-161.
2. Кахновець С.О. Механізм формування та межі дискреційних повноважень прокурора. *Право і суспільство*. 2017. № 2. Ч. 2. С. 168-172.
3. Кахновець С.О. Реалізація дискреційних повноважень прокурора при здійсненні процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 220-222.
4. Kachnovets S.O. Realization of the discretionary powers of the prosecutor at the preparation to the stage of the preparatory court proceedings. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 5 (volume 2). С. 37-42.
5. Кахновець С.О. Угляд прокурора при зміні обвинувачення в суді: деякі кримінально-процесуальні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. URL: http://www.pap.in.ua/1_2019/100.pdf

ПРОПОЗИЦІЇ
ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ НОРМ, ЯКІ Є ПІДСТАВОЮ ДЛЯ УГЛЯДУ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1. Частину 1 ст. 37 КПК України доповнити третім і четвертим реченнями такого змісту: «При визначенні групи прокурорів керівник органу прокуратури враховує кількість епізодів, суспільний резонанс, тяжкість злочину, місце його вчинення, обсяг слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, що необхідно провести у кримінальному провадженні, обсяг участі прокурора у розгляді слідчими судьями клопотань, скарг під час досудового розслідування, строки досудового розслідування та заходів забезпечення кримінального провадження, обсяг документів, що необхідно підготувати для продовження строків досудового розслідування та дії заходів забезпечення кримінального провадження, кількість учасників кримінального провадження. Визначення групи прокурорів з огляду на інші обставини заборонено».

2. Частину 10 ст. 216 КПК України після слів «своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів» доповнити положенням такого змісту: «згідно із правилами про підслідність кримінальних правопорушень, які встановлені у частинах першій–дев'ятій цієї статті».

3. Пункт 3 ч. 3 ст. 314 КПК України доповнити положенням такого змісту: «та визначити строк, у межах якого прокурор повинен виправити виявлені недоліки».

4. Частину 3 ст. 294 КПК України доповнити п. 1¹ такого змісту: «до п'яти місяців – керівником окружної прокуратури, керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступником Генерального прокурора, якщо об'єктивно завершити усі процесуальні дії не є можливим, а їх

закінчення є необхідним для всебічного, повного та неупередженого дослідження усіх обставин кримінального провадження».

5. У ст. 45 КК України формулювання «повне відшкодування завданих нею збитків або усунення заподіяної шкоди» замінити на «усунення заподіяної шкоди, зокрема повне відшкодування завданих нею збитків», а у ст. 46 КК України положення «відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду» – на «усунула заподіяну шкоду, зокрема відшкодувала завдані нею збитки».

6. Статтю 470 КПК України доповнити новим пунктом такого змісту «2¹) добровільність підозрюваного чи обвинуваченого на укладення угоди про визнання винуватості».

7. Частину 4 ст. 469 КПК України доповнити абзацом 3 такого змісту: «У випадку встановлення нових обставин кримінального провадження, які не передбачені угодою про визнання винуватості, прокурор відкладає направлення до суду обвинувального акту з угодою для з'ясування усіх обставин справи, але не більше, ніж на місяць. Якщо місячний строк завершився, а обвинувальний акт з угодою не скеровані до суду, то угода про визнання винуватості припиняє свою дію, а судові провадження здійснюється в загальному порядку».

8. У ч. 1 ст. 338 КПК України словосполучення «має право» замінити на «зобов'язаний».

9. Статтю 341 КПК України викласти у такій редакції:

«1. Якщо у результаті судового розгляду прокурор дійде внутрішнього переконання, що необхідно змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення або розпочати провадження щодо юридичної особи, він повинен подати відповідні документи (обвинувальний акт, клопотання) суду.

2. Якщо в результаті судового розгляду прокурор, крім випадку, коли ним є Генеральний прокурор, дійде внутрішнього переконання, що необхідно відмовитися від підтримання публічного обвинувачення, він повинен погодити відповідну постанову з прокурором вищого рівня. Суд за клопотанням прокурора відкладає судовий розгляд та надає йому 10-денний строк для складання та

погодження постанови. У разі недотримання цього строку прокурором, судовий розгляд продовжується в загальному порядку.

3. Якщо прокурор вищого рівня відмовляє у погодженні постанови про відмову від підтримання публічного обвинувачення, він усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно бере участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві. У такому разі судовий розгляд продовжується в загальному порядку».

10. Доповнити главу 34 КПК України новою статтею такого змісту:

«Стаття 464¹. Зміна і доповнення заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

Зміна і доповнення заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами здійснюється згідно з положеннями статті 403 цього Кодексу, з урахуванням особливостей, визначених цією главою».

11. Частину 1 ст. 412 КПК України викласти у такій редакції: «Істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону є такі порушення вимог цього Кодексу, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне, обґрунтоване, вмотивоване та справедливе судові рішення».

АНКЕТА

Шановний респонденте!

Кафедрою кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка проводиться дослідження угляду прокурора у кримінальному провадженні.

Таке дослідження потребує активної допомоги прокурорів.

У зв'язку з цим, просимо Вас дати відповіді на поставлені в анкеті запитання. Ваші відповіді та думки, що ґрунтуються на професійному досвіді, сприятимуть досягненню мети цього дослідження.

Даючи відповідь на те чи інше запитання, позначте варіант (варіанти), що відповідає (відповідають) Вашій позиції. Якщо жоден з наведених варіантів не узгоджується з Вашою позицією, Ви можете відобразити свою точку зору.

Анкетування є анонімним: прізвище, ім'я та по батькові вказувати не потрібно.

Вдячні за участь у дослідженні!

1. Яка Ваша думка з приводу співвідношення понять «угляд прокурора у кримінальному провадженні» та «дискреційні повноваження прокурора у кримінальному провадженні»?

- вони тотожні;
- поняття «угляд прокурора у кримінальному провадженні» ширше;
- поняття «дискреційні повноваження прокурора у кримінальному провадженні» ширше;
- Ваш варіант

2. Чи погоджуєтеся Ви з пропозицією передбачити у КПК України підстави для визначення керівником органу прокуратури групи прокурорів у кримінальному провадженні?

- так;
- ні;
- Ваша позиція

3. Яка Ваша позиція з приводу доповнення ч. 10 ст. 216 КПК України положенням такого змісту: «згідно із правилами про підслідність кримінальних правопорушень, які встановлені у частинах першій–дев'ятій цієї статті»?

- підтримую;
- не підтримую;
- Ваш варіант

4. Чи доречно, на Вашу думку, надати прокурору вищого рівня повноваження продовжувати строк досудового розслідування до п'яти місяців, якщо об'єктивно завершити усі процесуальні дії не є можливим, а їх закінчення є необхідним для всебічного, повного та неупередженого дослідження усіх обставин кримінального провадження?

- так;
- ні;
- Ваш варіант

5. Чи вважаєте Ви відсутність у ст. 470 КПК України умови про добровільність підозрюваного чи обвинуваченого на укладення угоди про визнання винуватості прогалиною у кримінального процесуального регулюванні?

- так;
- ні;
- Ваша позиція

6. Чи покращить правове регулювання провадження на підставі угод доповнення ч. 4 ст. 469 КПК України абзацом 3, у якому будуть

передбачені процесуальні наслідки встановлення нових обставин кримінального провадження, що можуть впливати на укладення угоди про визнання винуватості?

- покращить;
- не покращить;
- Ваш варіант

7. Чи погоджуєтесь Ви з тим, що прокурор, встановивши під час судового розгляду нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа, що свідчать про необхідність зміни правової кваліфікації та (або) обсягу обвинувачення, зобов'язаний змінити обвинувачення?

- так;
- ні;
- Ваша позиція

8. Яка Ваша думка щодо надання прокурору, який підтримує публічне обвинувачення, надати повноваження самостійно приймати рішення про необхідність його зміни, висунення додаткового обвинувачення або початку провадження щодо юридичної особи?

- підтримую;
- не підтримую;
- Ваш варіант

9. Чи доречно здійснювати підтримку поданої апеляційної (касаційної) скарги в суді апеляційної чи касаційної процесуальному керівнику або публічному обвинувачу?

- так;
- ні;
- Ваша позиція

10. Як ви оцінюєте пропозицію доповнити главу 34 КПК України новою ст. 464¹ «Зміна і доповнення заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами»?

- позитивно;
- негативно;
- Ваш варіант

11. Яким є Ваш стаж роботи в органах прокуратури?

менше 1 року	від 1 до 3 років	від 3 до 5 років	від 5 до 10 років	від 10 до 15 років	від 15 до 20 років	понад 20 років
1	2	3	4	5	6	7

Дякуємо за відповіді!

УЗАГАЛЬНЕННЯ

результатів анкетування прокурорів щодо дослідження угляду прокурора у кримінальному провадженні

Загальна кількість респондентів – 189 осіб.

Регіон опитування: Закарпатська, Запорізька, Львівська, Хмельницька, Харківська та Чернігівська області.

№ п/п	Запитання та відповіді	Респонденти	
		кількість осіб	% від заг. к-сті
1.	Яка Ваша думка з приводу співвідношення понять «угляд прокурора у кримінальному провадженні» та «дискреційні повноваження прокурора у кримінальному провадженні»?		
	а) вони тотожні	119	62,7
	б) поняття «угляд прокурора у кримінальному провадженні» ширше	24	12,7
	в) поняття «дискреційні повноваження прокурора у кримінальному провадженні» ширше	46	24,6
	г) Ваш варіант		
2.	Чи погоджуєтесь Ви з пропозицією передбачити у КПК України підстави для визначення керівником органу прокуратури групи прокурорів у кримінальному провадженні?		
	а) так	97	51,3
	б) ні	92	48,7
	в) Ваша позиція		
3.	Яка Ваша позиція з приводу доповнення ч. 10 ст. 216 КПК України положенням такого змісту: «згідно із правилами про підслідність кримінальних правопорушень, які встановлені у частинах першій–дев'ятій цієї статті»?		
	а) підтримую	123	65,1
	б) не підтримую	66	34,9
	в) Ваш варіант		
4.	Чи доречно, на Вашу думку, надати прокурору вищого рівня повноваження продовжувати строк досудового розслідування до п'яти місяців, якщо об'єктивно завершити усі процесуальні дії не є можливим, а їх закінчення є необхідним для		

	всебічного, повного та неупередженого дослідження усіх обставин кримінального провадження?		
	а) так	148	72,3
	б) ні	41	21,7
	в) Ваш варіант		
5.	Чи вважаєте Ви відсутність у ст. 470 КПК України умови про добровільність підозрюваного чи обвинуваченого на укладення угоди про визнання винуватості прогалиною у кримінального процесуального регулюванні?		
	а) так	101	53,4
	б) ні	88	46,6
	в) Ваша позиція		
6.	Чи покращить правове регулювання провадження на підставі угод доповнення ч. 4 ст. 469 КПК України абзацом 3, у якому будуть передбачені процесуальні наслідки встановлення нових обставин кримінального провадження, що можуть впливати на укладення угоди про визнання винуватості?		
	а) покращить	95	50,3
	б) не покращить	94	49,7
	в) Ваш варіант		
7.	Чи погоджуєтесь Ви з тим, що прокурор, встановивши під час судового розгляду нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа, що свідчать про необхідність зміни правової кваліфікації та (або) обсягу обвинувачення, зобов'язаний змінити обвинувачення?		
	а) так	138	73
	б) ні	51	27
	в) Ваша позиція		
8.	Яка Ваша думка щодо надання прокурору, який підтримує публічне обвинувачення, надати повноваження самостійно приймати рішення про необхідність його зміни, висунення додаткового обвинувачення або початку провадження щодо юридичної особи?		
	а) підтримую	111	58,7
	б) не підтримую	78	41,3
	в) Ваш варіант		
9.	Чи доречно здійснювати підтримку поданої апеляційної (касаційної) скарги в суді апеляційної чи касаційної процесуального керівнику або публічному обвинувачу?		
	а) так	99	52,4
	б) ні	90	47,6
	в) Ваша позиція		
10.	Як ви оцінюєте пропозицію доповнити главу 34 КПК України новою ст. 464¹ «Зміна і доповнення заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або		

	виключними обставинами»?		
	а) позитивно	117	61,9
	б) негативно	72	38,1
	в) Ваш варіант		
	Яким є Ваш стаж роботи в органах прокуратури?		
11.	а) менше 1 року		
	б) від 1 до 3 років		
	в) від 3 до 5 років	43	22,8
	г) від 5 до 10 років	64	33,9
	д) від 10 до 15 років	54	28,5
	е) від 15 до 20 років	28	14,8
	є) понад 20 років		